
السَّلامُ عَلَيكِ أَيَّتُهَا الصِّدِّيقَةُ الشَّهِيدَةُ
السَّلامُ عَلَيكِ أَيَّتُهَا المَعصُومَةُ المَظلُومَةُ
حرم مطهر رضوی
نظام موضوعات سخنرانی های عمومی
فاطمیه
۱۴۰۵

بسم الله الرحمن الرحيم

فاطمیـــه۱۴۰۵

نظام موضوعات سخنرانی های عمومی حرم مطهر

تدوین: واحد هیئت اندیشه ورز معاونت تبلیغات اسلامی آستان قدس رضوی

پدیدآورندگان:
دکتر عبدالرضا آتشین صدف
حجت الاسلام سید محمد ضیائی
حجت الاسلام سید هادی ضیائی

ارزیاب محتوایی: حجت الاسلام علی ابهری

صفحه آرایی و طراحی جلد: میثم زاهدمقدم

سال چاپ: ۱۴۰۵

تعداد صفحات: ۱۱۶ صفحه

قطع کتاب: رقعی

فهرست

منزلت زن از منظر قرآن کریم ۱۲

حضرت فاطمه علیها السلام در نگرش امام خامنه‌ای شهید ۱۵

جایگاه زن در اسلام با توجه به سیره حضرت زهرا علیها السلام ۲۰

منزلت و جایگاه مادر در قرآن و احادیث ۲۴

اهمیت الگوگیری زنان از حضرت فاطمه علیها السلام ۲۸

چه زنانی با حضرت زهرا علیها السلام محشور می‌شوند؟ ۳۲

حضرت زهرا علیها السلام الگوی حضور اجتماعی زنان ۳۵

خانه داری حضرت زهرا علیها السلام در نگرش امام خامنه‌ای شهید ۳۹

همکاری زن و شوهر در کارهای خانه ۴۴

سبک همسرداری حضرت فاطمه علیها السلام ۵۰

سیره حضرت زهرا علیها السلام در تربیت اخلاقی فرزندان ۵۴

ساده‌زیستی و نفی تجمل‌گرایی در سیرهٔ حضرت زهرا علیها السلام ۵۹

جایگاه و اهمیت نماز در سیره و سخن حضرت زهرا علیها السلام ۶۳

سبک و شیوه دعاهای حضرت زهرا علیها السلام ۶۸

حجاب در سیره و فرهنگ فاطمی علیها السلام ۷۳

نقش حضرت زهرا علیها السلام در بصیرت‌افزایی جامعه ۷۸

حضرت زهرا علیها السلام الگوی جهاد تبیین ۸۳

امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر در فرهنگ فاطمی علیها السلام ۸۷

دفاع از ولایت و امامت در سیره فاطمی علیها السلام ۹۱

توحید در خطبه فدکیه ۹۴

بایدها و نبایدهای جامعه اسلامی در خطبه فدکیه ۹۹

دشمن‌شناسی حضرت زهرا علیها السلام ۱۰۳

فلسفه احکام در خطبه فدکیه ۱۰۸

فدک هدیه پیامبر صلی الله علیه و آله به حضرت زهرا علیها السلام ۱۱۲

مقدمه

امام خامنه‌ای شهید:

> فاطمـه‌ی زهـرا علیها السلام در نقـش یـک رهبـر واقعـی *[اسـت]*؛ همانطـور کـه امـام بزرگـوار فرمودنـد که اگـر فاطمـه‌ی زهرا مـرد بـود، پیغمبـر می‌شـد. *[ایـن]* خیلـی حـرف عجیبـی اسـت، خیلـی حـرف بزرگـی اسـت و جـز از زبـان کسـی مثـل امـام بزرگـوار کـه هـم عالـم بـود، هـم فقیـه بـود، هـم عـارف بـود، انسـان ایـن حـرف را نمی‌توانـد بشـنود؛ امّـا ایشـان گفتـه اسـت ایـن حـرف را. *[فاطمـه‌ی زهـرا]* ایـن اسـت؛ یعنـی یـک رهبـر بـه تمـام معنـا، مثـل یـک پیغمبـر، مثـل یـک هدایتگـر عمـوم بشـر؛ در ایـن حـدّ و در ایـن انـدازه زهـرای اطهـر، دختـر جـوان، ظاهـر می‌شـود؛ ایـن زنِ اسلام اسـت.

ایـام فاطمیـه فرصـت مناسـبی بـرای تبییـن ابعـاد مختلـف شـخصیت، معـارف و سـیره حضـرت فاطمـه زهـرا علیها السلام و ارائـه الگوهایـی متناسـب بـا نیازهـای معرفتـی و زندگـی امـروز اسـت. بـا توجـه بـه جایـگاه حـرم مطهـر رضـوی در ترویـج معـارف اهل‌بیـت علیهم السلام، مجموعـه حاضـر بـا هـدف سـامان‌دهی موضوعـات منبرهـای سـخنرانی ایـن ایـام و ایجـاد هماهنگـی و انسـجام میـان آنهـا تدویـن شـده اسـت. در ایـن مجموعـه تلاش شـده اسـت موضوعـات از محـدوده بیـان فضائـل و وقایـع تاریخـی فراتـر رفتـه و مجموعـه‌ای متنـوع از ابعاد اعتقـادی، معنـوی، اخلاقـی، خانوادگـی، تربیتـی، اجتماعـی و سیاسـی سـیره

حضـرت زهـرا علیها السلام را دربرگیـرد.

مبنـای تنظیـم ایـن موضوعـات، بـر مبنـای بیانـات امـام خامنـه‌ای شـهید، توجـه هم‌زمـان بـه سـه سـاحت اساسـی در معرفـی شـخصیت معصومیـن علیهم السلام اسـت: جایـگاه معنـوی و الهـی، معـارف و درس‌هـای زندگـی و سـیره عملـی، و نقـش سیاسـی و اجتماعـی در هدایـت جامعـه. بـر همیـن اسـاس، موضوعـات ایـن مجموعـه در سـه محـور مذکـور سـامان یافته‌انـد.

پیـام محـوری موضوعـات و شناسـه‌های محتوایـی ایـن ایـام، «**فاطمـه علیها السلام یـک رهبـر بـه تمـام معنـا**» انتخـاب شـده کـه ایـن تعبیـر برگرفتـه از بیانـات امامیـن انـقلاب اسـت.

هـدف مجموعـه حاضـر ارائـه چارچوبـی بـرای سـامان‌دهی و جهت‌دهـی موضوعـات سـخنرانی‌ها اسـت تـا در کنـار حفـظ اسـتقلال و ابتـکار سـخنرانان محتـرم، موضوعـات از انسـجام بیشـتری برخـوردار باشـند، ابعـاد مختلـف شـخصیت حضـرت زهـرا علیها السلام بـه صـورت متـوازن مـورد توجـه قـرار گیـرد و امـکان انتخـاب موضـوع متناسـب بـا اقتضائـات هـر منبـر و نیازهـای مخاطبـان حـرم مطهـر فراهـم شـود.

منزلت زن از منظر قرآن کریم

پیام: ملاک برتری در منطق قرآن تقواست نه جنسیت!

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان:

- آیا آموزه قوامیت مرد در قرآن به معنای برتری مرد نیست؟
- آیا طبق آیه و للرجال علیهن درجة مرد برتر از زن نیست؟

تبیین موضوع و پیام

در نگاه قرآن، زن پیش از آنکه با نقش‌هایی مانند مادر، همسر یا دختر شناخته شود، انسانی برخوردار از کرامت و استعداد رشد و کمال است. زن و مرد در اصل آفرینش، برخورداری از ارزش انسانی، امکان ایمان و عمل صالح و رسیدن به مراتب کمال تفاوتی ندارند. ملاک ارزش انسان نیز جنسیت نیست، بلکه ایمان، تقوا و عمل شایسته است. از همین رو، قرآن در بیان صفات و فضایل انسانی، زنان و مردان را در کنار یکدیگر قرار

می‌دهد و برای هر دو امکان یکسانی برای حرکت در مسیر کمال ترسیم می‌کند.
بنابراین، زن بودن در منطق قرآن یک نقص یا مرتبه پایین‌تر انسانی نیست. همان‌گونه که مرد بودن نیز به خودی خود امتیاز معنوی به شمار نمی‌آید. تفاوت‌های زن و مرد را باید از تفاوت در نقش، مسئولیت و ویژگی‌های آفرینشی آنها تفکیک کرد. ممکن است زن و مرد برای مسئولیت‌های متفاوتی آمادگی‌های متفاوتی داشته باشند، اما تفاوت در وظیفه و نقش، به معنای تفاوت در کرامت انسانی نیست. قرآن نمونه‌هایی از زنان را معرفی می‌کند که در ایمان، بندگی، پاکی و ایستادگی به جایگاه والایی رسیده‌اند. این نشان می‌دهد که زن می‌تواند مستقیماً و مستقل از نقش خانوادگی خود، مسیر کمال معنوی را طی کند. شخصیت‌هایی مانند حضرت مریم(س) نشان می‌دهند که زن در منطق قرآن می‌تواند به عنوان یک انسان مؤمن و برگزیده، الگوی دیگران قرار گیرد.
قرآن خانواده را نیز بر پایه سکونت، مودت و رحمت معرفی می‌کند. در این نگاه، زن صرفاً فردی در کنار مرد نیست، بلکه یکی از دو رکن اصلی شکل‌گیری و استحکام خانواده است. نقش زن در خانواده، به‌ویژه در مادری، همسری و تربیت نسل، نقشی حاشیه‌ای و کم‌اهمیت نیست؛ بلکه با یکی از مهم‌ترین عرصه‌های شکل‌گیری انسان ارتباط دارد.
بنابراین، منزلت زن در قرآن بر سه پایه استوار است: کرامت انسانی، امکان کامل برای رشد و کمال، و نقش ارزشمند و اثرگذار در خانواده و جامعه.

مستندات

سوره مبارکه اعراف/۱۸۹: هُوَ الَّذِی خَلَقَکُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِیَسْکُنَ إِلَیْهَا
سوره مبارکه شوری/ ۴۹ و۵۰: لِلَّهِ مُلْکُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ یَخْلُقُ مَا یَشَاءُ یَهَبُ لِمَنْ یَشَاءُ إِنَاثاً وَ یَهَبُ لِمَنْ یَشَاءُ الذُّکُورَ أَوْ یُزَوِّجُهُمْ ذُکْرَاناً وَ إِنَاثاً وَ یَجْعَلُ مَنْ یَشَاءُ عَقِیماً إِنَّهُ عَلِیمٌ قَدِیرٌ

سـوره مبارکـه روم/۲۱: وَ مِـنْ آیَاتِـهِ أَنْ خَلَـقَ لَکُـمْ مِـنْ أَنْفُسِـکُمْ أَزْوَاجـاً لِتَسْـکُنُوا إِلَیْهَـا وَ جَعَـلَ بَیْنَکُـمْ مَـوَدَّةً وَ رَحْمَـةً

سـوره مبارکـه احـزاب/۳۵: إِنَّ الْمُسْـلِمِینَ وَ الْمُسْـلِمَاتِ وَ الْمُؤْمِنِیـنَ وَ الْمُؤْمِنَـاتِ وَ الْقَانِتِیـنَ وَ الْقَانِتَـاتِ وَ الصَّادِقِیـنَ وَ الصَّادِقَـاتِ وَ الصَّابِرِیـنَ وَ الصَّابِـرَاتِ وَ الْخَاشِـعِینَ وَ الْخَاشِـعَاتِ وَ الْمُتَصَدِّقِیـنَ وَ الْمُتَصَدِّقَـاتِ وَ الصَّائِمِیـنَ وَ الصَّائِمَـاتِ وَ الْحَافِظِیـنَ فُرُوجَهُـمْ وَ الْحَافِظَـاتِ وَ الذَّاکِرِیـنَ اللَّـهَ کَثِیـراً وَ الذَّاکِـرَاتِ أَعَـدَّ اللَّـهُ لَهُـمْ مَغْفِـرَةً وَ أَجْـراً عَظِیمـاً

پیامبـر اکـرمﷺ: اَلمَـرأَةُ الصّالِحَـةُ أَحَـدُ الکاسِـبَینِ (بحارالأنـوار، ج۱۰۳، ص۲۳۸)؛ زن شایسـته یکـی از دو عامـل پیشـرفت خانـواده اسـت.

امـام صـادقؑ: اَکثَـرُ الخَیـرِ فـی النِّسـاءِ (وسـائل الشـیعه، ج ۱۴، ص ۱۱)؛ بیشـترین خیـر و برکـت همـراه بـا زنـان اسـت.

امیرالمومنیـنؑ: وَلاتُمَلِّـکِ المَـرأَةَ أَمرَهـا مـا جـاوَزَ نَفسَـها فَـإِنَّ المَـرأَةَ رَیحانَـةٌ وَلَیسَـت بِقَهرَمانَـةٍ (نهـج البلاغـه، نامـه۳۱) کاری کـه در تـوان زن نیسـت بـه او مسـپار زیـرا او چـون گُلـی اسـت (ظریـف و آسـیب پذیـر) نـه قهرمـان.

امـام سـجادؑ: و امّـا حَـقُّ الزَّوجَـةِ فَـأَنْ تَعلَـمَ أَنَّ اللـه عَزّوَجَـلّ جعلهـا لَـکَ سَـکَنا و اُنسـا فَتَعَـم أَن ذٰلِـکَ نِعمـة مِـن اللـه علَیـکَ فتکرمهـا و ترِـق بهـا. (مـکارم الاخلاق، ص ٤٢٠) و امّـا حـق زوجـه، بـدان کـه خـدای متعـال او را بـرای تـو محـلّ اُنـس و آرامـش قـرار داده و ایـن یـک نعمـت الهـی بـر تـو اسـت کـه او را گرامـی بـداری و بـا رفـق و مُـدارا بـا وی رفتـار نمایـی.

منابع مطالعاتی برای مخاطب:

[علامه] طباطبایی، محمدحسین، زن در قرآن، قم: نشر هاجر، ۱۴۰۴.

بستان، حسین، دهقان نژاد، رضا، زن در قرآن، تهران: سازمان سمت، ۱۳۹۷.

حضرت فاطمه ؑ در نگرش امام خامنه‌ای شهید

پیام: فاطمه زهرا ؑ در قله بشریت قرار دارد (امام خامنه‌ای شهید)

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان:

حضـرت زهـرا ؑ چـه ویژگی‌هـای ممتـازی نسـبت بـه سـایر معصومیـنؑ و نیـز زنـان بهشـتی دارد؟

تبیین موضوع و پیام:

در نگـرش امـام خامنـه‌ای شـهید، حضـرت فاطمـه زهـراؑ نمونـه‌ای بی‌نظیـر از انسـان کامـل و الگویـی جامـع بـرای زن مسـلمان بـه شـمار می‌آینـد. از منظـر ایشـان عظمـت حضـرت زهـراؑ تنهـا در مقامـات معنـوی و فضایـل فوق‌العـاده ایشـان خلاصـه نمی‌شـود، بلکـه در زندگـی آن حضـرت می‌تـوان الگویـی جامـع از بندگـی خـدا، معرفـت و دانـش، خانـواده‌داری، ساده‌زیسـتی، مسـئولیت اجتماعـی و دفـاع از حـق

مشـاهده کـرد. از نـگاه رهبـر شـهید، حضـرت زهـرا علیها السلام در «قلـه بشـریت» قـرار دارد و زندگـی ایشـان نشـان می‌دهـد کـه زن می‌توانـد در کنـار ایفـای نقش‌هـای خانوادگـی، بـه بالاتریـن مراتـب معنـوی، علمـی و اجتماعـی دسـت یابـد.

یکـی از برجسـته‌ترین ویژگی‌هـای زندگـی حضـرت زهـرا علیها السلام، جمـع میـان ابعـاد گوناگـون زندگـی اسـت. ایشـان در خانـه، همسـری همـراه و مـادری مسـئول و فـداکار اسـت؛ در عرصـه علـم و معرفـت معلـم امیرالمومنیـن علیه السلام و صاحـب مصحـف اسـت؛ در عبـادت، نمونـه‌ای بی‌نظیـر از بندگـی و ارتبـاط بـا خداسـت و در برابـر حـوادث اجتماعـی و سیاسـی، زنـی مجاهـد، شـجاع، خسـتگی‌ناپذیر و مدافـع حـق اسـت. از نـگاه امـام خامنـه‌ای، ایـن نقش‌هـا در شـخصیت حضـرت زهـرا علیها السلام از یکدیگـر جـدا نیسـتند و میـان عبـادت، خانـواده و مسـئولیت اجتماعـی تعارضـی وجـود نـدارد؛ بلکـه در شـخصیت انسـان کامـل، ایـن ابعـاد یکدیگـر را تقویـت می‌کننـد.

زندگـی حضـرت زهـرا علیها السلام همچنیـن، الگویـی روشـن بـرای سـبک زندگـی اسـت. ساده‌زیسـتی، پرهیـز از تجمـل، قناعـت و ترجیـح دادن ارزش‌هـای بـزرگ بـر خواسـته‌های کوچـک و مـادی، از ویژگی‌هایـی اسـت کـه می‌توانـد بـرای زن و خانـواده مسـلمان امـروز الهام‌بخـش باشـد. حتـی ازدواج حضـرت نیـز الگویـی از پیونـدی معنـوی و مؤمنانه اسـت کـه بـر محبـت، همـکاری و همسـری واقعـی اسـتوار اسـت و از تشـریفات و تجـملات بی‌محتـوا فاصلـه دارد.

در کنـار ایـن ویژگی‌هـا، حضـور اجتماعـی و سیاسـی حضـرت زهـرا علیها السلام حاکـی از آن اسـت کـه محبـت بـه اهل‌بیـت علیهم السلام نبایـد بـه احسـاس و علاقـه قلبـی محـدود شـود بلکـه محبـت حقیقـی بایـد در عمـل، تبعیـت، مسـئولیت‌پذیری و دفـاع از حـق آشـکار شـود. خطبـه و موضع‌گیـری حضـرت پـس از رحلـت پیامبـر صلی الله علیه و آله نمونـه‌ای از همیـن حضـور مسـئولانه اسـت؛ بانویـی کـه در عیـن جوانـی و در کنـار مسـئولیت‌های خانوادگـی، در برابـر یـک مسـئله مهـم اجتماعـی و سیاسـی سـکوت نکـرد و بـا معرفـت، صراحـت و شـجاعت از حقیقـت دفـاع کـرد.

مستندات:

[مقام عصمت فاطمه علیها السلام]

- سـوره مبارکـه احـزاب / ۳۳: إِنَّمَـا يُرِيـدُ اللَّـهُ لِيُذْهِـبَ عَنْكُـمُ الرِّجْـسَ أَهْـلَ الْبَيْـتِ وَيُطَهِّرَكُـمْ تَطْهِيـرًا

[فاطمه علیها السلام مصداق والای آیه ۳۳ احزاب]

- سـوره مبارکـه احـزا/۳۵: إِنَّ الْمُسْـلِمِينَ وَالْمُسْـلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِيـنَ وَالْمُؤْمِنَـاتِ وَالْقَانِتِيـنَ وَالْقَانِتَـاتِ وَالصَّادِقِيـنَ وَالصَّادِقَـاتِ وَالصَّابِرِيـنَ وَالصَّابِـرَاتِ وَالْخَاشِـعِينَ وَالْخَاشِـعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِيـنَ وَالْمُتَصَدِّقَـاتِ وَالصَّائِمِيـنَ وَالصَّائِمَـاتِ وَالْحَافِظِيـنَ فُرُوجَهُـمْ وَالْحَافِظَـاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّـهَ كَثِيـرًا وَالذَّاكِـرَاتِ أَعَـدَّ اللَّـهُ لَهُـمْ مَغْفِـرَةً وَأَجْـرًا عَظِيمًـا

[اولویت حضرت فاطمه علیها السلام نسبت به زنان بهشتی]

- سـوره مبارکـه تحریـم / ۱۱ و ۱۲: وَضَـرَبَ اللَّـهُ مَثَـلًا لِلَّذِيـنَ آمَنُـوا امْـرَأَتَ فِرْعَـوْنَ إِذْ قَالَـتْ رَبِّ ابْـنِ لِـي عِنْـدَكَ بَيْتًـا فِـي الْجَنَّـةِ وَنَجِّنِـي مِـنْ فِرْعَـوْنَ وَعَمَلِـهِ وَنَجِّنِـي مِـنَ الْقَـوْمِ الظَّالِمِيـنَ وَمَرْيَـمَ ابْنَـتَ عِمْـرَانَ الَّتِـي أَحْصَنَـتْ فَرْجَهَـا فَنَفَخْنَـا فِيـهِ مِـنْ رُوحِنَـا وَصَدَّقَـتْ بِكَلِمَـاتِ رَبِّهَـا وَكُتُبِـهِ وَكَانَـتْ مِـنَ الْقَانِتِيـنَ
- حسان بن ثابت:

و ان مریم أحصنت فرجها — و جائت بعیسی کبدر الدجی
فقد أحصنت فاطمة بعدها — و جاءت بسبطی نبی الهدی

- پیامبـر اکـرم صلی الله علیه و آله : إِنَّ فَاطِمَةَ خُلِقَـتْ حُورِيَّـةً فِـي صُـورَةِ إِنْسِـيَّةٍ (دلائـل الإمامـة، ج۱، ص۱۴۵) فاطمـه علیها السلام، حوریّـه ای اسـت کـه هماننـد

صـورت انسـان خلـق شـده اسـت.

- امـام صـادق علیه‌السلام: فَاطِمَـةُ كَوْكَـبٌ دُرِّيٌّ بَيْـنَ نِسَـاءِ أَهْـلِ اَلدُّنْيَـا (کافـی، ج۱، ص۱۹۵) فاطمه علیهاالسلام اختـری تابنـاک در میـان زنـان دنیاسـت.
- امـام خامنـه‌ای شـهید: فاطمـه زهـرا علیهاالسلام در قله بشـریت قـرار دارد و کسـی از او بالاتـر نیسـت و مـی بینیـم کـه آن بزرگـوار بـه عنـوان یـک بانـوی مسـلمان، ایـن فرصـت را یافـت کـه خـودش را بـه ایـن اوج برسـاند. پس، فرقـی بیـن مـرد و زن نیسـت و بـه خصـوص شـاید از همیـن جهـت هـم اسـت کـه خـدای متعـال در قـرآن کریـم، آن وقتـی کـه راجـع بـه نمونـه ی انسـان‌های خـوب و نمونـه انسـان‌های بـد مثـال مـی زنـد، مثـال را در هـر دو مـورد از زن انتخـاب مـی کنـد. یـک مـورد زن فرعـون و در مـورد دیگـر، همسـر نـوح و لـوط را مثـال مـی زند.(امـام خامنه‌ای شـهید، ۲۶/۱۰/۱۳۶۸)
- امـام خامنـه‌ای شـهید: در زندگـی معمولـی ایـن بزرگـوار، یـک نکتـه مهـم اسـت و آن جمـع بیـن زندگـی یـک زن مسـلمان در رفتـارش بـا شـوهر و فرزنـدان و انجـام وظایفـش در خانـه از یـک طـرف و بیـن وظایـف یـک انسـان مجاهـدِ غیـور خسـتگی ناپذیـر در برخـوردش بـا حـوادث سیاسـی مهـم بعـد از رحلـت رسـول اکـرم صلی‌الله‌علیه‌وآله کـه بـه مسـجد می‌آیـد و سـخنرانی و موضع‌گیـری و دفـاع مـی کنـد و حـرف مـی زنـد و یـک جهادگـر بـه تمـام معنـا و خسـتگی ناپذیـر و محنـت پذیـر و سـختی تحمـل کـن اسـت. از طـرف دیگـر، همچنیـن از جهـت سـوم، یـک عبادتگـر و بپادارنـده نمـاز در شـبهای تـار و قیـام کننـده للّـه و خاضـع و خاشـع بـرای پـروردگار اسـت و در محـراب عبـادت، ایـن زن جـوان ماننـد اولیـای کهـن الهـی، بـا خـدا راز و نیـاز و عبـادت مـی کنـد. ایـن سـه بعـد را بـا هـم جمـع کـردن، نقطـه درخشـان

زندگـی فاطمـه زهـرا علیهاالسلام اسـت.(امام خامنـه‌ای شـهید، ۱۳۶۸/۹/۲۲)

منابع مطالعاتی برای مخاطب:

موسسـه فرهنگـی حدیـث لـوح و قلـم، حقیقـت عظیـم (مجموعـه بیانـات حضـرت آیت‌الله‌العظمـی خامنه‌ای(شـهید) دربـاره‌ی حضـرت فاطمـه علیهاالسلام از ۱۳۵۱ هجـری شمسـی)، تهـران: انتشـارات انقلاب اسلامـی، ۱۴۰۱.

جایگاه زن در اسلام با توجه به سیره حضرت زهرا علیها السلام

پیام: زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد(امام خمینی قدس سره)

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان

- نگاه اسلام به جایگاه و منزلت زن چگونه است؟
- آیا در قانون و قواعداسلامی شأن و منزلت زن بیشتر حفظ شده است یا در قانون و قواعد غربی؟
- توجه به سیره حضرت زهرا علیها السلام چه نقشی در تغییر نگاه به جایگاه زن در جامعه اسلامی دارد؟

تبیین موضوع و پیام

موضوع جایگاه زن در اسلام، پیش از هر چیز به این پرسش بازمی‌گردد که زن در منطق اسلامی چه جایگاهی در نظام آفرینش و زندگی انسانی دارد. در نگاه اسلام، زن

انسانی برخوردار از کرامت، اختیار، مسئولیت و استعداد رشد و کمال است. زن و مرد در اصل انسانیت، برخورداری از ارزش‌های انسانی و امکان رسیدن به کمال مشترک‌اند و هر دو در برابر خداوند مسئولیت دارند. قرآن کریم نیز در بیان ایمان، عبادت و فضایل اخلاقی، زنان و مردان را در کنار یکدیگر مخاطب قرار می‌دهد و برای هر دو، امکان رسیدن به مغفرت و پاداش الهی را مطرح می‌کند.

در عین حال، کرامت مشترک زن و مرد به معنای یکسان بودن همه ویژگی‌ها، نقش‌ها و مسئولیت‌های آنان نیست. تفاوت‌های طبیعی میان زن و مرد، تفاوت در ارزش انسانی ایجاد نمی‌کند، اما می‌تواند در برخی مسئولیت‌ها و نقش‌ها اثرگذار باشد. از این منظر، عدالت درباره زن لزوماً با تشابه کامل او با مرد تحقق پیدا نمی‌کند؛ بلکه باید حقوق و مسئولیت‌ها متناسب با ویژگی‌ها و ظرفیت‌های زن و مرد تنظیم شود. بنابراین، نه تفاوت میان زن و مرد باید دستاویزی برای کم‌ارزش دانستن زن باشد و نه دفاع از حقوق زن باید به معنای نادیده گرفتن تفاوت‌های واقعی آنان تلقی شود. سیره حضرت فاطمه زهرا(س) معیار روشنی برای فهم این نگاه است. آن حضرت اگرچه نمونه کامل و والای نقش‌های همسری و مادری است اما شخصیت ایشان به این نقش‌ها محدود نماند. آن حضرت نسبت به سرنوشت جامعه اسلامی حساس بود و هنگامی که اصول اساسی دین و مسیر صحیح جامعه را در معرض آسیب دید، مسئولیت خود را در دفاع از حق و حقیقت ایفا کرد.

چنان‌که در منطق قرآن نیز، زنان مؤمن نیز در کنار مردان مؤمن، نسبت به یکدیگر مسئول‌اند و در اصلاح اجتماعی، امر به معروف و نهی از منکر نقش دارند. ازاین‌رو، خانه و جامعه را نباید دو عرصه متعارض برای زن دانست؛ بلکه نقش خانوادگی و اجتماعی او می‌توانند در یک منظومه واحد قرار گیرند.

مستندات

- [اشتراک زن و مرد در فضائل]

سوره مبارکه احزاب/۳۵: إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ وَ الْمُؤْمِنِينَ وَ

الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْقَانِتِينَ وَ الْقَانِتَاتِ وَ الصَّادِقِينَ وَ الصَّادِقَاتِ وَ الصَّابِرِينَ وَ الصَّابِرَاتِ وَ الْخَاشِعِينَ وَ الْخَاشِعَاتِ وَ الْمُتَصَدِّقِينَ وَ الْمُتَصَدِّقَاتِ وَ الصَّائِمِينَ وَ الصَّائِمَاتِ وَ الْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَ الْحَافِظَاتِ وَ الذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَ الذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَ أَجْراً عَظِيماً

- [تخاطب زن و مرد در اجرای فریضتین]

سوره مبارکه توبه/۷۱: وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

- [حضور و مشارکت سایسی زنان]

سوره مبارکه ممتحنه/۱۲: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ ۙ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

- امام خامنه‌ای شهید: [عرصه‌ی فعّالیتهای اجتماعی] اعم از فعّالیت اقتصادی، فعّالیت سیاسی، فعّالیت اجتماعی به معنای خاص، فعالیت علمی، درس خواندن، درس گفتن، تلاش کردن در راه خدا، مجاهدت کردن و همه‌ی میدان‌های زندگی در صحن جامعه [است]. در این‌جا میان مرد و زن در اجازه‌ی فعّالیت‌های متنوّع در همه‌ی میدان‌ها، هیچ تفاوتی از نظر اسلام نیست. اگر کسی بگوید مرد می‌تواند درس بخواند، زن نمی‌تواند؛ مرد می‌تواند درس بگوید، زن نمی‌تواند؛ مرد می‌تواند فعالیت اقتصادی انجام دهد، زن نمی‌تواند؛ مرد می‌تواند فعّالیت سیاسی کند، زن نمی‌تواند، منطق اسلام را بیان نکرده و بر خلاف سخن اسلام حرف زده است. از نظر اسلام، در همه‌ی این فعّالیت‌های

مربوط به جامعه‌ی بشری و فعّالیت‌های زندگی، زن و مرد دارای اجازه‌ی مشترک و همسان هستند. البته بعضی از کارها هست که باب زنان نیست؛ چون با ترکیب جسمانی آنها تطبیق نمی‌کند. بعضی از کارها هم هست که باب مردان نیست؛ چون با وضع اخلاقی و جسمی آنها تطبیق نمی‌کند. این موضوع ربطی به این ندارد که زن می‌تواند در میدان فعّالیت‌های اجتماعی باشد یا نه. تقسیم کار، بر حسب امکانات و شوق و زمینه‌های اقتضای این کار است.(۱۳۷۵/۱۲/۲۰)

- امام خمینی‌ﷺ: در نظام اسلامی، زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد، حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت، حق رأی دادن، حق رأی گرفتن. درتمام جهاتی که مرد حق دارد، زن هم حق دارد. (صحیفه امام، ج۵، ص ۱۸۹)
- احادیث مربوط به حضور زنان در غزوات پیامبر اکرم ﷺ

منابع مطالعاتی برای مخاطب

جوادی آملی، عبدالله: فاطمه علیها السلام اسوه بشر، قم: اسراء، ۱۳۹۸.

منزلت و جایگاه مادر در قرآن و احادیث

پیام: رضایت خدا در گرو رضایت مادر

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان:

- راز و سبب جایگاه والای مادر از منظر قرآن و روایات چیست؟
- مادرم اصلاً در حق من خوبی نکرده، آیا باز هم نسبت به او مسئول هستم؟
- الآن مرتب باعث آزار و اذیت از طریق مادرم هستم مرتب در زندگی ما دخالت می‌کند، چطور باید حرمتش را حفظ کنیم؟

تبیین موضوع و پیام

وقتی قرآن از مقام مادر و پدر سخن می‌گوید، فقط درباره احترام گذاشتن به آنها سفارش نمی‌کند؛ بلکه بخشی از زحمات و فداکاری‌های آنان را هم یادآوری می‌کند

تا انسان بداند این جایگاه از کجا آمده است. در این میان، درباره مادر تأکید بیشتری دیده می‌شود. قرآن در چند آیه، انسان را به دوران پیش از تولد و سال‌های نخست زندگی‌اش برمی‌گرداند؛ به روزهایی که مادر فرزند را در وجود خود حمل می‌کرد، سختی‌های بارداری و زایمان را تحمل می‌کرد و پس از تولد نیز با شیردهی و مراقبت، پرورش او را ادامه می‌داد. در سوره لقمان از سختی‌های پی‌درپی دوران بارداری و شیردهی سخن گفته شده و در سوره احقاف نیز رنج بارداری و زایمان و مجموع دوران حمل و شیرخوارگی مورد توجه قرار گرفته است.

همچنین قرآن در آیات مختلف، نیکی به پدر و مادر را در شمار وظایف مهم انسان قرار می‌دهد و حتی به شیوه برخورد مودبانه، کریمانه، متواضعانه و محبت‌آمیز با آنان دستور می‌دهد.

همین معنا در سخنان اهل‌بیت(ع) نیز آمده است. امام سجاد(ع) در «رساله حقوق»، وقتی از مقام مادر سخن می‌گویند، فرزند را متوجه همین فداکاری‌ها می‌کنند؛ مادری که او را در وجود خود حمل کرده، از وجود خود به او غذا داده و با همه توان از او مراقبت کرده است.

مستندات

- سوره مبارکه اسراء/۲۳و۲۴: وَ قَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَ لَا تَنْهَرْهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ قُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا
- سوره مبارکه لقمان/۱۴: وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ
- سوره مبارکه احقاف/۱۵: وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

- پیامبراکـرم ﷺ: رِضَـی اَلـرَّبِّ فِـي رِضَـی اَلْوَالِدَیْـنِ وَ سَـخَطُ اَلـرَّبِّ فِـي سَـخَطِ اَلْوَالِدَیْـنِ (مسـتدرک الوسـائل، ج۱۵، ص۱۷۴) خشـنودی خداونـد در خشـنودی پـدر و مـادر اسـت و خشـم خداونـد در خشـم پـدر و مـادر.
- امـام سـجاد علیه‌السلام: فَحَـقُّ أُمِّـكَ فَـأَنْ تَعْلَـمَ أَنَّهَـا حَمَلَتْـكَ حَيْـثُ لاَ يَحْمِلُ أَحَـدٌ أَحَـداً وَ أَطْعَمَتْـكَ مِـنْ ثَمَـرَةِ قَلْبِهَـا مَـا لاَ يُطْعِـمُ أَحَـدٌ أَحَـداً وَ أَنَّهَـا وَقَتْـكَ بِسَـمْعِهَا وَ بَصَرِهَـا وَ يَدِهَـا وَ رِجْلِهَـا وَ شَـعْرِهَا وَ بَشَـرِهَا وَ جَمِيـعِ جَوَارِحِهَـا مُسْتَبْشِـرَةً بِذَلِـكَ فَرِحَـةً مُوَابِلَـةً مُحْتَمِلَـةً لِمَـا فِيـهِ مَكْرُوهُهَـا وَ أَلَمُهَـا وَ ثِقْلُهَـا وَ غَمُّهَـا حَتَّـى دَفَعَتْهَـا عَنْـكَ يَـدُ اَلْقُـدْرَةِ وَ أَخْرَجَتْـكَ إِلَـى اَلْأَرْضِ فَرَضِيَـتْ أَنْ تَشْـبَعَ وَ تَجُـوعَ هِـيَ وَ تَكْسُـوَكَ وَ تَعْـرَى وَ تُرْوِيَـكَ وَ تَظْمَـأَ وَ تُظِلَّـكَ وَ تَضْحَـى وَ تُنَعِّمَـكَ بِبُؤْسِـهَا وَ تُلَـذِّذَكَ بِالنَّـوْمِ بِأَرَقِهَـا وَ كَانَ بَطْنُهَـا لَـكَ وِعَـاءً وَ حَجْرُهَـا لَـكَ حِـوَاءً وَ ثَدْيُهَـا لَـكَ سِـقَاءً وَ نَفْسُـهَا لَـكَ وِقَـاءً تُبَاشِـرُ حَـرَّ اَلدُّنْيَـا وَ بَرْدَهَـا لَـكَ وَ دُونَـكَ فَتَشْـكُرُهَا عَلَـى قَـدْرِ ذَلِـكَ وَ لاَ تَقْـدِرُ عَلَيْـهِ إِلاَّ بِعَـوْنِ اَللَّـهِ (تحف‌العقـول، ج ۱، ص۲۶۳) و امـا حـق مـادرت ایـن اسـت کـه بدانـی او تـو را در شـکم خـود حمـل کـرده کـه احـدی کسـی را آن گونـه حمـل نکنـد، و از میـوه دلـش بـه تـو خورانیـده کـه کسـی از آن بـه دیگـری نخورانـد، و اوسـت کـه تـو را بـا گـوش و چشـم و دسـت و پـا و مـو و همـه اعضایـش نگهـداری کـرده و بدیـن فـداکاری شـاداب و شـادمان و مواظـب بـوده و هـر ناگـواری و درد و سـنگینی و غمـی را تحمـل کـرده تـا [توانسـته] دسـت قـدرت [مکروهـات] را از تـو دفـع نمـوده و تـو را از آنهـا رهانـده و بـه روی زمیـن کشـانده و درعین‌حـال

راضـی بـوده کـه تـو سـیر باشـی و او گرسـنه بمانـد، و تـو جامـه بپوشـی و او برهنـه باشـد، تـو را سـیراب کنـد و خـود تشـنه بمانـد، تـو را در سـایه بـدارد و خـود زیـر آفتـاب باشـد و بـا سـختی کشـیدن تـو را بـه نعمـت رسـاند، و بـا بی‌خوابـی خـود، تـو را بـه خـواب کنـد، شـکمش ظـرف وجـود تـو بـوده و دامنـش آسایشـگاه تـو و سـینه‌اش مشـک آب تـو و جانـش فـدای تـو و به‌خاطـر تـو، و به‌حسـاب تـو، گـرم و سـرد روزگار را چشـیده اسـت. بـه ایـن انـدازه قـدرش را بدانـی و ایـن را نتوانـی مگـر بـه یـاری و توفیـق خـدا.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

خدامیـان آرانـی، مهـدی، دوازده مـادر؛ نگاهـی بـه زندگـی مـادران اهل‌بیـت علیهاالسلام، تهـران: انتشـارات عطـر یـاس، ۱۳۹۹.

اهمیت الگوگیری زنان از حضرت فاطمه علیها السلام

پیام: حضرت زهرا علیها السلام الگوی همه بشریت حتی معصومین علیهم السلام

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان

- حضرت فاطمه علیها السلام خودش معصوم، پدرش معصوم، همسر و فرزندانش معصوم بودند! ما انسان‌های عادی چطور می‌توانیم مثل او باشیم؟
- آیا الگوگیری تقلید نیست؟
- انسانی که خود عقل دارد چرا باید از دیگران الگو بگیرد؟

تبیین موضوع و پیام

امام خامنه‌ای شهید:

«حضرت [زهرا علیها السلام] تجسّم عالی‌ترین مفاهیم

انسانی و اسلامی در مورد زن است، که به اینها باید توجّه کرد؛ درس فاطمه‌ی زهرا بیشتر این موارد است. برخی از مفاهیم اسلامی مفاهیم اختصاصی است، مثل مادری، همسری، کدبانویی، تربیت فرزند؛ در همه‌ی اینها اوج قلّه‌ی تصوّر، حضرت فاطمه‌ی زهرا علیها السلام است. در عرصه‌ی تربیت فرزند، در عرصه‌ی همکاری با شوهر، در عرصه‌های مشترک و در آن چیزهایی که بین زن و مرد مشترک است، مثل بندگی خدا -وظایف بزرگ مثل بندگی خدا- وضعیّت فاطمه‌ی زهرا علیها السلام یک وضعیّت فوق‌العاده اعجاب‌انگیز و مهم است.» (۱۳۹۹/۱/۸۵)

الگوگیری، یکی از مهم‌ترین راه‌های رشد انسان است. انسان هرچند از عقل و قدرت تشخیص برخوردار است، اما برای پیمودن مسیر زندگی تنها به دانستن اصول کلی نیاز ندارد؛ بلکه به نمونه‌ای عینی نیاز دارد که نشان دهد این اصول چگونه در زندگی واقعی تحقق پیدا می‌کنند. از همین رو، در منطق تربیتی قرآن، معرفی الگو جایگاه ویژه‌ای دارد. انسان با دیدن یک الگوی شایسته، می‌تواند فضیلت‌ها را از سطح مفاهیم ذهنی به عرصه عمل و زندگی وارد کند و در موقعیت‌های مختلف، راه درست را بهتر تشخیص دهد.

در میان الگوهای دینی، حضرت فاطمه علیها السلام جایگاهی ویژه دارد. در روایات اهل‌بیت علیهم السلام، عظمت شخصیت ایشان به گونه‌ای بیان شده که حضرت زهرا علیها السلام نه فقط برای زنان، بلکه برای اهل‌بیت علیهم السلام نیز الگو معرفی شده‌اند.

نکتـه مهـم در الگوگیـری از حضـرت زهـرا علیها السلام، توجـه بـه جامعیـت شـخصیت ایشـان اسـت. حضـرت زهرا علیها السلام تنهـا یـک الگـوی عبـادی یـا خانوادگـی نیسـتند. در زندگـی ایشـان، ایمـان و عبـادت در کنـار مسـئولیت‌پذیری اجتماعی، دفـاع از حـق، دانـش و معرفـت، صبـر و اسـتقامت، همسـرداری و مـادری قـرار گرفتـه اسـت. بـه همیـن دلیـل، زن مسـلمان امـروز می‌توانـد بـا شـناخت سـیره ایشـان، پاسـخ بسـیاری از پرسـش‌های مربـوط بـه شـیوه زندگـی خـود را پیـدا کنـد؛ اینکـه چگونـه میـان ارتبـاط بـا خـدا، مسـئولیت‌های خانوادگـی، رشـد علمـی و اخلاقـی و حضـور مسـئولانه در جامعـه تعـادل برقـرار کنـد.

بـر ایـن اسـاس الگوگیـری از حضـرت زهرا علیها السلام بـه معنـای الگوبـرداری از یـک بُعـد خاص از شـخصیت ایشـان نیسـت، بلکـه شـناخت و پیـروی از مجموعه‌ای از ارزش‌هاسـت کـه در زندگـی ایشـان بـه بهتریـن شـکل تحقـق یافتـه اسـت.

مستندات

[حضرت فاطمه علیها السلام، تجسّم جامع فضایل زن مسلمان]

- سـوره مبارکـه احـزاب/۳۵: إِنَّ الْمُسْـلِمِينَ وَالْمُسْـلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِيـنَ وَالْمُؤْمِنَـاتِ وَالْقَانِتِيـنَ وَالْقَانِتَـاتِ وَالصَّادِقِيـنَ وَالصَّادِقَـاتِ وَالصَّابِرِيـنَ وَالصَّابِـرَاتِ وَالْخَاشِـعِينَ وَالْخَاشِـعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِيـنَ وَالْمُتَصَدِّقَـاتِ وَالصَّائِمِيـنَ وَالصَّائِمَـاتِ وَالْحَافِظِيـنَ فُرُوجَهُـمْ وَالْحَافِظَـاتِ وَالذَّاكِرِيـنَ اللَّـهَ كَثِيـرًا وَالذَّاكِـرَاتِ أَعَـدَّ اللَّـهُ لَهُـم مَّغْفِـرَةً وَأَجْـرًا عَظِيمًـا

[حضرت فاطمه علیها السلام الگوی زنان بهشتی]

- سـوره مبارکـه تحریـم/۱۱: وَضَـرَبَ اللَّـهُ مَثَـلًا لِّلَّذِيـنَ آمَنُـوا امْـرَأَتَ فِرْعَـوْنَ إِذْ قَالَـتْ رَبِّ ابْـنِ لِـي عِنـدَكَ بَيْتًـا فِـي الْجَنَّـةِ وَنَجِّنِـي مِـن فِرْعَـوْنَ وَعَمَلِـهِ وَنَجِّنِـي مِـنَ الْقَـوْمِ الظَّالِمِيـنَ

[دختر پیامبر صلی الله علیه و آله اسوه حسنه سعادت]

- سـوره مبارکـه احـزاب/۲۱: لَقَـدْ كَانَ لَكُـمْ فِـي رَسُـولِ اللَّـهِ أُسْـوَةٌ حَسَـنَةٌ لِّمَـن كَانَ يَرْجُـو اللَّـهَ وَالْيَـوْمَ الآخِـرَ وَذَكَـرَ اللَّـهَ كَثِيـرًا
- امـام حسـن عسـکری علیه السلام: نَحـنُ حُجَـجُ اللَـه عَلَـی خَلقِـه وَ جَدَّتُنَـا فَاطِمَـة حُجّـة اللَـه عَلَینـا (عوالـم العلـوم و المعـارف و الأحـوال مـن الآیـات و الأخبـار و الأقـوال، ج۱۱، ص۱۰۳۰) مـا حجت‌هـای خداونـد بـر مخلوقاتـش هسـتیم و جـده مـا فاطمه علیها السلام حجـت خـدا بـر ماسـت.
- پیامبـر اکـرم صلی الله علیه و آله: إِنَّ اَللَّـهَ جَعَـلَ عَلِيّـاً وَ زَوْجَتَـهُ وَ أَبْنَـاءَ [هُ] حُجَـجَ اَللَّـهِ عَلَـی خَلْقِـهِ وَ هُـمْ أَبْـوَابُ اَلْعِلْـمِ فِـي أُمَّتِـي مَـنِ اِهْتَـدَى بِهِـمْ هُـدِيَ إِلـىٰ صِـرَاطٍ مُسْـتَقِيمٍ (شـواهد التنزیـل لقواعـد التفضیـل، ج۱، ص۷۶) همانـا خداونـد، علـی، همسـرش و فرزندانـش را حجّت‌هـای خـود بـر آفریدگانـش قـرار داد؛ و آنـان درهـای دانـش در میـان امـت مـن هسـتند. هـر کـس بـه واسـطه‌ی آنـان هدایـت جویـد، بـه راهـی مسـتقیم رهنمـون شـده اسـت.
- امـام زمـان عجل الله تعالی فرجه الشریف: و فِـی ابْنَـةِ رَسُـولِ اللَّـهِ صلی الله علیه و آله لِـی أُسْـوَةٌ حَسَـنَةٌ. (الاحتجـاج، ج۲، ص۴۶۶) دختـرِ رسـول خـدا صلی الله علیه و آله بـرای مـن الگویـی نیکـو اسـت.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

۱. محمدیان، محمد، فاطمه (س) از نگاه علی (ع)، قم: نشر معارف، ۱۳۹۳.

۲. قهرمانی، علی، فاطمه علی است، قم: جمکران، ۱۴۰۰.

چه زنانی با حضرت زهرا علیها السلام محشور می‌شوند؟

پیام: شرط همنشینی با فاطمه علیها السلام در قیامت، زندگی کردن مثل فاطمه علیها السلام است.

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان

- ۱. چه لزومی یا چه فایده‌ای دارد انسان در قیامت با فردی محشور شود؟
- ۲. چگونه انسان می‌تواند در آخرت با فردی محشور شود؟

تبیین موضوع و پیام

سیره حضرت فاطمه زهرا علیها السلام مجموعه‌ای از ایمان، صبر، گذشت، فداکاری و مسئولیت‌پذیری است. آن حضرت برای زنان مسلمان تنها الگویی در عبادت و بندگی نیستند؛ بلکه شیوه مواجهه آن حضرت با دشواری‌های زندگی نیز بخشی از الگوی فاطمی است. از این منظر، آرزوی همراهی و همنشینی با حضرت فاطمه علیها السلام در قیامت، نباید تنها در حد یک آرزوی عاطفی در نظر گرفته شود؛ بلکه باید خود را در سبک زندگی و رفتار انسان تبلور یابد.

یکی از مهم‌ترین عرصه‌های بروز این ویژگی‌ها، زندگی خانوادگی است. زندگی

مشترک همیشه مطابق خواسته انسان پیش نمی‌رود. زن و شوهر از نظر روحیات، خواسته‌ها و حساسیت‌ها با یکدیگر تفاوت دارند و ممکن است در طول زندگی با دلخوری، سوءتفاهم، بداخلاقی یا شرایطی روبه‌رو شوند که تحمل آن آسان نباشد. در چنین موقعیت‌هایی، شخصیت اخلاقی انسان بیشتر از همیشه آشکار می‌شود؛ اینکه چگونه با ناراحتی خود برخورد می‌کند، تا چه اندازه می‌تواند خشمش را کنترل کند و آیا برای حفظ آرامش و مصلحت خانواده حاضر است از برخی خواسته‌های خود بگذرد یا نه.

از همین جاست که صبر، گذشت و فداکاری در زندگی خانوادگی ارزش ویژه‌ای پیدا می‌کند. بانوی مسلمانی که این ویژگی‌های رفتاری را آگاهانه و برای رضای خدا و حفظ کانون خانواده انجام دهد، در حقیقت نوعی مجاهده با نفس و جلوه‌ای از اخلاق ایمانی خود را متجلی ساخته است.

این فداکاری‌ها، هرچند ممکن است کوچک به نظر برسند، در منطق دینی ارزش بسیار بالایی دارند و برای آنها پاداش‌های بزرگی وعده داده شده است؛ تا آنجا که در برخی روایات، زنانی که چنین صبر و فداکاری‌ای را در زندگی خانوادگی از خود نشان می‌دهند، شایسته همراهی و همنشینی با حضرت فاطمه علیها السلام در قیامت دانسته شده‌اند.

مستندات

سوره مبارکه اسراء/۷۱: يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَ لاَ يُظْلَمُونَ فَتِيلاً

سوره مبارکه صافات/۲۲: احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَ أَزْوَاجَهُمْ وَ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ

سوره مبارکه زمر/۱۰: إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ

- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله: مَن أحَبَّنا كانَ مَعَنا يَومَ القِيامَةِ، و لَو أنَّ رَجُلاً أحَبَّ حَجَرًا لَحَشَرَهُ اللّهُ مَعَهُ (أمالی شیخ صدوق، ص ۱۷۴)؛ هر که ما را دوست بدارد، روز قیامت با ما خواهد بود. انسان

حتـی اگـر سـنگی را دوسـت بـدارد، خداونـد او را بـا همـان سـنگ محشـور می‌کنـد.

- پیامبـر اکـرمﷺ: ثَـلاَثٌ مِـنَ اَلنِّسَـاءِ یَرْفَـعُ اَللَّـهُ عَنْهُـنَّ عَـذَابَ اَلْقَبْـرِ وَ یَکُـونُ مَحْشَـرُهُنَّ مَـعَ فَاطِمَـةَ بِنْـتِ مُحَمَّـدٍ اِمْـرَأَةٌ صَبَـرَتْ عَلَـی غَیْـرَةِ زَوْجِهَـا وَ اِمْـرَأَةٌ صَبَـرَتْ عَلَـی سُـوءِ خُلُـقِ زَوْجِهَـا وَ اِمْـرَأَةٌ وَهَبَـتْ صَدَاقَهَـا لِزَوْجِهَـا یُعْطِـی اَللَّـهُ تَعَالَـی لِـکُلِّ وَاحِـدَةٍ مِنْهُـنَّ ثَـوَابَ أَلْـفِ شَـهِیدٍ وَ یَکْتُـبُ لِـکُلِّ وَاحِـدٍ مِنْهُـنَّ عِبَـادَةَ سَـنَةٍ.» (إرشـاد القلـوب، ج ۱، ص ۱۷۵) سـه گـروه از زنـان هسـتند کـه خداونـد [متعـال] عـذاب قبـر را از آنـان برمـی‌دارد و [در قیامـت] بـا فاطمـه دختـر محمّـد (ص) محشـور می‌شـوند:
  - زنی که بر غیرت [حساسیت و تندی] همسرش صبر کند؛
  - زنی که بر بدخلقی همسرش شکیبایی ورزد؛
  - و زنی که مهریه‌اش را به همسرش ببخشد.

  خداونـد متعـال بـه هـر یـک از آنـان پـاداش هـزار شـهید عطـا می‌کنـد و بـرای هـر کـدام، ثـواب [یـک سـال] عبـادت را می‌نویسـد.
- پیامبـر اکـرمﷺ: مَـنْ صَبَـرَتْ عَلَـی سُـوءِ خُلُـقِ زَوْجِهَـا أَعْطَاهَـا مِثْـلَ ثَـوَابِ آسِـیَةَ بِنْـتِ مُزَاحِـمٍ (بحـار الأنـوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۷) هـر زنـی کـه بـر بداخلاقـی شـوهرش شـکیبایی ورزد، خداونـد هماننـد پـاداش آسـیه دختـر مزاحـم بـه او عطـا خواهـد کـرد.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

جباری، محمدرضا، سیره اخلاقی و سبک زندگی حضرت زهرا (س)، قم: نشر معارف، ۱۳۹۲.

حضرت زهرا علیهاالسلام الگوی حضور اجتماعی زنان

پیام: در اسلام زن بودن مانع مسئولیت و حضور اجتماعی نیست!

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان

- چگونـه می‌تـوان تعـارض حضـور اجتماعـی حضـرت فاطمـه علیهاالسلام را بـا روایتـی کـه می‌فرمایـد بهتریـن بـرای زن آن اسـت کـه مـردی او را نبینـد و او مـردی را نبینـد جمـع کـرد؟
- شـاخص و معیـار حضـور زن در نقش‌هـا ومسـئولیت‌های اجتماعـی بـر اسـاس سـیره حضـرت زهـرا علیهاالسلام چیسـت؟

تبیین موضوع و پیام

در مکتـب اسلام، حضـور اجتماعـی زن در تعـارض بـا هویـت زنانـه و خانوادگی

او نیست. زن، همان‌گونه که در برابر خانواده و تربیت نسل مسئولیت دارد، در برابر جامعه نیز مسئول است و نمی‌تواند نسبت به مسائل و تحولات پیرامون خود بی‌تفاوت باشد. قرآن کریم در بیان بسیاری از ارزش‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی، زن و مرد را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و آنان را در ساختن و اصلاح جامعه سهیم می‌داند. ازاین‌رو، نقش‌های ویژه زن در خانواده، هرچند مهم و دارای اقتضائات خاص خود است، به معنای حذف او از عرصه عمومی نیست. زن می‌تواند در عین حفظ هویت زنانه و جایگاه خانوادگی خود، در عرصه‌هایی که به آگاهی، مسئولیت‌پذیری، دفاع از حق، اصلاح اجتماعی و هدایت افکار عمومی نیاز دارد، نقش‌آفرین باشد. بنابراین، مسئله اصلی در الگوی اسلامی، «حضور یا عدم حضور زن» نیست؛ بلکه چگونگی حضوری است که هم اثرگذار باشد و هم با هویت و کرامت زن در تعارض نباشد.

سیره حضرت زهرا علیها السلام در این زمینه، الگویی روشن ارائه می‌کند. آن حضرت در کنار ایفای نقش‌های خانوادگی، هرگاه مسئله‌ای اساسی برای جامعه اسلامی پدید می‌آمد، خود را بیرون از آن مسئله تعریف نمی‌کرد. ایشان مسائل عمومی جامعه را می‌شناخت، نسبت به پیامدهای آنها حساس بود و هنگامی که حق و حقیقت یا مصالح جامعه اسلامی در معرض تهدید قرار می‌گرفت، متناسب با شرایط، از ظرفیت‌های مختلف خود برای روشنگری و اثرگذاری استفاده می‌کرد.

این حضور، از شرکت در ماجرای مباهله، غزوات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، مرجعیت علمی، پاسخ‌گویی به پرسش‌های زنان و انتقال معارف، تا حضور در مسجد، گفت‌وگو با مردم، مطالبه حق و اعتراض به انحرافات اجتماعی و سیاسی امت را دربرمی‌گرفت. البته حضور اجتماعی در سیره حضرت زهرا علیها السلام به معنای حضور دائمی یا حضور در همه عرصه‌ها

نیست؛ بلکه به این معناست که زن، جامعه و مسائل آن را به رسمیت بشناسد، مسئولیت خود را در قبال آن تشخیص دهد و در موقعیتی که حضور او می‌تواند در حفظ حق و اصلاح جامعه مؤثر باشد، منفعل و منزوی نماند.

نکته مهم در الگوگیری از حضرت زهرا علیها السلام توجه به منطق این حضور است. ایشان نه حضور اجتماعی را به معنای فاصله گرفتن از خانواده می‌دانست و نه نقش خانوادگی را دلیلی برای کناره‌گیری از مسائل جامعه تلقی می‌کرد.

مستندات

- [مسئولیت اجتماعی زنان و مردان]

سوره مبارکه توبه / ۷۱: وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

- [حضور زنان در کنار رهبر جامعه]

سوره مبارکه نور / ۶۲: إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

- [شرکت حضرت زهرا علیها السلام در ماجرای مباهله]

سوره مبارکه آل عمران/۶۱: فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ

مِـنَ الْعِلْـمِ فَقُـلْ تَعَالَـوْا نَـدْعُ أَبْنَاءَنَـا وَأَبْنَاءَكُـمْ وَنِسَـاءَنَا وَنِسَـاءَكُمْ وَأَنْفُسَـنَا وَأَنْفُسَـكُمْ ثُـمَّ نَبْتَهِـلْ فَنَجْعَـلْ لَعْنَـتَ اللّـهِ عَلَـى الْكَاذِبِيـنَ

- پاسـخ گویـی حضـرت زهـرا بـه سـوالات زنـان مدینـه (تفسـیر منسـوب بـه امـام عسـکری علیه‌السلام، ج ۱، ص ۳۴۰)
- ماجرای فدک و خطبه غرای فدکیه حضرت زهرا علیهاالسلام در مسجد
- ماجـرای خطبـه حضـرت در جمـع زنـان مهاجـر و انصـار کـه بـه عیادتشـان آمـده بودنـد (احتجـاج طبرسـی، ج۱، ۱۰۸- ۱۰۹)

منابع مطالعاتی برای مخاطب

بانکی پـور فـرد، امیرحسـین، عرصه‌هـای حضـور اجتماعـی زن؛ (برگرفتـه از بیانـات امـام خامنـه‌ای شـهید)، تهـران: انتشـارات انـقلاب اسلامـی، ۱۳۹۸.

خانه داری حضرت زهرا علیهاالسلام در نگرش امام خامنه‌ای شهید

پیام: معنای خانه‌داری زن تربیت انسان است.(امام خامنه‌ای شهید)

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- آیـا واقعـا خانـه‌داری در مقابـل نقش‌هـا و مسـئولیت‌های اجتماعـی و سیاسـی کـه زن می‌توانـد ایفـا کنـد، نقـش کم‌ارزشـی نیسـت؟
- آیـا تاکیـد بـر خانـه‌داری زنـان سـبب نمی‌شـود کـه اسـتعدادهای زنـان شـکوفا نشـود و در چاردیـواری خانه‌هـا زندانـی شـوند؟

تبیین موضوع و پیام

امام خامنه‌ای شهید:

فاطمـه‌ی زهـرا علیهاالسلام یـک زن اسلامـی اسـت، زنِ در بالاتریـن طـراز زن اسلامـی، یعنـی در حـدّ یـک رهبـر، امّـا همیـن زنـی کـه از لحـاظ فضایـل و مناقـب و حـدّ وجـودی می‌توانسـت

پیغمبر باشد، همین زن مادری می‌کند، همسری می‌کند، خانه‌داری می‌کند؛ ببینید اینها را باید فهمید. این فریفتگان غافلِ -انسان چه بگوید؟- حرف‌های پوچ غربی‌ها، این‌قدر خانه‌داری را تحقیر نکنند. معنای خانه‌داری زن تربیت انسان است، معنایش تولید والاترین و بالاترین محصول و متاع عالم وجود است؛ یعنی بشر. خانه‌داری یعنی این.

ما در روز ولادت فاطمه‌ی زهرا علیها السلام جا دارد که حدّ زن مسلمان را درست تشخیص بدهیم. امروز را روز زن و روز مادر نام‌گذاری کرده‌اند؛ خیلی خیلی خوب است؛ می‌شد گفت روز رهبر، اشکالی نداشت؛ می‌شد گفت روز والاترین انسان؛ امّا امروز نیاز جامعه‌ی ما به این است که بداند مادری یعنی چه؟ زنِ خانه بودن یعنی چه؟ کدبانو بودن یعنی چه؟ فاطمه‌ی زهرا با آن شأن و با آن رتبه و با آن مقام و با آن عظمت، یک خانم خانه‌دار است؛ این تحقیر او نیست؛ او که با آن عظمت قابل تحقیر نیست، مگر این عظمت را می‌شود کوچک شمرد؟ این عظمت به جای خود محفوظ است، امّا یکی از شئون و یکی از مشاغل همین عظمت عبارت است از همسر بودن یا مادر بودن و خانه‌داری کردن؛ با این چشم به این مفاهیم نگاه کنیم. (۱۳۹۵/۱۲/۲۹)

در نگاه اسلام، خانه محیطی است که انسان در آن رشد می‌کند، شخصیت او شکل می‌گیرد و بسیاری از مهم‌ترین نیازهای او در عرصه‌های مختلف زندگی پاسخ داده می‌شود. از این رو، اداره خانه و رسیدگی به امور

آن، مسئولیتی است که با زندگی، آرامش و رشد انسان‌ها ارتباط دارد. خانه‌داری از همین جهت، در فرهنگ اسلامی کاری ارزشمند و دارای اهمیت است.

جایگاه و اهمیت این مسئولیت را می‌توان در زندگی حضرت زهرا علیها السلام به‌روشنی مشاهده کرد. شخصیتی که در بالاترین مرتبه فضیلت و معنویت قرار دارد، در زندگی خانوادگی خود نیز مسئولیت خانه را بر عهده می‌گیرد و امور آن را انجام می‌دهد. امام خامنه‌ای شهید با اشاره به شخصیت حضرت زهرا علیها السلام تأکید می‌کنند که آن حضرت، با وجود مقام والا و ویژگی‌هایی که ایشان را در بالاترین طراز زن مسلمان قرار می‌دهد، خانه‌دار بودند. از نگاه ایشان، این موضوع نکته‌ای است که باید در فهم جایگاه واقعی خانه‌داری مورد توجه قرار گیرد.

بر اساس این نگاه، نباید خانه‌داری را کاری ساده و کم‌اهمیت دانست که در برابر مسئولیت‌های دیگر، ارزش کمتری دارد. اهمیت خانه‌داری از آنجاست که با انسان و زندگی او سروکار دارد. اداره خانه، فراهم کردن آرامش و نظم زندگی، رسیدگی به نیازهای خانواده و ایجاد محیطی مناسب برای رشد اعضای آن، مسئولیتی واقعی و اثرگذار است. به همین دلیل، امام خامنه‌ای معنای خانه‌داری را بسیار فراتر از انجام کارهای خانه می‌دانند و آن را مربوط به تربیت انسان و ساختن آینده او عنوان فرموده است.

حضرت زهرا علیها السلام در خانه‌ای ساده و با امکانات محدود زندگی می‌کرد و با اینکه دختر پیامبر یعنی بالاترین مقام دینی و سیاسی عالم بود بسیاری از امور خانه را شخصاً انجام می‌دادند؛ بسیاری از کارهای خانه را خودشان انجام می‌دادند. آسیاب کردن جو، تهیه خمیر و نان، آب آوردن، نظافت و رسیدگی به امور خانه، بخشی از کارهای روزانه ایشان بود. این

کارهـا گاهـی چنـان دشـوار بـود کـه آثـار آن بـر دسـت و بـدن حضـرت باقـی می‌مانـد.

مستندات

- امـام خامنـه‌ای شـهید: این‌کـه گفتـه می‌شـود وجـود زن بـرای کار در خانـه لازم اسـت، معنایـش ایـن نیسـت کـه در میدانهـای علمـی و عملـی و فعّالیتهـا، توانایـی نـدارد. یـا از لحـاظ معنویّـت کـه بالاتـر از همـهٔ اینهاسـت و در مـورد فاطمـهٔ زهـرا سـلام‌الله‌علیها، همـهٔ اینهـا را مشـاهده می‌کنیـم. هرچنـد البتـه، طبیعی‌تریـن و فطری‌تریـن و مطلوبتریـن کار بـرای زنـان، کار در خانـه اسـت. یعنـی مسـألهٔ اداره کـردن همسـر و فرزنـدان، طبیعی‌تریـن کار اسـت، و مـن خیـال نمی‌کنـم زنـی طبیعـی باشـد و بـه ایـن کار عشـق و علاقـه نداشـته باشـد. بـه طـور قهـری، همـهٔ زنـان بـه ایـن کار عشـق و علاقـه دارنـد. (۱۳۷۲/۹/۸)
- امـام صـادق علیه‌السلام: و كانَ [علـی] يَـأْكُلُ الْخُبْـزَ وَ الزَّيْـتَ وَ يُطْعِـمُ النَّـاسَ الْخُبْـزَ وَ اللَّحْـمَ قَـالَ وَ كَانَ عَلِـيٌّ ع يَسْـتَقِي وَ يَحْتَطِـبُ وَ كَانَـتْ فَاطِمَةُ؟سـها؟ تَطْحَـنُ وَ تَعْجِـنُ وَ تَخْبِـزُ وَ تَرْقَـعُ وَ كَانَـتْ مِـنْ أَحْسَـنِ النَّـاسِ وَجْهـاً كَأَنَّ وَجْنَتَيْهَـا وَرْدَتَـانِ صَلَّـى اللَّـهُ عَلَيْهَـا وَ عَلَـى أَبِيهَـا وَ بَعْلِهَـا وَ وُلْدِهَـا الطَّاهِرِيـنَ. (الکافـی، ج۸، ص۱۶۵)؛ علـی علیه‌السلام آب و هیـزم مـی‌آورد و حضـرت فاطمـه علیهاالسلام آرد می‌کـرد و خمیـر می‌سـاخت و نـان می‌پخـت و لباس‌هـا را وصلـه مـی‌زد، و آن بانـوی گرامـی از زیباتریـن مـردم بـود و گونه‌هـای مطهـرش از زیبایـی مثـل گل بـود. درود خـدا بـر او و پـدر و فرزندانـش بـاد.

- امیرالمؤمنیـن علیه‌السلام: إِنَّهَـا اِسْـتَقَتْ بِالْقِرْبَـةِ حَتَّـى أَثَّـرَ فِـي صَدْرِهَـا وَ جَرَتْ بِالرَّحَـى حَتَّـى مَجِلَـتْ يَدَاهَـا وَ كَسَـحَتِ اَلْبَيْـتَ حَتَّـى اِغْبَـرَّتْ ثِيَابُهَـا وَ أَوْقَـدَتْ تَحْـتَ اَلْقِـدْرِ حَتَّـى دَكِنَـتْ ثِيَابُهَـا (من‌لایحضـر، ج۱، ص۳۲۰)؛ فاطمـه علیهاالسلام به‌قـدری بـا مشـک آبکشـی کـرد تـا بر سـینه‌اش اثـر گذاشـت، و بـه قـدری بـا آسـیاب دسـتی آرد کـرد تـا دسـت‌هایش مجـروح شـد و آن‌قـدر خانه‌روبـی کـرد و بـرای پخت‌وپـز آتـش زیـر دیـگ نهـاد کـه لباس‌هایـش گردآلـود و دودی گردیـد.
- سـلمان فارسـی: كانَـتْ فاطِمَـةُ علیهاالسـلام جالِسَـةً قُدّامَهـا رَحـىً تَطْحَـنُ بِهَـا الشَّـعيرَ وَ عَلـى عَمُـودِ الرَّحـى دَمٌ سـائِلٌ وَالْحُسَـيْنُ عليـه السـلامفي‌ناحِيَةِ الـدّارِ يَبْكـي. فَقُلْـتُ: يـا بِنْـتَ رَسُـولِ اللّـه دَبِـرَتْ كَفّـاكِ وَ هـذِهِ فِضَّـةُ. فَقالَـتْ علیهاالسـلام: اَوْصانـي رَسُـولُ اللّـه ِصلي اللـه عليـه و آلـه اَنْ تَكُـونَ الْخِدْمَـةُ لَهـا يَوْمـا وَ لـي يَوْمـا فَـكانَ اَمْـسِ يَـوْمَ خِدْمَتِهـا. (خرایـج و جرایـح، ص ۵۳۰) روزی دیـدم فاطمـه علیهاالسلام نشسـته و در پیـش رویـش آسـیابی بـود کـه بـا آن جـو آرد مـی کـرد و بـر دسـته آسـیاب خـون جـاری بـود و حسـین علیه‌السلام نیـز در گوشـه خانـه گریـه مـی کـرد. گفتـم: ای دختـر پیامبـر دسـتانت تـاول زده اسـت در صورتـی کـه فضـه حاضـر اسـت -و مـی توانـد کمـك کنـد-. فرمـود: پیامبـر صلی‌الله‌علیه‌وآله بـه مـن توصیـه نمـوده کـه یـك روز او کار کنـد و یـك روز من و دیـروز نوبـت او بـوده اسـت.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

آقاپور، رضا، روحی، فاطمه زهرا، جهاد تدبیر زن در منزل از منظر اسلام، تهران: جهاد دانشگاهی، سازمان انتشارات

همکاری زن و شوهر در کارهای خانه

پیام: کمک به همسر خصلت همسران بهشتی است.

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- آیا اگر مرد در خانه به همسرش کمک کند و کارهایی مثل ظرف شستن و جاروکردن را انجام دهد از هیبت و اقتدارش کاسته نمی‌شود؟
- آیا این توقع زیادی نیست که مرد هم در بیرون کار کند و پول در بیاورد و هم در خانه؟

تبیین موضوع و پیام

در نگرش قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام، زندگی مشترک بر پایه انس، مودت و

محبت شکل می‌گیرد و دوام آن نیز تا حد زیادی به این بستگی دارد که زن و شوهر این محبت را در رفتارهای روزمره خود نشان دهند. پر واضح است که محبت میان همسران فقط با سخنان عاطفی و ابراز علاقه آشکار نمی‌شود بلکه توجه به حال یکدیگر، درک خستگی‌ها، رعایت نیازهای همسر و تلاش برای آسان‌تر شدن زندگی او نیز از جلوه‌های محبت است. از این منظر، کمک به همسر در کارهای خانه یکی از ساده‌ترین و در عین حال ملموس‌ترین راه‌های نشان دادن علاقه و همراهی با او است.
کارهای خانه، مجموعه‌ای از امور کوچک و تکرارشونده است که معمولا بخش قابل توجهی از وقت و انرژی همسر را به خود اختصاص می‌دهد؛ آماده کردن غذا، شستن ظرف‌ها، نظافت، خرید، رسیدگی به فرزندان و سامان دادن به امور خانه، کارهایی هستند که باید به‌طور مداوم انجام شوند و معمولاً پایان مشخصی ندارند. بسیاری از این زحمت‌ها نیز به چشم نمی‌آیند؛ زیرا وقتی کاری به‌درستی انجام می‌شود، معمولاً کسی متوجه زمانی که برای آن صرف شده و خستگی ناشی از آن نمی‌شود. استمرار این امور فشار و خستگی قابل توجهی بر روی همسر ایجاد می‌کند. در چنین شرایطی، توجه به زحمات همسر و کمک به او می‌تواند از شدت این فشار بکاهد و به آرامش بیشتر خانواده کمک کند.
در فرهنگ و سبک زندگی مومنانه زندگی مشترک را نمی‌توان فقط بر اساس این نگاه اداره کرد که هر کس وظیفه خود را انجام دهد و نسبت به سایر امور مسئولیتی نداشته باشد. در کنار وظایف هر یک از زن و شوهر، محبت و حسن معاشرت اقتضا می‌کند که آنان در موقعیت‌های مختلف به کمک یکدیگر بیایند. اگر یکی از همسران خسته است، دیگری بخشی از کارها را بر عهده بگیرد؛ اگر امور خانه افزایش یافته است، هر دو برای انجام آنها همکاری کنند و اگر همسر به کمک نیاز

دارد، یـاری کـردن او را کوچـک یـا خـارج از شـأن خـود ندانند. چنیـن رفتـاری، علاوه بـر آثـار خانوادگـی، در فرهنـگ قرآنـی از جلوه‌هـای حسـن معاشـرت بـا خانـواده و از فضایـل اخلاقـی شـمرده شـده اسـت.

سـیره پیامبـر اکـرم ﷺ نیـز نمونـه روشـنی از ایـن سـبک زندگـی اسـت. ایشـان بـا وجـود جایـگاه عظیـم دینـی و اجتماعـی، در زندگـی خانوادگـی خـود را از انجـام کارهـای خانـه کنـار نمی‌کشـید بلکـه لبـاس خـود را می‌دوخـت، کفـش خـود را تعمیـر می‌کـرد، گوسـفند می‌دوشـید و در امـور خانـه کمـک می‌کـرد بـدون آنکـه ایـن کارهـا را خلاف شـأن و منزلـت خـود بدانـد.

در زندگـی امیرالمؤمنیـن علیه‌السلام و حضـرت زهـرا علیهاالسلام نیـز نمونه‌هایـی از ایـن شـیوه گـزارش شـده اسـت. در روایتـی آمـده اسـت کـه پیامبـر اکـرم ﷺ وارد خانـه آنـان شـد؛ حضـرت زهـرا علیهاالسلام کنـار دیـگ مشـغول کار بـود و امیرالمؤمنیـن علیه‌السلام عـدس پـاک می‌کـرد. ایـن تصویـر سـاده نشـان دهنـده آن اسـت کـه کارهـای خانـه در زندگـی آنـان بـا همراهـی و همـکاری زن و شـوهر پیـش می‌رفتـه اسـت.

مستندات

- سـوره مبارکـه روم/۲۱: وَمِـنْ آيَاتِـهِ أَنْ خَلَـقَ لَكُـمْ مِـنْ أَنْفُسِـكُمْ أَزْوَاجًـا لِتَسْـكُنُوا إِلَيْهَـا وَجَعَـلَ بَيْنَكُـمْ مَـوَدَّةً وَرَحْمَـةً ۚ إِنَّ فِـي ذَٰلِـكَ لَآيَـاتٍ لِقَـوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
- سوره مبارکه نساء/۱۹: وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
- سوره مبارکه بقره/۲۳۷: وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ
- آیـت اللـه جـوادی آملـی: در تفسـیر وَلَا تَنْسَـوُا الْفَضْـلَ بَيْنَكُـمْ: یعنـی ... آن تفضـل و فضیلـت و گذشـت و احسـان را فرامـوش نکنیـد.

گرچـه می‌توانیـد حقتـان را اسـتیفا کنیـد، امـا اسـتیفای حـق واجـب نیسـت؛ جایـز اسـت. اسـتیفای حـق عدالـت اسـت، امـا گذشـت از حـق احسـان اسـت. هـر دو را خـدا امـر کـرده اسـت؛ نسـبت بـه دیگـران رعایـت عـدل واجـب اسـت، نسـبت بـه خـود، انسـان کاری کـه عـدل اسـت جایـز اسـت و کاری کـه بالاتـر از عـدل اسـت، بـه نـام احسـان، آن هـم جایـز اسـت و افضـل.(درس تفسـیر آیت‌اللـه عبداللـه جوادی‌آملـی، ۲۱/۰۱/۶۷)

- پیامبـر اکـرم ﷺ: خَيْرُكُـمْ خَيْرُكُـمْ لِأَهْلِـهِ، وَأَنَـا خَيْرُكُـمْ لِأَهْلِـي (مـکارم الأخـلاق، ج۱، ص۲۱۶) بهتریـن شـما کسـی اسـت کـه بـرای خانـواده‌اش بهتـر باشـد، و مـن بـرای خانـواده‌ام بهترینـم.
- عِيَـالُ الرَّجُـلِ أُسَـرَاؤُهُ، وَأَحَـبُّ الْعِبَـادِ إِلَـى اللَّـهِ عَـزَّ وَجَـلَّ أَحْسَـنُهُمْ صُنْعًـا إِلَـى أُسَـرَائِهِ (الوافـی، ج۲۲، ص۷۹۰) خانـواده انسـان، تحـت سرپرسـتی و مسـئولیت او هسـتند و محبوب‌تریـن بنـدگان نـزد خـدا کسـانی‌اند کـه بـا خانـواده خـود نیکوتـر رفتـار می‌کننـد.
- امـام صـادق علیه‌السلام: مَـنْ حَسُـنَ بِـرُّهُ بِأَهْـلِ بَيْتِـهِ مُـدَّ لَـهُ فِـي عُمُـرِهِ (الکافـی، ج۲، ص۱۰۵) هـر کـس بـا خانـواده‌اش نیکـو رفتـار کنـد، خداونـد بـر عمـرش می‌افزایـد.
- امیرالمؤمنیـن علیه‌السلام: دَخَـلَ عَلَيْنَـا رَسُـولُ اَللَّـهِ صَلَّـى اَللَّـهُ عَلَيْـهِ وَ آلِـهِ وَ فَاطِمَـةُ جَالِسَـةٌ عِنْـدَ اَلْقِـدْرِ وَ أَنَـا أُنَقِّـي اَلْعَـدَسَ قَـالَ يَـا أَبَـا اَلْحَسَـنِ قُلْـتُ لَبَّيْـكَ يَـا رَسُـولَ اَللَّـهِ قَـالَ اِسْـمَعْ مِنِّـي وَ مَـا أَقُـولُ إِلاَّ مِـنْ أَمْـرِ رَبِّـي مَـا مِـنْ رَجُـلٍ يُعِيـنُ اِمْرَأَتَـهُ فِـي بَيْتِهَـا إِلاَّ كَانَ لَـهُ بِـكُلِّ شَـعْرَةٍ عَلَـى بَدَنِـهِ عِبَـادَةُ سَـنَةٍ صِيَـامِ نَهَارُهَـا وَ قِيَـامِ لَيْلُهَـا وَ أَعْطَـاهُ اَللَّـهُ مِـنَ اَلثَّـوَابِ مِثْـلَ مَـا أَعْطَـاهُ اَلصَّابِرِيـنَ - دَاوُدَ اَلنَّبِـيِّ وَ يَعْقُـوبَ وَ عِيسَـى عَلَيْهِـمُ السَّـلاَمُ يَـا عَلِـيُّ مَـنْ كَانَ فِـي خِدْمَـةِ اَلْعِيَـالِ فِـي اَلْبَيْـتِ وَ

لَـمْ يَأْنَـفْ كَتَـبَ اَللَّـهُ اِسْـمَهُ فِـي دِيـوَانِ اَلشُّـهَدَاءِ وَ كَتَـبَ لَـهُ بِـكُلِّ يَـوْمٍ وَ لَيْلَـةٍ ثَـوَابَ أَلْـفِ شَـهِيدٍ وَ كَتَـبَ لَـهُ بِـكُلِّ قَـدَمٍ ثَـوَابَ حِجَّـةٍ وَ عُمْـرَةٍ وَ أَعْطَـاهُ اَللَّـهُ بِـكُلِّ عِـرْقٍ فِـي جَسَـدِهِ مَدِينَـةً فِـي اَلْجَنَّـةِ يَـا عَلِـيُّ سَـاعَةٌ فِـي خِدْمَـةِ اَلْبَيْـتِ خَيْـرٌ مِـنْ عِبَـادَةِ أَلْـفِ سَـنَةٍ وَ أَلْـفِ حِجَّـةٍ وَ أَلْـفِ عُمْـرَةٍ وَ خَيْـرٌ مِـنْ عِتْـقِ أَلْـفِ رَقَبَـةٍ وَ أَلْـفِ غَـزْوَةٍ وَ أَلْـفِ مَرِيـضٍ عَـادَهُ وَ أَلْـفِ جُمُعَـةٍ وَ أَلْـفِ جَنَـازَةٍ وَ أَلْـفِ جَائِـعٍ يُشْـبِعُهُمْ وَ أَلْـفِ عَـارٍ يَكْسُـوهُمْ وَ أَلْـفِ فَـرَسٍ يُوَجِّهُـهُ فِـي سَـبِيلِ اَللَّـهِ وَ خَيْـرٌ لَـهُ مِـنْ أَلْـفِ دِينَـارٍ يَتَصَـدَّقُ بِهَـا عَلَـى اَلْمَسَـاكِينِ وَ خَيْـرٌ لَـهُ مِـنْ أَنْ يَقْـرَأَ اَلتَّـوْرَاةَ وَ اَلْإِنْجِيـلَ وَ اَلزَّبُـورَ وَ اَلْفُرْقَـانَ وَ مِـنْ أَلْـفِ أَسِـيرٍ أَسَـرَ فَأَعْتَقَهُـمْ وَ خَيْـرٌ لَـهُ مِـنْ أَلْـفِ بَدَنَـةٍ يُعْطِـي لِلْمَسَـاكِينِ وَ لاَ يَخْـرُجُ مِـنَ اَلدُّنْيَـا حَتَّـى يَـرَى مَكَانَـهُ مِـنَ اَلْجَنَّـةِ يَـا عَلِـيُّ مَـنْ لَـمْ يَأْنَـفْ مِـنْ خِدْمَـةِ اَلْعِيَـالِ فَهُـوَ كَفَّـارَةٌ لِلْكَبَائِـرِ وَ يُطْفِـي غَضَـبَ اَلـرَّبِّ وَ مُهُـورُ اَلْحُـورِ اَلْعِيـنِ وَ تَزِيـدُ فِـي اَلْحَسَـنَاتِ وَ اَلدَّرَجَـاتِ يَـا عَلِـيُّ لاَ يَخْـدُمُ اَلْعِيَـالَ إِلاَّ صِدِّيـقٌ أَوْ شَـهِيدٌ أَوْ رَجُـلٌ يُرِيـدُ اَللَّـهُ بِـهِ خَيْـرَ اَلدُّنْيَـا وَ اَلآخِـرَةِ (بحارالأنـوار، ج۱۰۱ ص۱۳۲)؛ [روزی] رسـول خـدا ﷺ بـر مـا وارد شـد درحالی‌کـه فاطمـه بـر سـر دیـگ غـذا بـود و مـن عـدس پـاک می‌کـردم. فرمـود: ای ابوالحسـن! گفتـم: بلـه ای رسـول خـدا. فرمـود: از مـن بشـنو و مـن جـز آنچـه پـروردگارم مـرا بـدان فرمـان داده اسـت نمی‌گویـم. هیـچ مـردی بـه همسـرش کمـک نمی‌کنـد مگـر اینکـه در ازای هـر مـوی بدنـش برایـش عبـادت یـک سـال باشـد کـه روزهایـش بـه روزه و شـب‌هایش بـه نمـاز شـب بگـذرد و خـدای متعـال ثـواب صابـران را بـه او بخشـد. ای علـی! هرکـه خدمـت بـه خانـواده را عـار نداند و از آن سـر بـاز نزنـد بی‌حسـاب وارد بهشـت شـود. ای علـی! خدمـت بـه خانـواده کفـاره گناهـان کبیـره اسـت، و

آتـش خشـم خداونـد را خامـوش می‌سـازد و چنیـن کسـی بـه پـاداش همـکاری‌اش، نیکویی‌هـا و درجه‌هـای بهشـتی نصیبـش خواهـد شـد. ای علـی! بـه خانـواده‌اش خدمـت نمی‌کنـد مگـر کسـی کـه بـه مقـام صدیـق یـا شـهید رسـیده باشـد و یـا کسـی کـه خداونـد خیـر دنیـا و آخـرت را بـرای او بخواهـد.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

دلشاد تهرانی، مصطفی، درسنامه اخلاق خانوادگی، تهران: انتشارات دریا، ۱۳۸۸.

سبک همسرداری حضرت فاطمه علیها السلام

پیام: از شوهرتان چیزی را که نمی‌تواند فراهم کند، نخواهید!

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- سیره حضرت زهرا علیها السلام در رابطه با همسرش امیرالمؤمنین علیه السلام چگونه بود؟

تبیین موضوع و پیام

زندگی حضرت زهرا علیها السلام و امیرالمؤمنین علیه السلام الگویی از یک سبک زندگی مؤمنانه بر مبنای آموزه‌های قرآن کریم است؛ آنچه قرآن درباره جایگاه زن و مرد، رابطه همسران، انس، آرامش، محبت و رحمت مطرح نموده، به صورت تمام و کمال در زندگی خانوادگی حضرت زهرا علیها السلام و امیرالمؤمنین علیه السلام صورت عینی و عملی پیدا کرده است. از این جهت،

سبک زندگی مشترک آنان به روشنی نشان می‌دهد که یک خانواده مؤمن چگونه می‌تواند این آموزه‌ها را در زندگی روزمره خود عملی کند. یکی از بخش‌های مهم این زندگی، شیوه همسرداری حضرت زهرا علیها السلام است. زیرا کیفیت زندگی مشترک تا حد زیادی به نحوه رفتار زن و شوهر با یکدیگر بستگی دارد؛ نوع برخورد با شوهر، سطح توقعات، نحوه تعامل و رفتار با او هنگام فشار زندگی و مشکلات مالی و اقتصادی، توجه به نیازهای او، محبت، گذشت و حفظ احترام، همگی در شکل‌گیری رابطه‌ای قرآنی و آرامش‌بخش میان زن و شوهر نقش دارند.

به گواه تاریخ، زندگی حضرت زهرا علیها السلام و امیرالمؤمنین علیه السلام از ابتدای زندگی مشترک نیز همراه با آسایش و امکانات مادی و مالی نبود و روزگار سختی را می‌گذراندند. با این وجود رفتار حضرت زهرا علیها السلام در این دوران، برای همسرش مایه آرامش بود؛ آرامشی که به گفته امیرالمؤمنین علیه السلام، سبب می‌شد غم‌هایی که در آن شرایط بر دل ایشان سنگینی می‌کرد، از بین برود.

این ویژگی، به‌ویژه در زندگی امروز اهمیت زیادی دارد؛ زیرا بسیاری از اختلافات خانوادگی نه از اصل مشکلات، بلکه از شیوه مواجهه زن و شوهر با مشکلات ناشی می‌شود. فشارهای اقتصادی، کاهش درآمد، افزایش هزینه‌های زندگی و نگرانی درباره آینده، زمانی که با توقعات نامتناسب، مقایسه با دیگران یا سرزنش یکدیگر همراه شود، می‌تواند فشار موجود را بیشتر کند. حال آنکه در چنین شرایطی، همسر می‌تواند به جای افزودن بر این فشار، روحیه آرامش را در خانواده جاری سازد چرا که خدای متعال زن را مایه آرامش آفریده است.

در همین چارچوب، حفظ شأن و حرمت همسر، توجه به خواسته‌ها و شرایط او، پرهیز از رفتارهایی که موجب رنجش و آزردگی می‌شود و نیز

خـودداری از بیـان توقعاتـی کـه تأمیـن آنهـا بـا تـوان و شـرایط شـوهر سـازگار نیسـت، از ویژگی‌هـای قابـل توجـه در سـیره همسـرداری حضـرت زهـرا علیها السلام است. ایـن سـبک همسـرداری حضـرت زهـرا علیها السلام بـدان معناسـت کـه توجـه بـه شـرایط همسـر، تنهـا بـه معنـای همراهـی در انجـام مسـئولیت‌های زندگـی نیسـت؛ بلکـه درک محدودیت‌هـا و نداری‌هـای او، پرهیـز از ایجـاد فشـارهای اضافـی و فراهـم کـردن زمینـه‌ای کـه مـرد بتوانـد بـا آرامـش بیشـتری از عهـده مسـئولیت‌های خـود برآیـد، نیـز از اهمیـت بالایـی برخـوردار اسـت.

مستندات

- سـوره مبارکـه روم/۲۱: وَمِـنْ آيَاتِـهِ أَنْ خَلَـقَ لَكُـمْ مِـنْ أَنْفُسِـكُمْ أَزْوَاجًـا لِتَسْـكُنُوا إِلَيْهَـا وَجَعَـلَ بَيْنَكُـمْ مَـوَدَّةً وَرَحْمَـةً إِنَّ فِـي ذَلِـكَ لَآيَـاتٍ لِقَـوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
- سـوره مبارکـه نسـاء/۳۴: فَالصَّالِحَـاتُ قَانِتَـاتٌ حَافِظَـاتٌ لِلْغَيْـبِ بِمَـا حَفِـظَ اللَّـهُ
- سـوره مبارکـه فرقـان/۷۴: رَبَّنَـا هَـبْ لَنَـا مِـنْ أَزْوَاجِنَـا وَذُرِّيَّاتِنَـا قُـرَّةَ أَعْيُـنٍ
- امیرالمؤمنیـن علیه السلام: ولا اغضَبَتنـی ولا عَصَـت لـی امـراً، ولَقَـد کنـتُ انظُـرُ الَیهـا فَتَنکشِـفُ عَنِّـی الهُمـومُ وَالاَحـزانُ (بحارالأنـوار، ج۴۳، ص۱۳۴)؛ او، مـرا عصبانـی نسـاخت و در کاری، از مـن نافرمانـی نکـرد. هنگامـی کـه بـه او می‌نگریسـتم، غم‌هـا و اندوه‌هـا از مـن برطـرف می‌شـدند.
- امیرالمؤمنیـن علیه السلام هنـگام خاکسـپاری حضـرت فاطمـه علیها السلام: «اللّهُـمَّ انّـی راضٍ عَـنِ ابنَـةِ نَبِیِّـک؛ (بحارالانـوار، ج۸۱، ص۳۴۵) بـار خدایـا!

مـن از دختـر پیامبـرت راضـی هسـتم.

- امیرالمومنیـن علیه السلام بعـد از شـهادت فاطمـه خطـاب بـه ایشـان: بِمَـنِ اَلْعَـزَاءُ يَـا بِنْـتَ مُحَمَّـدٍ كُنْـتُ بِـكِ أَتَعَـزَّى فَفِيـمَ اَلْعَـزَاءُ مِـنْ بَعْـدِكِ؟ (بحارالأنـوار، ج۴۳، ص۱۸۶)؛ بـه چـه چیـزی آرامـش یابـم ای دختـر محمـد؟ مـن بـه وسـیله تـو تسـکین می‌یافتـم؛ بعـد از تـو بـه چـه چیـزی آرامـش یابـم؟

منابع مطالعاتی برای مخاطب

جباری، محمدرضا، سیرهٔ اخلاقی و سبک زندگی حضرت زهرا علیها السلام، قم: نشر معارف، ۱۳۹۲.

سیره حضرت زهرا علیها السلام در تربیت اخلاقی فرزندان

پیام: الجار ثم الدار

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- شیوه حضرت فاطمه علیها السلام در تربیت اخلاقی فرزندانشان چگونه بود؟
- جلوه‌های تربیت اخلاقی حضرت زهرا علیها السلام نسبت به فرزندانشان چیست؟

تبیین موضوع و پیام

بررسی سیره حضرت زهرا علیها السلام نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از آموزه‌های تربیتی ایشان در موقعیت‌هایی شکل می‌گرفت که در ظاهر، اتفاقاتی عادی در زندگی یک خانواده بودند؛ اما نحوه مواجهه حضرت با این موقعیت‌ها، آنها را به فرصتی برای شکل‌گیری و تقویت خصلت‌های

اخلاقی در فرزندان تبدیل می‌کرد.

برای نمونه، در تربیت اخلاقی فرزند، صرفاً گفتنِ «دیگران را دوست داشته باش» یا «به دیگران توجه کن» کافی نیست؛ مهم آن است که کودک در موقعیت‌هایی قرار گیرد که دیگری را در کنار خود ببیند و نسبت به نیاز، احساس و حق او واکنش نشان دهد. در سیره حضرت زهرا علیها السلام، توجه به دیگران در برابر چشم فرزندان اتفاق می‌افتاد؛ به گونه‌ای که گاه رفتار ایشان، پرسش و کنجکاوی آنان را برمی‌انگیخت و همین موقعیت، زمینه‌ای برای توضیح و انتقال یک مفهوم اخلاقی به فرزند فراهم می‌کرد. همین مسئله را می‌توان در نحوه مواجهه حضرت با روابط میان فرزندان نیز مشاهده کرد. اختلاف، رقابت و تلاش برای جلب توجه، بخشی طبیعی از زندگی کودکان است. تربیت صحیح در چنین موقعیت‌هایی، فقط به پایان دادن به اختلاف محدود نمی‌شود؛ بلکه شیوه مواجهه با اختلاف نیز خود واجد پیام تربیتی است. فرزند باید بیاموزد که در کنار حفظ خواسته و جایگاه خود، برای دیگری نیز حق و جایگاه قائل باشد. از این رو، هنگامی که والد در حل اختلاف میان فرزندان، بدون نادیده گرفتن خواسته آنان، حق و شخصیت هر دو را مورد توجه قرار می‌دهد، خودِ این شیوه مواجهه می‌تواند به تمرینی برای عدالت، رعایت دیگری و گذشت تبدیل شود.

از سوی دیگر، فرزندان حضرت زهرا علیها السلام در محیطی رشد می‌کردند که ایثار و مقدم داشتن دیگران بر خود در رفتار و سبک زندگی خانواده حضور داشت. آنان می‌دیدند که چگونه می‌توان در شرایطی که انسان خود نیز از امکانات محدودی برخوردار است، دیگری را در نظر گرفت و داشته اندک خود را نه یکبار بلکه بارها بخشید و از نیاز خود بخاطر دیگری گذشت. این ماجرای اخلاقی از چنان جایگاه والایی برخوردار

است کـه قـرآن کریـم نیـز بـدان اشـاره فرمـوده اسـت.

مستندات

- سـوره مبارکـه انسـان/ ۷ تـا ۹: يُوفُـونَ بِالنَّـذْرِ وَيَخَافُـونَ يَوْمًـا كَانَ شَـرُّهُ مُسْـتَطِيرًا وَيُطْعِمُـونَ الطَّعَـامَ عَلَـى حُبِّـهِ مِسْـكِينًا وَيَتِيمًـا وَأَسِـيرًا إِنَّمَـا نُطْعِمُكُـمْ لِوَجْـهِ اللَّـهِ لَا نُرِيـدُ مِنْكُـمْ جَـزَاءً وَلَا شُـكُورًا
- سـوره مبارکـه بقـره/۱۷۷: لَيْـسَ الْبِـرَّ أَنْ تُوَلُّـوا وُجُوهَكُـمْ قِبَـلَ الْمَشْـرِقِ وَالْمَغْـرِبِ وَلَٰكِـنَّ الْبِـرَّ مَـنْ آمَـنَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الْآخِـرِ وَالْمَلَائِكَـةِ وَالْكِتَـابِ وَالنَّبِيِّيـنَ وَآتَـى الْمَـالَ عَلَـىٰ حُبِّـهِ ذَوِي الْقُرْبَـىٰ وَالْيَتَامَـىٰ وَالْمَسَـاكِينَ وَابْـنَ السَّـبِيلِ وَالسَّـائِلِينَ وَفِـي الرِّقَـابِ وَأَقَـامَ الصَّـلَاةَ وَآتَـى الـزَّكَاةَ وَالْمُوفُـونَ بِعَهْدِهِـمْ إِذَا عَاهَـدُوا وَالصَّابِرِيـنَ فِـي الْبَأْسَـاءِ وَالضَّـرَّاءِ وَحِيـنَ الْبَـأْسِ أُولَٰئِـكَ الَّذِيـنَ صَدَقُـوا وَأُولَٰئِـكَ هُـمُ الْمُتَّقُـونَ
- سوره مبارکـه بلـد:۱۴ تـا ۱۶: أَوْ إِطْعَـامٌ فِـي يَـوْمٍ ذِي مَسْـغَبَةٍ يَتِيمًـا ذَا مَقْرَبَـةٍ أَوْ مِسْـكِينًا ذَا مَتْرَبَـةٍ
- امـام حسـن مجتبـی علیه‌السلام: رَأَيْـتُ أُمِّـی فَاطِمَـةَ علیهاالسلام قَامَـتْ فِـی مِحْرَابِهَا لَيْلَـةَ جُمُعَتِهَـا فَلَـمْ تَـزَلْ رَاكِعَـةً سَـاجِدَةً حَتَّـى اتَّضَـحَ عَمُـودُ الصُّبْـحِ وَ سَـمِعْتُهَا تَدْعُـو لِلْمُؤْمِنِيـنَ وَ الْمُؤْمِنَـاتِ وَ تُسَـمِّيهِمْ وَ تُكْثِـرُ الدُّعَـاءَ لَهُـمْ وَ لَا تَدْعُـو لِنَفْسِـهَا بِشَـیءٍ فَقُلْـتُ لَهَـا يَـا أُمَّـاهْ لِـمَ لَا تَدْعِيـنَ لِنَفْسِـكِ كَمَـا تَدْعِيـنَ لِغَيْـرِكِ فَقَالَـتْ يَـا بُنَـی الْجَـارَ ثُـمَّ الـدَّار (کشف الغمـة فـی معرفـة الأئمـة، ج ۱، ص ۴۶۸)؛ در شـب جمعـه‌ای مـادرم فاطمـه علیهاالسلام را دیـدم کـه در محـراب عبـادت خـود ایسـتاده و مشـغول عبـادت خداونـد بـود و پیوسـته در رکـوع و سـجود و قیـام و دعـا بـود تـا صبـح شـد، شـنیدم کـه پیوسـته دعـا می‌کـرد بـرای همـهٔ مؤمنیـن و آنـان را نـام می‌بـرد و دعـا برایشـان بسـیار می‌کـرد، ولـی بـرای

خـود دعایـی نمی‌کـرد، پـس گفتـم: ای مـادر! چـرا بـرای خـود دعـا نکـردی، چنانچـه بـرای دیگـران کـردی؟ فرمـود: ای فرزنـد! اول همسـایه، سـپس خانـهٔ خـود.

- روزی حسـن و حسـین علیهماالسلام در کنـار یکدیگـر مشـغول نوشـتن خـط بودنـد و هـر یـک مدعـی بـود خـط او زیباتـر از دیگـری اسـت. کار بـه داوری مـادر کشـید؛ ولـی آن حضـرت بـرای آنکـه دل هیـچ کـدام را نشـکند، از داوری خـودداری کـرد و موضـوع را بـه پدرشـان موکـول نمـود. او نیـز قضیـه را به پیامبـر صلی‌الله‌علیه‌وآله و آن حضـرت به جبرئیـل و جبرئیل بـه اسـرافیل و اسـرافیل بـه خداونـد متعـال موکـول کـرد. خداونـد فرمـود: مـن نیـز داوری نمی‌کنـم؛ بلکـه مادرشـان فاطمـه علیهاالسلام بایـد بیـن آن دو داوری کنـد. فاطمـه علیهاالسلام دانه‌هـای گردنبنـد خـود را بـر زمیـن ریخـت و گفـت: هـر کـس آنهـا را بیش‌تـر بـردارد خـط او بهتـر اسـت. و هـر یـک بـه طـور مسـاوی از دانه‌هـای مرواریـد برداشـت و در نهایـت هیـچ کـدام ناراحـت و غمگیـن نگشـتند و خـطّ هـر دو خـوب و زیبـا تشـخیص داده شـد.(بحارالأنوار، ج ۴۳، ص ۳۰۹)
- روزی حضـرت زهـرا علیهاالسلام بـرای انجـام کاری از خانـه بیـرون رفتـه بودنـد. وقتـی بازگشـتند، شـنیدند پیامبـر صلی‌الله‌علیه‌وآله بـا هیجـان و تشـویق، خطـاب بـه امـام حسـن علیه‌السلام می‌فرماینـد: «آفریـن حسـن جـان! بـرو جلـو و حسـین را زمیـن بـزن.» حضـرت زهـرا علیهاالسلام بـا تعجـب و لحنی دلسـوزانه پرسـیدند: «پـدر جـان! ایـن چـه وضعـی اسـت؟ آیـا درسـت اسـت کـه شـما بزرگتـر را بـه کشـتی گرفتـن بـا کوچکتـر تشـویق کنیـد؟» پیامبـر صلی‌الله‌علیه‌وآله بـا مهربانـی بـه دخترشـان پاسـخ دادنـد: «دخترم! مگـر راضـی نیسـتی کـه مـن حسـن را تشـویق کنـم کـه "حسـین را زمیـن بـزن" و در همـان حـال، حبیبـم جبرئیـل، آن‌سـو ایسـتاده باشـد

و حسـین را تشـویق کنـد کـه "حسـن را زمیـن بزن.(أمالـی شـیخ صـدوق، ص ۴۴۶)

- ماجرای بخشیدن گردنبند به پیرمرد (بحارالأنوار، ج ۴۳، ص ۵۶)

منابع مطالعاتی برای مخاطب

رفیعی، علی، سیره اخلاقی تربیتی فاطمه زهرا علیها السلام، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۸۶.

ساده‌زیستی و نفی تجمل‌گرایی در سیرهٔ حضرت زهرا علیها السلام

پیام: تجمل‌گرایی افراطی ناپسند است.

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- چرا نباید زیبا باشیم و زیبا بپوشیم؟
- خداوند متعال در قرآن زینت‌ها را حلال کرده چرا استفاده نکنیم؟

تبیین موضوع و پیام

رسـیدگی بـه ظاهـر، پاکیزگـی، پوشـش مناسـب و آراسـتگی، بخشـی از سـبک زندگـی اسلامـی اسـت و نبایـد بـا تجمل‌گرایـی یکسـان دانسـته شـود. انسـان می‌توانـد لبـاس مناسـب بپوشـد، بـه ظاهـر خـود رسـیدگی کنـد و از زیبایی‌هـای زندگـی بهـره ببـرد، بـدون آنکـه بـه اسـراف، فخرفروشـی یـا خودنمایـی روی آورد. بنابرایـن، اصـلِ بهره‌منـدی از زیبایـی مذمـوم نیسـت؛ آنچـه اهمیـت دارد، انگیـزه و شـیوه اسـتفاده از آن اسـت.

گرایـش بـه زیبایـی زمانـی از مسـیر درسـت خـارج می‌شـود کـه از یـک نیـاز طبیعـی و پسـندیده فراتـر رود و بـه وسـیله‌ای بـرای تفاخـر، خودنمایـی، چشم‌وهم‌چشـمی یـا جلـب توجـه نامناسـب تبدیـل شـود. در ایـن حالـت، ظاهـر زندگـی بـه جـای آنکـه در خدمـت آرامـش و شـأن انسـان باشـد، بـه معیار ارزش‌گـذاری افـراد تبدیـل می‌شـود و می‌توانـد فشـار اقتصـادی و آسـیب‌های اخلاقـی و خانوادگـی ایجـاد کنـد.

امام خامنه‌ای شهید

> آن چیـزی کـه بـد و مضـرّ اسـت، آن اسـت کـه ایـن وسـیله‌ای بـرای فتنـه و فسـاد و تبـرّج شـود. همان‌طـور کـه گفتـم، ضررهایـش تـا خانـواده و نسـل بعـد هـم می‌رسـد. (۸ اردیبهشـت ۱۳۷۷)

سـیره حضـرت فاطمـه زهـرا علیها السلام در ایـن زمینـه الگویـی متعـادل ارائـه می‌کنـد. زندگـی ایشـان بـر ساده‌زیسـتی و قناعـت اسـتوار بـود، امـا ایـن ساده‌زیسـتی بـه معنـای بی‌توجهـی بـه پاکیزگـی، زیبایـی و آراسـتگی نبـود. تفـاوت اساسـی در ایـن اسـت کـه امکانـات زندگـی بـرای حضـرت، وسـیله تفاخـر و نمایـش نبـود؛ بلکـه در چارچـوب نیـاز، شـأن و ارزش‌هـای دینـی مـورد اسـتفاده قـرار می‌گرفـت.

ایـن رویکـرد را می‌تـوان در سـبک زندگـی خانوادگـی حضـرت نیـز مشـاهده کـرد؛ مهریـه متناسـب، قناعـت، مدیریـت امکانـات محـدود، مشـارکت در کارهـای خانـه و توجـه بـه اقتصـاد خانـواده، نشـان می‌دهـد کـه کیفیـت زندگـی لزومـاً بـا افزایـش تجـملات و هزینه‌هـا بـه دسـت نمی‌آیـد. در ایـن نـگاه، ارزش زندگـی خانوادگـی وابسـته بـه میـزان دارایـی و ظاهـر پرهزینـه آن نیسـت، بلکـه بـه ایمـان، آرامـش، همـکاری، مسـئولیت‌پذیری و رضایـت متقابـل اعضـای خانـواده وابسـته اسـت.

مستندات

- سـوره مبارکـه اعـراف/ ۳۲: قُـلْ مَـنْ حَـرَّمَ زِينَـةَ اللَّـهِ الَّتِـی أَخْـرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَـاتِ مِـنَ الـرِّزْقِ قُـلْ هِـیَ لِلَّذِيـنَ آمَنُـوا فِـی الْحَيَـاةِ الدُّنْيَـا خَالِصَـةً يَـوْمَ الْقِيَامَـةِ كَذٰلِـكَ نُفَصِّـلُ الآيَـاتِ لِقَـوْمٍ يَعْلَمُـونَ
- سـوره مبارکـه احـزاب/۳۳: وَ قَـرْنَ فِـی بُيُوتِكُـنَّ وَ لاَ تَبَرَّجْـنَ تَبَـرُّجَ الْجَاهِلِيَّـةِ الْأُولَـی وَ أَقِمْـنَ الصَّـلاَةَ وَ آتِيـنَ الـزَّكَاةَ وَ أَطِعْـنَ اللَّـهَ وَ رَسُـولَهُ إِنَّمَـا يُرِيـدُ اللَّـهُ لِيُذْهِـبَ عَنْكُـمُ الرِّجْـسَ أَهْـلَ الْبَيْـتِ وَ يُطَهِّرَكُـمْ تَطْهِيـراً
- سـوره مبارکـه نـور/۶۰: وَ الْقَوَاعِـدُ مِـنَ النِّسَـاءِ اللاَّتِـی لاَ يَرْجُـونَ نِكَاحـاً فَلَيْـسَ عَلَيْهِـنَّ جُنَـاحٌ أَنْ يَضَعْـنَ ثِيَابَهُـنَّ غَيْـرَ مُتَبَرِّجَـاتٍ بِزِينَـةٍ وَ أَنْ يَسْـتَعْفِفْنَ خَيْـرٌ لَهُـنَّ وَ اللَّـهُ سَـمِيعٌ عَلِيـمٌ
- سـوره مبارکـه قصـص/۷۹: فَخَـرَجَ عَلَـی قَوْمِـهِ فِـی زِينَتِـهِ قَـالَ الَّذِيـنَ يُرِيـدُونَ الْحَيَـاةَ الدُّنْيَـا يَـا لَيْـتَ لَنَـا مِثْـلَ مَـا أُوتِـیَ قَـارُونُ إِنَّـهُ لَـذُو حَـظٍّ عَظِيـمٍ
- امـام صـادق علیه السلام: البَسْ و تَجَمّلْ، فإنَّ اللّهَ جميلٌ يُحِبُّ الجَمالَ، و ليَكُـن مِـن حَـلالٍ (وسائل‌الشـیعه، ج ۳، ص ۳۴۰)؛ لبـاس زیبـا بپـوش؛ زیـرا خداونـد زیباسـت و زیبایـی را دوسـت دارد؛ امـا بایـد از حـلال باشـد.
- امـام صـادق علیه السلام: إِذَا أَنْعَـمَ اللَّـهُ عَلَـی عَبْـدِهِ بِنِعْمَـةٍ أَحَـبَّ أَنْ يَرَاهَـا عَلَيْـهِ لِأَنَّـهُ جَمِيـلٌ يُحِـبُ الْجَمَـالَ (الکافـی، ج ۶، ص ۴۳۸)؛ خداوند دوسـت دارد وقتـی نعمتـی را بـر بنـده‌اش ارزانـی داشـت، آن را در وی ببینـد چـرا کـه خداونـد زیباسـت و زیبایـی را دوسـت دارد.
- امـام سـجاد علیه السلام: اسـماءبنت‌عمیس این‌گونـه برایـم نقـل کـرده: نـزد حضـرت زهـرا علیها السلام بـودم کـه رسـول خـدا صلی الله علیه و آله وارد شـد و بـر گـردن

فاطمـه علیها السلام گردن‌بنـدی از طـلا بـود کـه حضـرت علـی علیه السلام برایـش خریـده بـود، رسـول اللـه صلی الله علیه و آله بـه دختـر خویـش فرمـود: یَـا فَاطِمَـةُ لاَ یَقُـولُ اَلنَّـاسُ إِنَّ فَاطِمَـةَ بِنْـتَ مُحَمَّـدٍ تَلْبَـسُ لِبَـاسَ اَلْجَبَابِـرَةِ فَقَطَعَتْهَـا وَ بَاعَتْهَـا وَ اِشْـتَرَتْ بِهَـا رَقَبَـةً فَأَعْتَقَتْهَـا فَسُـرَّ بِذَلِـكَ رَسُـولُ اَللَّهِ؛ (بحـار الأنـوار، ج۴۳، ص۸۱) فاطمـه جـان! آیـا مـردم نمی‌گوینـد فاطمـه دختـر محمـد، همچـون پادشـاهان و سـتمگران لبـاس پوشـیده اسـت؟! بـا ایـن سـخن حضـرت فاطمـه علیها السلام آن گردنبنـد را بیـرون آورد، فروخـت و بـا پولـش بنـده‌ای را آزاد کـرد و رسـول خـدا صلی الله علیه و آله بـا ایـن عمـل خشـنود گشـت.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

مرتضوی امیری، سیدیوسف، تجمل‌گرایی در سبک زندگی اسلامی، تهران: میراث فرهیختگان، ۱۳۹۶.

جایگاه و اهمیت نماز در سیره و سخن حضرت زهرا علیها السلام

پیام: نماز بهترین و اصلی‌ترین ابزار ارتباط با خداست!

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان

- کسانی‌که نماز خوانده‌اند به کجا رسیده‌اند تا ما هم نماز بخوانیم؟
- دلـت صـاف باشـد بـه مـردم خدمـت کـن هرطـوری خواسـتی خـدا راعبـادت کـن؛ نمـاز لازم نیسـت!

تبیین موضوع و پیام

نمـاز در فرهنـگ اسلامـی، مهم‌تریـن ابـزار ارتبـاط انسـان بـا خداونـد و

اصلی‌تریـن محـور تربیـت معنـوی اوسـت. ایـن فریضـه بـا یـادآوری عظمـت پـروردگار، انسـان را بـه فروتنـی وا مـی‌دارد، او را از غـرور و تکبـر دور می‌سـازد و تمـام ابعـاد زندگـی او را بـر مـدار بندگـی تنظیـم می‌کنـد. در آموزه‌هـا و سـیره حضـرت فاطمـه علیها السلام، نمـاز عبادتـی چندبعـدی اسـت کـه هـم مبانـی فکـری و اعتقـادی انسـان را اصلاح می‌کنـد و هـم بـر اخلاق، رفتـار و حیـات اجتماعـی او تأثیـر مسـتقیم دارد. بـر همیـن اسـاس، آن حضـرت حکمـت اصلـی وجـوب نمـاز را پـاک شـدن انسـان از تکبـر بیـان کرده‌انـد؛ چـرا کـه انسـان در قالـب قیـام، رکـوع و سـجده، به‌صـورت عملـی اعتـراف می‌کنـد کـه خداونـد بی‌نیـاز مطلـق اسـت و او موجـودی کاملاً نیازمنـد و وابسـته بـه پـروردگار اسـت.

سـیره عملـی حضـرت زهـرا علیها السلام نیـز اهمیـت ایـن فریضـه را به‌خوبـی نشـان می‌دهـد. ایشـان اهتمـام ویـژه‌ای بـه ادای نمـاز در اول وقـت داشـتند و ایـن امـر نشـان می‌دهـد کـه نمـاز نبایـد بـه حاشـیه کارهـای روزمـره رانـده شـود. علاوه بـر ایـن، رعایـت آدابـی ماننـد آمادگـی روحـی، پوشـیدن لبـاس پاکیـزه و مخصـوص، و اسـتفاده از عطـر پیـش از نمـاز، گواهـی بـر ایـن اسـت کـه ورود بـه آسـتان الهـی نیازمنـد توجـه و احتـرام اسـت. از نـگاه ایشـان، نمازگـزار نبایـد بـا غفلـت و خسـتگی وارد نمـاز شـود، بلکـه بایـد بـا آمادگـی کامـل در برابـر خـدا قـرار گیـرد. حـالات آن حضـرت در هنـگام نمـاز، از جملـه خضـوع، خشـوع، حضـور قلـب و خـوف، نشـان‌دهنده عمـق معرفـت حضـرت بـه عظمـت پـروردگار اسـت.

روی دیگـرِ سـکه اهتمـام حضـرت زهـرا علیها السلام بـه نمـاز و جایـگاه بلنـد آن آثـار و پیامدهـای منفـی بی‌توجهـی و سسـتی در نمـاز اسـت کـه در حدیثـی کـه ایشـان از پیامبراکـرم صلی الله علیه و آله نقـل فرموده‌انـد، بازتـاب یافتـه اسـت. ایـن پیامدهـا نشـان می‌دهـد کـه غفلـت از نمـاز، قابـل جبـران نیسـت و پیامدهـای فـردی و اجتماعـی سـنگینی بـه دنبـال دارد. طبـق ایـن روایـت، بی‌توجهـی بـه نمـاز،

به‌تدریـج برکـت را از عمـر و روزی انسـان می‌بـرد، ایمـان و اخلاق او را تضعیـف می‌کنـد و در عوالـم پـس از دنیـا نیـز موجـب سـختی و محرومیـت از رحمـت الهـی می‌شـود.

مستندات:

- سوره مبارکه مومنون/۹: وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ
- سـوره مبارکـه عنکبـوت/۴۵: اتْـلُ مَـا أُوحِـيَ إِلَيْـكَ مِـنَ الْكِتَـابِ وَأَقِـمِ الصَّـلَاةَ إِنَّ الصَّـلَاةَ تَنْهَـىٰ عَـنِ الْفَحْشَـاءِ وَالْمُنكَـرِ وَلَذِكْـرُ اللَّـهِ أَكْبَـرُ وَاللَّـهُ يَعْلَـمُ مَـا تَصْنَعُـونَ
- سـوره مبارکـه ماعـون/۴و۵: فَوَيْـلٌ لِّلْمُصَلِّيـنَ الَّذِيـنَ هُـمْ عَـن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ
- فاطمـه علیها السلام: فَـرَضَ اللّـهُ الصَّـلاةَ تَنزِيهـا مِـنَ الكِبـرِ. (خطبـه فدکیـه) خداونـد نمـاز را بـرای دوری از کبـر واجـب کـرد.
- دیلمـی: كانَـتْ فَاطِمَـةُ عَلَيْهَـا السَّـلَامُ تَنْهَـجُّ فِـي صَلَاتِهَـا مِـنْ خَـوْفِ اللَّـهِ تَعَالَـىٰ. (ارشـاد القلـوب: ۱۰۵) حضـرت فاطمـه علیها السلام در نمـازش از تـرس خـدا نفس‌نفـس مـی‌زد؛ و گریـه در گلویـش می‌شکسـت.
- پیامبـر اکـرم صلی الله علیه و آله: يـا فاطِمَـةُ، مَـن تَهـاوَنَ بِصَلاتِـهِ مِـنَ الرِّجـالِ و النِّسـاءِ ابتَـلاهُ اللّـهُ بِخَمـسَ عَشَـرَةَ خَصلَـةً: سِـتٌّ مِنهـا فـي دارِ الدُّنيـا، و ثَلاثٌ عِنـدَ مَوتِـهِ، و ثَـلاثٌ فـي قَبـرِه، و ثَـلاثٌ فِـي القيامَـةِ إذا خَـرَجَ مِـن قَبرِهِ. فَأَمَّـا اللَّواتـي تُصيبُـهُ فـي دارِ الدُّنيـا: فَالأُولـى يَرفَـعُ اللّـه البَرَكَـةَ مِـن عُمُـرِهِ، و يَرفَـعُ اللّـه البَرَكَـةَ مِـن رِزقِـهِ، و يَمحُـو اللّـه عـزّ و جـلّ سـيماءَ الصّالِحيـنَ مِـن وَجهِـهِ، و كُلُّ عَمَـلٍ يَعمَلُـهُ لا يُؤجَـرُ عَلَيـهِ، و لا يَرتَفِـعُ دُعـاؤُهُ إلَـى السَّـماءِ، و السّادِسَـةُ لَيـسَ لَـهُ حَـظٌّ فـي دُعـاءِ الصّالِحيـنَ. و أمَّـا اللَّواتـي تُصيبُـهُ عِنـدَ مَوتِـهِ فَأَوَّلُهُـنَّ أنَّـهُ يَمـوتُ ذَليـلاً، و الثّانيَـةُ

يَمـوتُ جائِعًـا، و الثّالِثَـةُ يَمـوتُ عَطشـانًا؛ فَلَـو سُـقيَ مِـن أنهـارِ الدُّنيـا لـم يَـروَ عَطَشُـهُ و أمّـا اللَّواتـي تُصيبُـهُ فـي قَبـرِهِ: فَأوَّلُهُـنَّ يُـوَكِّلُ اللّـه بِـهِ مَلَـكًا يَزعَجُـهُ فـي قَبـرِهِ، و الثّانيَـةُ يُضَيِّـقُ عَلَيـهِ قَبـرَهُ، و الثّالِثَـةُ تَكـونُ الظُّلمَـةُ فـي قَبـرِهِ. و أمّـا اللَّواتـي تُصيبُـهُ يَـومَ القيامَـةِ إذا خَـرَجَ مِـن قَبـرِهِ: فَأوَّلُهُـنَّ أن يُـوَكِّلَ اللّـه بِـهِ مَلَـكًا يَسـحَبُهُ عَلـى وَجهِـهِ و الخَلائِـقُ يَنظُـرونَ إلَيـهِ، و الثّانيَـةُ يُحاسَـبُ حِسـابًا شَـديدًا، و الثّالِثَـةُ لا يَنظُـرُ اللّه إلَيـهِ و لا يُزَكّيـهِ و لَـهُ عَـذابٌ أليمٌ.(فـلاح السـائل، ص۲۲) ای فاطمـه، هـر کـس از مـردان یـا زنـان نمـازش را سـبك بشـمرد، خداونـد او را بـه پانـزده خصلـت مبتـلا مـی کنـد: شـش خصلـت در دنیـا، سـه خصلـت هنـگام مرگـش، سـه خصلـت در گـورش و سـه خصلـت در قیامـت هنگامـی کـه از گـورش بیـرون مـی آیـد. امّـا آنچـه در دنیـا بـه او مـی رسـد: خداونـد برکـت را از عمـرش بـر مـی دارد و نیـز از روزیـش، سـیمای صالحـان را از چهـره اش مـی زدایـد، بـه هـر عملـی کـه انجـام مـی دهـد پاداشـی داده نمی‌شـود، دعایـش بـه آسـمان نمـی رود و ششـم اینکـه بـرای او در دعـای صالحـان نصیبـی نیسـت. و امّـا آنچـه هنـگام مرگـش بـه او مـی رسـد: نخسـتین آن هـا ایـن اسـت کـه خـوار مـی میـرد، دوم گرسـنه مـی میـرد و سـوم، تشـنه مـی میـرد، پـس اگـر از نهرهـای دنیـا بـه او بنوشـانند، سـیراب نمـی شـود. و امّـا آنچـه در گـورش بـه او مـی رسـد: نخسـتین آن هـا ایـن اسـت کـه خداونـد فرشـته ای مـی گمـارد تـا او را در گـورش آشـفته سـازد، دوم اینکـه گـورش را بـر او تنـگ مـی کنـد و سـوم اینکـه گـورش تاریـك اسـت. و امّـا آنچـه روز قیامـت هنـگام بیـرون آمـدن از گـورش بـه او مـی رسـد: نخسـتین آن هـا ایـن اسـت کـه خداونـد فرشـته ای مـی گمـارد تـا او را بـا صـورت (روی زمیـن) بکشـد در حالـی کـه مـردم بـه او

مـی نگرنـد، دوّم اینکـه بازخواسـت سـختی مـی شـود و سـوّم اینکـه خداونـد بـه او نمـی نگـرد و پاکـش نمـی سـازد و عذابـی دردنـاك دارد.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

مروجی طبسی، محمد جواد، سیره حضرت فاطمه (علیها سلام)، قم: نشر محمدجواد مروجی طبسی، ۱۳۹۳.

سبک و شیوه دعاهای حضرت زهرا علیها السلام

پیام: دعای برای عمل و خودسازی است نه فقط حاجت‌خواهی

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- اگر دعا برای درخواست حاجت نیست پس برای چیست؟
- اگر انسان باید خودش برای رسیدن به اهدافش تلاش کند، پس دعا چه نقشی دارد؟

تبیین موضوع و پیام

دعاهای حضرت زهرا علیها السلام با چیزی که معمولاً ما از دعا در ذهن داریم، تفاوت دارد. ما معمولا دعا را برای درخواست حاجت و برطرف شدن مشکلات می‌دانیم؛ اما در دعاهای حضرت، فقط خواسته‌های مادی مطرح نیست. بخش زیادی از دعاهای ایشان، درخواست توفیق برای

درست زندگی کردن و درست عمل کردن است. برای مثال، حضرت از خداوند توان عبادت، فهم کتاب خدا و احکام الهی، هدایت و تقوا، عفاف و توفیق انجام کارهایی را می‌خواهد که خداوند دوست دارد. این دعاها نشان می‌دهد که انسان برای درست زندگی کردن، فقط به امکانات و شرایط خوب نیاز ندارد؛ بلکه به هدایت و کمک خداوند هم نیازمند است.

از همین‌جا می‌توان ارتباط دعا و عمل را در سیره حضرت زهرا علیها السلام فهمید؛ دعا جای عمل را نمی‌گیرد، بلکه انسان را برای عمل آماده می‌کند. کسی که از خدا توان عبادت می‌خواهد، باید برای عبادت تلاش کند؛ کسی که بصیرت در کتاب خدا می‌خواهد، باید برای فهم و عمل به آن تلاش کند؛ و کسی که از خدا توفیق انجام کارهای مورد رضایت او را می‌خواهد، باید در زندگی خود نیز به دنبال انجام آنها باشد.

در واقع، دعا به انسان می‌گوید برای چه چیزی باید تلاش کند و از خدا می‌خواهد که در این راه کمکش کند. به همین دلیل، دعا انسان را از مسئولیت و تلاش دور نمی‌کند، بلکه او را برای انجام بهتر مسئولیت‌هایش آماده می‌کند. اگر کسی برای هدایت دعا کند، اما در تصمیم‌هایش به دنبال انتخاب مسیر درست نباشد، یا برای تقوا دعا کند، اما در برابر خواسته‌های نفسانی خود مقاومت نکند، میان دعا و عمل او فاصله ایجاد شده است.

یکی دیگر از ویژگی‌های دعاهای حضرت زهرا علیها السلام، توجه به دیگران است. ایشان در دعاهای خود تنها به نیازهای شخصی توجه نداشتند، بلکه برای دیگران، به‌ویژه مؤمنان، نیز دعا می‌کردند. این شیوه دعا کردن، دعا را با مسئولیت اجتماعی پیوند می‌دهد. وقتی انسان در دعا برای دیگران خیر می‌خواهد، در واقع آنها را بخشی از دغدغه خود

می‌دانـد و در دایـره توجـه خـود قـرار می‌دهـد. جلـوه عملـی ایـن نگـرش آن اسـت کـه انسـان تنهـا بـه خواسـته‌ها و مشـکلات خـود فکـر نکنـد، بلکـه نیازهـای دیگـران را نیـز ببینـد و از خـود بپرسـد کـه بـرای کمـک بـه آنهـا چـه کاری می‌توانـد انجـام دهـد.

مستندات

- [ارتباط دعا با عمل]

سـوره مبارکـه قصـص / ۲۴: فَسَـقَىٰ لَهُمَـا ثُـمَّ تَوَلَّـىٰ إِلَـى الظِّـلِّ فَقَـالَ رَبِّ إِنِّـي لِمَـا أَنْزَلْـتَ إِلَـيَّ مِـنْ خَيْـرٍ فَقِيـرٌ

- [درخواست توان برای انجام مسئولیت]

سـوره مبارکـه طـه / ۲۵-۲۸: قَـالَ رَبِّ اشْـرَحْ لِـي صَـدْرِي وَيَسِّـرْ لِـي أَمْـرِي وَاحْلُـلْ عُقْـدَةً مِـنْ لِسَـانِي يَفْقَهُـوا قَوْلِـي

- [دعا برای دیگران]

سـوره مبارکـه حشـر / ۱۰: وَالَّذِيـنَ جَـاءُوا مِـنْ بَعْدِهِـمْ يَقُولُـونَ رَبَّنَـا اغْفِـرْ لَنَـا وَلِإِخْوَانِنَـا الَّذِيـنَ سَـبَقُونَا بِالْإِيمَـانِ وَلَا تَجْعَـلْ فِـي قُلُوبِنَـا غِلًّا لِلَّذِيـنَ آمَنُـوا رَبَّنَـا إِنَّـكَ رَءُوفٌ رَحِيـمٌ

- امـام حسـن مجتبـی علیه‌السلام: رَأَيْـتُ أُمِّـي فَاطِمَـةَ عَلَيْهَـا السَّـلاَمُ قَامَـتْ فِـي مِحْرَابِهَـا لَيْلَـةَ جُمُعَـةٍ فَلَـمْ تَـزَلْ رَاكِعَـةً وَ سَـاجِدَةً حَتَّـى اِنْفَجَـرَ عَمُـودُ اَلصُّبْـحِ وَ سَـمِعْتُهَا تَدْعُـو لِلْمُؤْمِنِيـنَ وَ اَلْمُؤْمِنَـاتِ وَ تُسَـمِّيهِمْ وَ تُكْثِـرُ اَلدُّعَـاءَ لَهُـمْ وَ لاَ تَدْعُـو لِنَفْسِـهَا بِشَـيْءٍ فَقُلْـتُ لَهَـا يَـا أُمَّـاهْ لِـمَ لاَ تَدْعِيـنَ لِنَفْسِـكِ كَمَـا تَدْعِيـنَ لِغَيْـرِكِ فَقَالَـتْ يَـا بُنَـيَّ اَلْجَـارَ ثُـمَّ اَلـدَّارَ (کشـف الغمـة فـي معرفـة الأئمـة ، ج۱، ص۴۶۸) دیـدم مـادرم، فاطمـه علیهاالسلام، در شـب جمعـه در محـراب عبادتـش بـه نمـاز ایسـتاد. آن‌قـدر در رکـوع و سـجده بـود تـا اینکـه سـپیده صبـح آشـکار

شـد. شـنیدم کـه بـرای مـردان و زنـان مؤمـن دعـا می‌کـرد و نـام آنـان را یکی‌یکـی بـر زبـان مـی‌آورد و بسـیار برایشـان دعـا می‌کـرد؛ امـا بـرای خـودش چیـزی درخواسـت نمی‌کـرد. بـه او گفتـم: مـادر! چـرا همان‌گونـه کـه بـرای دیگـران دعـا می‌کنـی، بـرای خـودت دعـا نمی‌کنـی؟ فرمـود: «پسـرم! اول همسـایه، سـپس خانـه».

- حضـرت فاطمـه علیهاالسلام: إِلَهِـي وَسَـيِّدِي، أَسْـأَلُكَ بِالَّذِيـنَ اصْطَفَيْتَهُـمْ وَبِبُـكَاءِ وَلَـدِيَّ فِـي مُفَارَقَتِـي، أَنْ تَغْفِـرَ لِعُصَـاةِ شِـيعَتِي وَشِـيعَةِ ذُرِّيَّتِي(الموسـوعة الكبـرى عـن فاطمـة الزهـراء، ج۲۲، ص۲۸۲) خـدای مـن و مـولای مـن! تـو را بـه حـق کسـانی کـه آنـان را برگزیده‌ای و بـه حرمـت گریـه فرزندانـم در فـراق مـن، سـوگند می‌دهـم کـه گناهـکاران شـیعیان مـن و فرزندانـم را ببخشـی.
- دعـای حضـرت زهـرا علیهاالسلام در روز دوشـنبه: اَللَّهُـمَّ إِنِّـي أَسْـأَلُكَ قُـوَّةً فِـي عِبَادَتِـكَ وَ تَبَصُّـراً فِـي كِتَابِـكَ وَ فَهْمـاً فِـي حُكْمِـكَ (بحـار الأنـوار، ج۸۷، ص۳۳۸)
- دعـای حضـرت زهـرا علیهاالسلام در روز پنجشـنبه: اَللَّهُـمَّ إِنِّـي أَسْـأَلُكَ اَلْهُـدَى وَ اَلتُّقَـى وَ اَلْعَفَـافَ وَ اَلْغِنَـى وَ اَلْعَمَـلَ بِمَـا تُحِـبُّ وَ تَرْضَـى اَللَّهُـمَّ إِنِّـي أَسْـأَلُكَ مِـنْ قُوَّتِـكَ لِضَعْفِنَـا وَ مِـنْ غِنَـاكَ لِفَقْرِنَـا وَ فَاقَتِنَـا وَ مِـنْ حِلْمِـكَ وَ عِلْمِـكَ لِجَهْلِنَـا اَللَّهُـمَّ صَـلِّ عَلَـى مُحَمَّـدٍ وَ آلِ مُحَمَّـدٍ وَ أَعِنَّـا عَلَـى شُـكْرِكَ وَ ذِكْـرِكَ وَ طَاعَتِـكَ وَ عِبَادَتِـكَ بِرَحْمَتِـكَ يَـا أَرْحَـمَ اَلرَّاحِمِينَ(بحـار الأنـوار، ج۸۷، ص۳۳۸)
- حضـرت زهـرا علیهاالسلام: اَللَّهُـمَّ فَرِّغْنِـي لِمَـا خَلَقْتَنِـي لَـهُ وَ لاَ تَشْـغَلْنِي بِمَـا تَكَفَّلْـتَ لِـي بِـهِ وَ لاَ تُعَذِّبْنِـي وَ أَنَـا أَسْـتَغْفِرُكَ وَ لاَ تَحْرِمْنِـي وَ أَنَـا أَسْـأَلُكَ اَللَّهُـمَّ ذَلِّـلْ نَفْسِـي فِـي نَفْسِـي وَ عَظِّـمْ شَـأْنَكَ فِـي نَفْسِـي وَ أَلْهِمْنِـي طَاعَتَـكَ وَ اَلْعَمَـلَ بِمَـا يُرْضِيـكَ وَ اَلتَّجَنُّـبَ لِمَـا يُسْـخِطُكَ يَـا

أَرْحَـمَ اَلرَّاحِمِیـنَ (مهـج الدعـوات و منهـج العبـادات، ج۱، ص۱۴۱)
خدایـا! مـرا بـرای آنچـه مـرا بـرای آن آفریـده‌ای، فـارغ و آمـاده گـردان و مـرا بـه آنچـه خـودت بـر عهـده گرفتـه‌ای، مشـغول مکـن. مـرا عـذاب مکـن در حالـی کـه از تـو آمـرزش می‌خواهـم و مـرا محـروم مکـن در حالـی کـه از تـو درخواسـت می‌کنـم. خدایـا! نفـس مـرا در برابـر خـودم خـوار و کوچـک گـردان، و شـأن و عظمـت خویـش را در وجـودم بـزرگ بـدار. اطاعـت خـود و انجـام دادن آنچـه تـو را خشـنود می‌کنـد، بـه مـن الهـام کـن و دوری کـردن از آنچـه تـو را بـه خشـم مـی‌آورد، بـه مـن بیامـوز؛ ای مهربان‌تریـن مهربانـان.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

۱. کنـدی، شـهربانو، اخـوت، احمدرضـا، صحیفـه فاطمیـه؛ ادعیـه حضـرت صدیقـه طاهـره علیها السلام، قـم: انتشـارات قـرآن و اهل‌بیـت نبـوت، ۱۳۹۶.
۲. خدامیان آرانی، مهدی، دعای مادرم؛ شرح ادعیه حضرت فاطمه علیها السلام، قم: نشر بهار دلها، ۱۳۹۵.

حجاب در سیره و فرهنگ فاطمی علیها السلام

پیام: رعایت حجاب به معنای انزوای اجتماعی زن نیست!

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- چرا حضرت زهرا این مقدار مقید به حجاب و عفاف بودند؟
- نمونه‌های حضور اجتماعی حضرت زهرا علیها السلام چیست؟
- آیا حجاب مانع زندگی و آزادی نیست؟

تبیین موضوع و پیام

در سـیره حضـرت فاطمـه علیها السلام حجـاب در منظومـه‌ای گسـترده‌تر از نسـبت انسـان بـا بـدن و نـگاه تـا حضـور اجتماعـی و کرامـت انسـانی قـرار دارد. از ایـن منظـر، حجـاب تنهـا پوشـاندن بـدن نیسـت، بلکـه نوعـی تنظیـم حضـور انسـان در عرصـه عمومـی اسـت؛ یعنـی زن در عیـن آنکـه در جامعـه حضـور دارد،

حدود و کیفیت این حضور را بر اساس حفظ حجاب تعریف می‌کند. به همین دلیل، فهم درست حجاب در سیره حضرت زهرا علیها السلام نیازمند عبور از دو برداشت افراطی است: از یک سو، تقلیل حجاب به پوششی ظاهری و بی‌ارتباط با شخصیت و رفتار انسان، و از سوی دیگر، تصور حجاب به عنوان عاملی برای انزوا و حذف زن از جامعه و فعالیت‌های اجتماعی. سیره حضرت زهرا علیها السلام این تلقی را نفی می‌کند؛ از یک طرف، حساسیت ایشان نسبت به حریم نگاه، پوشش، خلوت و حتی کیفیت مواجهه با نامحرم، نشان می‌دهد که حجاب برای ایشان مسئله‌ای تشریفاتی یا صرفاً ظاهری نبوده است. واکنش حضرت در برابر مرد نابینا و تأکید ایشان بر اینکه «اگر او مرا نمی‌بیند، من که او را می‌بینم»، نشان می‌دهد که حجاب و عفت فقط به کنترل نگاه دیگران وابسته نیست؛ بلکه از یک مراقبت درونی و از نوع نگاه خود انسان به دیگری نیز آغاز می‌شود. در این تلقی، حجاب پیش از آنکه مسئله «دیده شدن» باشد، مسئله «چگونه دیدن و چگونه دیده شدن» است.

از سوی دیگر، رفتار حضرت نشان می‌دهد که رعایت حجاب به معنای ترک مسئولیت اجتماعی نیست. حضرت زهرا علیها السلام در مهم‌ترین عرصه‌های دینی، اجتماعی و سیاسی زمان خود حضور داشت؛ از همراهی و حمایت از پیامبر صلی الله علیه و آله در موقعیت‌های مختلف تا حضور در ماجرای مباهله و سرانجام حضور در مسجد و ایراد خطبه فدک که یکی از مهم‌ترین مواضع تاریخی ایشان در دفاع از حق و ولایت به شمار می‌آید. سیره آن حضرت نشان می‌دهد که زن می‌تواند در عرصه عمومی حضور مؤثر داشته باشد، سخن بگوید، از حق دفاع کند و در مسائل سرنوشت‌ساز جامعه نقش ایفا کند، بدون آنکه برای این حضور، از مرزهای عفاف و حریم حجاب عبور کند.

نحوه ورود حضرت زهرا علیها السلام به مسجد در جریان خطبه فدک، نوع پوشش، نحوه راه رفتن، قرار گرفتن پشت پرده و همراهی زنان خویشاوند، همگی نشان می‌دهد حجاب در فرهنگ فاطمی مانع حضور اجتماعی نیست. اما الگوی حجاب فاطمی نه «انزوای اجتماعی» است و نه الگوی «حضور بدون ضابطه»؛ بلکه الگوی «حضور محجبانه» است. سیره حضرت فاطمه علیها السلام نشان می‌دهد که زن برای ایفای نقش اجتماعی خود مجبور به کنار نهادن حجابش نیست و برای حفظ حجابش نیز ناچار به کنار کشیدن از مسئولیت‌های اجتماعی نمی‌شود.

مستندات

- سوره مبارکه نور/۳۱: وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ
- سوره مبارکه احزاب/۵۹: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ
- سوره مبارکه اعراف/۲۶: يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ
- امیرالمومنین علیه السلام: «اسْتَأْذَنَ أَعْمَىٰ عَلَىٰ فَاطِمَةَ علیها السلام، فَحَجَبَتْهُ؛ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صلی الله علیه و آله: لِمَ حَجَبْتِيهِ وَ هُوَ لَا يَرَاكِ؟ فَقَالَتْ علیها السلام: إِنْ لَمْ يَكُنْ يَرَانِي فَأَنَا أَرَاهُ، وَ هُوَ يَشُمُّ الرِّيحَ (عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآيات و الأخبار و الأقوال، ج۱۱، ص۹۲۰) مردی نابینا از فاطمه علیها السلام اجازه ورود خواست؛ پس آن بانو خود را از او پوشاند [و حجاب گرفت]. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «چرا خود را از او پوشاندی در حالی که او تو را نمی‌بیند؟» فاطمه علیها السلام پاسخ داد:

«اگـر او مـرا نمی‌بینـد، مـن کـه او را می‌بینـم؛ و او [هنـوز] رایحـه [و عطـر] را استشـمام می‌کنـد.

- امیرالمومنیـن: كُنَّـا عِنْـدَ رَسُـولِ اللَّـهِ ص فَقَـالَ أَخْبِرُونِـي أَيُّ شَـيْءٍ خَيْـرٌ لِلنِّسَـاءِ فَعَيِينَـا بِذَلِـكَ كُلُّنَـا حَتَّـى تَفَرَّقْنَـا فَرَجَعْـتُ إِلَـى فَاطِمَـةَ ع فَأَخْبَرْتُهَـا الَّـذِي قَـالَ لَنَـا رَسُـولُ اللَّـهِ ص وَ لَيْـسَ أَحَـدٌ مِنَّـا عَلِمَـهُ وَ لَا عَرَفَـهُ فَقَالَـتْ وَ لَكِنِّـي أَعْرِفُـهُ خَيْـرٌ لِلنِّسَـاءِ أَنْ لَا يَرَيْـنَ الرِّجَـالَ وَ لَا يَرَاهُـنَّ الرِّجَـالُ فَرَجَعْـتُ إِلَـى رَسُـولِ اللَّـهِ ص فَقُلْـتُ يَـا رَسُـولَ اللَّـهِ سَـأَلْتَنَا أَيُّ شَـيْءٍ خَيْـرٌ لِلنِّسَـاءِ وَ خَيْـرٌ لَهُـنَّ أَنْ لَا يَرَيْـنَ الرِّجَـالَ وَ لَا يَرَاهُـنَّ الرِّجَـالُ قَـالَ مَـنْ أَخْبَـرَكَ فَلَـمْ تَعْلَمْـهُ وَ أَنْـتَ عِنْـدِي قُلْـتُ فَاطِمَـةُ فَأَعْجَـبَ ذَلِـكَ رَسُـولُ اللَّـهِ ص وَ قَـالَ إِنَّ فَاطِمَـةَ بَضْعَـةٌ مِنِّـي. (کشـف الغمـه، ج۱، ص۴۶۶) مـا نـزد رسـول خـدا ﷺ بودیـم کـه ایشـان فرمودنـد: «بـه مـن خبـر دهیـد کـه چـه چیـزی بـرای زنـان بهتـر اسـت؟» پـس همگـی مـا در پاسـخ دادن درمانـده شـدیم تـا اینکـه از هـم جـدا شـدیم. مـن نـزد فاطمـه علیها السلام بازگشـتم و آنچـه را رسـول خـدا ﷺ از مـا پرسـیده بـود، بـه او خبـر دادم؛ در حالـی کـه هیچ‌یـک از مـا آن را نمی‌دانسـتیم و نمی‌شـناختیم. پـس فاطمـه علیها السلام فرمـود: «امـا مـن آن را می‌دانـم؛ آنچـه بـرای زنـان بهتـر اسـت ایـن اسـت کـه مـردان را نبیننـد و مـردان نیـز آنـان را نبیننـد.»

مـن نـزد رسـول خـدا ﷺ بازگشـتم و عـرض کـردم: «ای رسـول خـدا، شـما از مـا پرسـیدید کـه چـه چیـزی بـرای زنـان بهتـر اسـت؟ و بهتـر اسـت بـرای آنـان ایـن اسـت کـه مـردان را نبیننـد و مـردان نیـز آنـان را نبیننـد.»

پیامبـر ﷺ فرمودنـد: «چـه کسـی ایـن را بـه تـو خبـر داد در حالـی کـه تـو نـزد مـن بـودی و نمی‌دانسـتی؟» عـرض کـردم: «فاطمـه علیها السلام» پـس

ایـن سـخن را رسـول خـدا ﷺ بسـیار پسـندید و فرمـود: «همانـا فاطمـه پـاره تـن مـن اسـت.»

- امیرالمومنیـن: كانـت فاطمـة علیها السلام لا تـدع أحـداً يراهـا (بحـار الأنـوار، ج ۴۳، ص ۹۳)؛ حضـرت فاطمـه علیها السلام بـه شـدت مراقـب بودنـد کـه نامحرمـان ایشـان را نبیننـد.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

علامه، سیده‌فاطمه، حجاب فاطمی، قم: نسل اندیشه، ۱۳۸۲.

نقش حضرت زهرا علیها السلام در بصیرت‌افزایی جامعه

پیام: خواص در برابر فتنه و انحراف مسئولند!

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- عوامـل و ریشـه‌های انحـراف از حـق پـس از رحلـت پیامبـر اکـرم صلی الله علیه و آله چـه بـود؟
- شیوه حضرت فاطمه علیها السلام در بصیرت افزایی جامعه چه بود؟
- نقش خواص در جلوگیری از انحراف و اصلاح جامعه چیست؟

تبیین موضوع و پیام

جامعـه اسلامـی بـرای مصـون مانـدن از انحـراف، در کنـار ایمـان و پایبنـدی

بـه ارزش‌هـای دینـی، بـه آگاهـی و قـدرت تشـخیص نیـاز دارد تـا بتوانـد در موقعیت‌هـای پیچیـده، حـق را از باطـل و مسـیر هدایـت را از جریـان انحـراف تمیـز دهـد. انحرافـات اجتماعـی معمـولاً از زمانـی جـدی می‌شـوند کـه معیارهـای تشـخیص در جامعـه به‌تدریـج دسـتخوش تغییـر شـود؛ به‌گونـه‌ای کـه حـق بـه حاشـیه رود، باطـل عـادی جلـوه کنـد و سـکوت و بی‌تفاوتـی، جـای مسـئولیت‌پذیری را بگیـرد. بررسـی احتجاجـات و بیانـات حضـرت فاطمـه علیها السلام بویـژه فرازهـای مختلـف خطبـه فدکیـه نشـان می‌دهـد کـه جامعـه اسلامـی پـس از رحلـت پیامبـر صلی الله علیه و آله دچـار مجموعـه‌ای از چنیـن آسـیب‌هایی گردیـد. ازایـن‌رو، حضـرت زهـرا علیها السلام در سـخنان خـود بـه مجموعـه‌ای از مبانی و معیارهـای اعتقـادی و اجتماعـی پرداختـه و نسـبت جامعـه را بـا توحیـد، نبوت، قـرآن، احـکام الهـی، سـنت پیامبـر صلی الله علیه و آله، ولایـت و مسـئولیت اجتماعـی تبییـن فرمـوده اسـت؛ هشـدار دربـاره ظهـور نفـاق، بازگشـت بـه فرهنـگ جاهلیـت، فاصلـه گرفتـن از قـرآن و سـنت، پیـروی از شـیطان، عافیت‌طلبـی و سـکوت در برابـر انحـراف، در حقیقـت توجـه دادن جامعـه بـه عواملـی اسـت کـه می‌تواننـد به‌تدریـج قـدرت تشـخیص آن را تضعیـف و زمینـه تغییـر معیارهـای حـق و باطـل را فراهـم کننـد.

از سـوی دیگـر، حضـرت زهـرا علیها السلام بصیـرت و تشـخیص حـق را از مسـئولیت اجتماعـی جـدا نمی‌کنـد. شـناخت حـق، هنگامـی می‌توانـد جامعـه را از انحـراف مصـون نمایـد کـه بـا تبییـن و موضع‌گیـری در برابـر انحـراف همـراه شـود. هنگامـی کـه حقیقـت در معـرض فراموشـی، تحریـف یـا وارونه‌نمایـی قـرار می‌گیـرد، سـکوت نمی‌توانـد جامعـه را از پیامدهـای آن مصـون نگـه دارد. از همیـن رو، حضـرت بـا تبییـن، احتجـاج، اعتـراض و گفت‌وگـو بـا گروه‌هـای مختلـف، تلاش کـرد آنچـه را در حـال تغییـر بـود بـرای جامعـه آشـکار سـازد و اجـازه ندهـد یـک انحـراف در اثـر سـکوت و گذشـت زمـان بـه امـری

پذیرفته‌شـده تبدیـل شـود.

بـر ایـن اسـاس، بصیرت‌افزایـی در سـیره حضـرت زهـرا علیها السلام را می‌تـوان در سـه سـطح به‌هم‌پیوسـته مشـاهده کـرد:

- اول، تبییـن معیارهـای شـناخت حـق و باطـل و بازگردانـدن جامعـه بـه قـرآن، سـنت پیامبـر صلی الله علیه و آله و اصـول هدایـت؛
- دوم، آشـکار سـاختن نشـانه‌ها و پیامدهـای انحـراف پیـش از آنکـه بـه رفتـاری عـادی و پذیرفته‌شـده تبدیـل شـود؛
- سـوم، بیـدار کـردن احسـاس مسـئولیت اجتماعـی در مـردم و به‌ویـژه افـراد اثرگـذار جامعـه بـرای دفـاع از حـق و جلوگیـری از تثبیـت انحـراف.

مستندات

- سـوره مبارکـه فاطـر/۱۹-۲۲: وَ مـا یَسْـتَوِی الْأَعْمـی وَ الْبَصِیـرُ وَ لَا الظُّلُمـاتُ وَ لَا النُّـورُ وَ لَا الظِّـلُّ وَ لَا الْحَـرُورُ وَ مـا یَسْـتَوِی الْأَحْیـاءُ وَ لَا الْأَمْـوات
- سـوره مبارکـه یوسـف/۱۰۸: قُـل هـذِهِ سَـبیلی اَدعـوا اِلَـی اللّـهِ عَلـی بَصیـرةٍ أنَـا وَ مَـنِ اتَّبَعَنـی
- سـوره مبارکـه آل‌عمـران/ ۱۰۴: وَلْتَکُـن مِّنکُـمْ أُمَّـةٌ یَدْعُـونَ إِلَـی الْخَیْـرِ وَیَأْمُـرُونَ بِالْمَعْـرُوفِ وَیَنْهَـوْنَ عَـنِ الْمُنکَـرِ
- حضـرت فاطمـه علیها السلام: فَلَمّـا اِختـارَ اللّـهُ لِنَبیِـهِ‌دار اَنْبیائِـهِ وَ مَـأْوی اَصْفِیائِـهِ، ظَهَـرَ فیکُـمْ حَسْـکَةُ النِّفـاقِ، وَ سَـمَلَ جِلْبـابُ الدّیـنِ، وَ نَطَـقَ کاظِـمُ الْغاویـنَ، وَ نَبَـغَ خامِـلُ الْاَقَلّیـنَ، وَ هَـدَرَ فَنیـقُ الْمُبْطِلیـنَ، فَخَطَـرَ فـی عَرَصاتِکُـمْ، وَ اَطْلَـعَ الشَّـیطانُ رَأْسَـهُ مِـنْ مَغْـرَزِهِ، هاتِفـاً بِکُـمْ، فَأَلْفاکُـمْ لِدَعْوَتِـهِ مُسْـتَجیبینَ، وَ لِلْغِـرَّةِ فیـهِ مُلاحِظیـنَ، ثُـمّ

اسْـتَنْهَضَکُمْ فَوَجَدَکُـمْ خِفافـاً، وَ اَحْمَشَـکُمْ فَاَلْفاکُـمْ غِضابـاً، فَوَسَـمْتُمْ غَیـرَ اِبِلِکُـمْ، وَ وَرَدْتُـمْ غَیـرَ مَشْـرَبِکُمْ هـذا، وَ الْعَهْـدُ قَریـبٌ، وَالْکَلْـمُ رَحیـبٌ، وَ الْجُـرْحُ لَمّـا یَنْدَمِـلُ، وَ الرَّسُـولُ لَمّـا یُقْبَـرُ، اِبْتِـداراً زَعَمْتُـمْ خَـوْفَ الْفِتْنَـةِ، اَلا فِـی الْفِتْنَـةِ سَـقَطُوا، وَ اِنَّ جَهَنَّـمَ لَمُحیطَـةٌ بِالْکافِریـنَ. (خطبـه فدکیـه) و آنـگاه کـه خداونـد بـرای پیامبـرش خانـه انبیـاء و آرامـگاه اصفیـاء را برگزیـد، علائـم نفـاق در شـما ظاهـر گشـت، و جامـه دیـن کهنـه، و سـکوت گمراهـان شکسـته، و پسـت رتبـه‌گان بـا قـدر و منزلـت گردیـده، و شـتر نازپـرورده اهـل باطـل بـه صـدا درآمد، و در خانه‌های‌تـان بیآمـد، و شـیطان سـر خویـش را از مخفیـگاه خـود بیـرون آورد، و شـما را فراخوانـد، مشـاهده کـرد پاسـخگوی دعـوت او هسـتید، و بـرای فریـب خـوردن آماده‌ایـد، آنـگاه از شـما خواسـت کـه قیـام کنیـد، و مشـاهده کـرد کـه بـه آسـانی ایـن کار را انجـام می‌دهیـد، شـما را بـه غضـب واداشـت، و دیـد غضبنـاک هسـتید، پـس بـر شـتران دیگـران نشـان زدیـد، و بـر چیـزی کـه سـهم شـما نبـود وارد شـدید. ایـن در حالـی بـود کـه زمانـی نگذشـته بـود، و موضـع شـکاف زخـم هنـوز وسـیع بـود، و جراحـت التیـام نیافتـه، و پیامبـر بـه قبـر سـپرده نشـده بـود، بهانـه آوردیـد کـه از فتنـه می‌هراسـید، آگاه باشـید کـه در فتنـه قـرار گرفته‌ایـد، و به‌راسـتی جهنـم کافـران را احاطـه نمـوده اسـت.

- حضـرت فاطمـه علیها السلام: فَهَیهـاتَ مِنْکُـمْ، وَ کَیـفَ بِکُـمْ، وَ اَنّـی تُؤْفَکُـونَ، وَ کِتـابُ اللّـهِ بَیـنَ اَظْهُرِکُـمْ، اُمُـورُهُ ظاهِـرَةٌ، وَ اَحْکامُـهُ زاهِرَةٌ، وَ اَعْلامُـهُ باهِـرَةٌ، و زَواجِـرُهُ لائِحَـةٌ، وَ اَوامِـرُهُ واضِحَـةٌ، وَ قَـدْ خَلَّفْتُمُـوهُ وَراءَ ظُهُورِکُـمْ، أَرَغْبَـةً عَنْـهُ تُریـدُونَ؟ اَمْ بِغَیـرِهِ تَحْکُمُـونَ؟ بِئْـسَ لِلظّالمیـنَ بَـدَلاً، وَ مَـنْ یبْتَـغِ غَیـرَ الْاِسْـلامِ دینـاً فَلَـنْ یقْبَـلَ مِنْـهُ، وَ هُـوَ

فِی الْاخِرَةِ مِنَ الْخاسِرینِ. (خطبه فدکیه) این کار از شما بعید بود، و چطور این کار را کردید، به کجا روی می‌آوردید، در حالی که کتاب خدا رویاروی شماست، امورش روشن، و احکامش درخشان، و علائم هدایتش ظاهر، و محرّماتش هویدا، و اوامرش واضح است، ولی آن را پشت سر انداختید، آیا بی‌رغبتی به آن را خواهانید؟ یا به غیر قرآن حکم می‌کنید؟ که این برای ظالمان بدل بدی است، و هرکس غیر از اسلام دینی را جویا باشد از او پذیرفته نشده و در آخرت از زیانکاران خواهد بود.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

۱. میرباقری، سیدمحمدمهدی، شرحی بر خطبه فدکیه: مبانی معرفتی و زمینه های تاریخی، قم: انتشارات تمدن نوین اسلامی، ۱۳۹۶.

۲. عابدین‌زاده، سیدمحمد، دفاع زهرا علیها السلام از ولایت، تهران: سازمان تحقیقات و مطالعات بسیج، ۱۳۷۶.

۳. سروری، حجت‌الله، جهاد تبیین فاطمی علیها السلام، تهران: انتشارات جوانان، ۱۴۰۱.

حضرت زهرا علیها السلام الگوی جهاد تبیین

پیام: جهاد تبیین حضرت زهرا علیها السلام، کنشی فعال برای مقابله با فراموشی، عادی‌شدن انحراف و تغییر تدریجی فهم عمومی

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- آیا سخنان حضرت صرفاً دفاع از حق شخصی و مسئله فدک بود یا ایشان مسئله‌ای فراتر، یعنی مسیر آینده جامعه اسلامی، را دنبال می‌کردند؟
- چرا حضرت برای بیان دیدگاه خود، مبانی توحیدی، نبوت، فلسفه احکام و جایگاه هدایت را مطرح کردند؟ این مباحث چه ارتباطی با مسئله فدک داشت؟
- چرا خطابه حضرت را نمی‌توان صرفاً یک اعتراض مالی دانست؟ چه ویژگی‌هایی آن را به یک اقدام سیاسی و معرفتی تبدیل می‌کند؟

تبیین موضوع و پیام

امام خامنه‌ای شهید:

حضرت فاطمه در بُعد جهاد تبیین «در برخوردش

با حوادث سیاسی مهم بعد از رحلت رسول اکرم
... یک جهادگر به‌تمام‌معنا، خستگی‌ناپذیر، محنت‌پذیر است.» (۲۲/ ۰۹/ ۱۳۶۸)

جهاد تبیین حضرت فاطمه زهرا علیها السلام را نباید صرفاً به ایراد خطبه یا دفاع از یک حق فروکاست. اهمیت اقدام حضرت در این است که ایشان در فاصله‌ای کوتاه پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله با جامعه‌ای مواجه شد که در آن، یک تحول مهم در عرصه سیاسی و اجتماعی در حال وقوع بود؛ اما مسئله اصلی، صرفاً وقوع یک تصمیم نبود، بلکه تغییر تدریجی در فهم جامعه از مبانی و معیارهای آن تصمیم بود. از این رو، حضرت به سراغ ریشه‌های معرفتی آن رفت و تلاش کرد نسبت میان توحید، رسالت، هدایت، احکام، ولایت و سرنوشت جامعه اسلامی را برای مخاطبان روشن کند. اینجاست که سخن حضرت از سطح یک احتجاج شخصی و خطابه‌ای فصیح و غرّا فراتر می‌رود.

حضرت فاطمه علیها السلام، با سخنان معرفت‌بخش و حکیمانه خود اجازه نداد یک واقعیت مهم، در اثر تغییر روایت، جابه‌جایی اولویت‌ها یا برداشت‌های ناقص، معنای اصلی خود را از دست بدهد. به همین خاطر در خطبه فدکیه، ابتدا مبانی را به صحنه می‌آورد؛ زیرا بدون روشن شدن مبانی، تشخیص حق و باطل در یک مسئله اجتماعی ممکن است به قضاوتی صرفاً احساسی یا مصلحت‌سنجی کوتاه‌مدت تبدیل شود. خطابه حضرت از توحید و معرفت خداوند آغاز می‌شود، از رسالت و جایگاه پیامبر صلی الله علیه و آله عبور می‌کند، فلسفه برخی احکام و مسئولیت‌های دینی را تبیین می‌کند و سپس مسئله فدک را در همان منظومه قرار می‌دهد. این ساختار نشان می‌دهد که حضرت نمی‌خواست مخاطب فقط «موضع او» را بشنود؛ بلکه می‌خواست امت

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با معیارهایی مواجه شود که بتواند بر اساس آنها همواره در برابر ظلم بصیرت یابد.

از سوی دیگر، جهاد تبیین حضرت به معنای سخن گفتن صرفاً برای یک گروه خاص نبود. دو خطابه مهم ایشان در دو موقعیت و خطاب به دو قشر متفاوت، نشان می‌دهد که روشنگری، متناسب با ظرفیت و موقعیت مخاطب دنبال می‌شود. آن حضرت هم در برابر جناح حاکم ظالم آن خطبه درربار را ایراد نمود و هم در میان زنان مهاجر و انصار، پیامدهای آنچه در جامعه رخ داده را تحلیل و تبیین فرمود. بنابراین، جهاد تبیین در سیره حضرت زهرا علیها السلام، یک کنش فعال برای مقابله با فراموشی، عادی‌شدن انحراف و تغییر تدریجی فهم عمومی است. سبک خطابه‌های حضرت در خطابه‌های امیرالمؤمنین علیه السلام، امام حسین علیه السلام، حضرت زینب علیها السلام، امام سجاد علیه السلام و دیگر معصومین علیهم السلام استمرار یافت.

مستندات

- سوره مبارکه حج/ ۷۸: وَجاهِدوا فِی اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ هُوَ اجتَباکُم وَما جَعَلَ عَلَیکُم فِی الدّینِ مِن حَرَجٍ مِلَّةَ أَبیکُم إبراهیمَ
- سوره مبارکه فرقان/۵۲: فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا
- سوره مبارکه بقره/ ۱۵۹: إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ
- سوره مبارکه بقره/ ۴۲: وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ
- حضرت فاطمه علیها السلام: جَعَلَ اللهُ الجِهادَ عِزّاً لِلاسلام (بحارالأنوار، ج ۲۹، ص ۲۳۳)؛ خداوند جهاد را جهت عزّت و سرافرازی اسلام

مقـرر فرمـوده اسـت.

- پیامبـر اکـرمﷺ: إذا ظَهَـرتِ البِـدعُ فـي اُمّتـي فلْيُظهِـرِ العالِـمُ علمَـهُ، فمَـن لَـم يَفعـلْ فعَلَيـهِ لَعنـةُ اللّـه (کافـی، ج ۱، ص۵۴) هـرگاه بدعتهـا در میـان امّتـم پدیـدار شـوند بـر عالِـم اسـت کـه علـم خـود را آشـکار سـازد. پـس هـر کـس چنیـن نکنـد، لعنـت خـدا بـر او بـاد.
- امـام صـادق ؑ: إِنَّ اَلْعُلَمَـاءَ وَرَثَـةُ اَلْأَنْبِيَـاءِ وَ ذَاكَ أَنَّ اَلْأَنْبِيَـاءَ لَـمْ يُورِثُـوا دِرْهَمـاً وَ لاَ دِينَـاراً وَ إِنَّمَـا أَوْرَثُـوا أَحَادِيـثَ مِـنْ أَحَادِيثِهِـمْ فَمَـنْ أَخَـذَ بِشَـيْءٍ مِنْهَـا فَقَـدْ أَخَـذَ حَظّـاً وَافِـراً فَانْظُـرُوا عِلْمَكُـمْ هَـذَا عَمَّـنْ تَأْخُذُونَـهُ فَـإِنَّ فِينَـا أَهْـلَ اَلْبَيْـتِ فِـي كُلِّ خَلَـفٍ عُـدُولاً يَنْفُـونَ عَنْـهُ تَحْرِيـفَ اَلْغَالِيـنَ وَ اِنْتِحَـالَ اَلْمُبْطِلِيـنَ وَ تَأْوِيـلَ اَلْجَاهِلِيـنَ (کافـی، ج۱، ص۳۲) همانـا عالمـان، وارثـان پیامبرانـد؛ و ایـن بـدان سـبب اسـت کـه پیامبـران درهـم و دینـاری بـه ارث نگذاشـتند، بلکـه احادیث و آموزه‌هایـی از سـخنان خـود را بـه میـراث گذاشـتند. پـس هـر کـس چیـزی از آن را فراگیـرد، بهـره‌ای فـراوان بـرده اسـت. بنابرایـن، بنگریـد کـه ایـن دانـش خـود را از چـه کسـی فـرا می‌گیریـد؛ زیـرا در میـان مـا اهل‌بیـت، در هـر نسـلی، عالمانـی عـادل و امیـن وجـود دارنـد کـه تحریـفِ غلوکننـدگان، نسـبت‌های باطـلِ اهـل باطـل و تأویـل و برداشـت‌های ناآگاهانـه را از دیـن می‌زداینـد.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

سروری، حجت‌الله، جهاد تبیین فاطمی، تهران: انتشارات جوانان، ۱۴۰۱.

امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر در فرهنگ فاطمی ؑ

پیام: اجرای فریضتین؛ راهکار اصلاح جامعه و مصونیت دین از انحراف

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- آیا امربه معروف ونهی ازمنکر فضولی در کارمردم نیست؟
- آیا عیسی به دین خود و موسی به دین خود حرف درستی است؟
- آیا چون هر کسی را در قبرخودش می‌گذارند اعمال دیگران به ما ربطی ندارد؟

تبیین موضوع و پیام

در سـیره و فرهنـگ فاطمـی ؑ، امـر بـه معـروف و نهـی از منکـر یکـی از بنیادی‌تریـن شـیوه‌ها و راهکارهـای حفـظ سلامـت جامعـه و صیانـت از دیـن در برابـر انحـراف اسـت. در سـیره و سـخن حضـرت زهـرا ؑ جامعـه اسلامـی تنهـا بـا ایمـان قلبـی و عبـادات فـردی حفـظ نمی‌شـود؛ بلکـه قـوام آن در گـرو احسـاس مسـئولیت جمعـی نسـبت بـه سرنوشـت یکدیگـر و واکنـش در برابـر

تغییر ارزش‌ها و گسترش منکرات است. از همین رو، حضرت در تبیین فلسفه احکام الهی، امر به معروف را ناظر به مصلحت و اصلاح عمومی جامعه، و نهی از منکر را عاملی برای مصونیت دین از کژی و انحراف معرفی می‌کنند.

اساسا از نگاه حضرت زهرا علیها السلام، تشریع فریضتین و فلسفه آن فراتر از توصیه به تذکرِ یک خطای موردی است. مسئله اصلی این است که اگر منکری در جامعه رواج یابد و با آن مقابله نشود، به تدریج مرزهای اخلاقی جامعه جابه‌جا شده و معیارهای تشخیص درست از نادرست تغییر می‌کند. بر همین اساس، اعتراض و روشنگری حضرت فاطمه علیها السلام پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله نه یک منازعه شخصی، بلکه هشداری راهبردی است؛ هشداری نسبت به جریانی که در صورت استمرار، می‌توانست هویت و معیارهای جامعه اسلامی را دگرگون سازد. خطبه فدک دقیقاً تجلی همین رویکرد است؛ خطبه‌ای مملو از استدلال به آیات قرآن و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله که حق، عدالت و جایگاه اهل‌بیت علیهم السلام را به عنوان شاخص‌های قطعی تشخیص حق از باطل معرفی می‌کند.

به طور کلی هدف اجرای فریضتین در فرهنگ فاطمی علیها السلام، غلبه بر مخاطب نیست بلکه جلوگیری از تثبیت باطل و بازگرداندن جامعه به معیار حق است. بر همین اساس، اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر در سیره آن حضرت در سه سطحِ به‌هم‌پیوسته تعریف می‌شود:

- نخست، حفظ تشخیص درست؛ یعنی جامعه بداند معروف و منکر چیست.
- دوم، جلوگیری از عادی شدن منکر؛ یعنی خطا به دلیل تکرار و سکوت عمومی به یک رفتار پذیرفته‌شده تبدیل نشود.
- سوم، مقابله با تغییر معیارها؛ یعنی کار به جایی نرسد که

جامعه، معروف را منکر و منکر را معروف ببیند.

مستندات

[امربه معروف و نهی ازمنکر وظیفه رسولان الهی]

- سوره مبارکه اعراف/۱۵۷: الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ

[امربه معروف ونهی ازمنکر وظیفه مردم]

- سوره مبارکه آل عمران/۱۰۴: وَ لْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
- سوره مبارکه آل عمران/۱۱۰: كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
- سوره مبارکه توبه/۷۱: وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ... أُولٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ
- حضرت زهرا علیها السلام: أَنْتُمْ عِبَادَ اللَّهِ نَصْبُ أَمْرِهِ وَ نَهْيِهِ (الاحتجاج، ج۱، ص ۹۹)؛ شما بندگان خدا! هدف امر و نهی الهی هستید.
- حضرت زهرا علیها السلام: فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ ... الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ مَصْلَحَةً لِلْعَامَّةِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ تَنْزِيهاً لِلدِّينِ (دلائل الإمامه، ص ۱۱۳)؛ خداوند امربه‌معروف را برای صلاح عموم جامعه و نهی‌ازمنکر را برای پاک ماندن دین از انحرافات و کجی‌ها بر مردم واجب ساخت.
- امیرالمؤمنین علیه السلام: فَرَضَ اللَّهُ... الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ مَصْلَحَةً لِلْعَوَامِّ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ رَدْعاً لِلسُّفَهَاءِ. (نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲)؛ خداوند امربه‌معروف را برای اصلاح عموم جامعه و نهی‌ازمنکر

را بـرای بـاز داشـتن نابخـردان واجـب کـرد.

- امـام صـادق(علیه‌السلام) از رسـول اکـرم(صلی‌الله‌علیه‌وآله): کَیـفَ بِکُـمْ إِذَا فَسَـدَ نِسَـاؤُکُمْ وَ فَسَـقَ شُـبَّانُکُمْ وَ لَـمْ تَأْمُـرُوا بِالْمَعْـرُوفِ وَ لَـمْ تَنْهَـوْا عَـنِ اَلْمُنْکَـرِ قِیـلَ لَـهُ وَ یکُـونُ ذَلِـکَ یـا رَسُـولَ اَللَّـهِ قَـالَ نَعَـمْ وَ شَـرٌّ مِـنْ ذَلِـکَ وَ کَیـفَ بِکُـمْ إِذَا أَمَرْتُـمْ بِالْمُنْکَـرِ وَ نَهَیتُـمْ عَـنِ اَلْمَعْـرُوفِ قِیـلَ یـا رَسُـولَ اَللَّـهِ وَ یکُـونُ ذَلِـکَ قَـالَ نَعَـمْ وَ شَـرٌّ مِـنْ ذَلِـکَ وَ کَیـفَ بِکُـمْ إِذَا رَأَیتُـمُ اَلْمَعْـرُوفَ مُنْکَـراً وَ اَلْمُنْکَـرَ مَعْرُوفـاً (بحـار الأنـوار، ج۷۴، ص۱۵۳)
چگونـه باشـید آنـگاه کـه زنانتـان فاسـد و جوانانتـان فاسـق گردنـد و شـما هـم امـر بـه معـروف و نهـی از منکـر ننماییـد؟ گفتنـد: ای پیامبـر خـدا، چنیـن چیـزی امـکان دارد؟ فرمـود: آری، بدتـر از ایـن هـم ممکـن اسـت، چگونـه باشـید آنـگاه کـه امـر بـه منکـر و نهـی از معـروف کنیـد؟ گفتنـد: ای پیامبـر خـدا، مگـر چنیـن چیـزی مـی شـود؟ فرمـود: آری، از ایـن بدتـر نیـز مـی شـود زمانـی کـه معـروف را منکـر و منکـر را معـروف بپنداریـد؟ (الکافـی، ج ۵، ص ۵۹)

منابع مطالعاتی برای مخاطب

مدنـی بجسـتانی، سـیدمحمود، امربه‌معـروف و نهی‌ازمنکـر: دو فریضـه برتـر در سـیره معصومیـن(علیهم‌السلام)، قـم: نشـر معـروف، ۱۳۹۲.

دفاع از ولایت و امامت در سیره فاطمی(علیهاالسلام)

پیام: حضرت زهرا الگوی(علیهاالسلام) دفاع از ولایت تا پای جان

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان

- حضـرت زهـرا(علیهاالسلام) در دفـاع از ولایـت امیرالمؤمنیـن(علیه‌السلام) تـا کجـا پیـش رفتنـد؟ و چـرا ایـن مقـدار تاکیـد داشـتند؟
- حضـرت زهرا(علیهاالسلام) بـرای اثبـات حـق امیرالمؤمنیـن(علیه‌السلام) بـه چـه مطالبـی اسـتناد می‌کردنـد؟
- آیـا دفـاع حضـرت زهـرا(علیهاالسلام) از امیرالمؤمنیـن(علیه‌السلام) فقـط بـه خاطـر همسـری و رابطـه خانوادگـی نبـود؟

تبیین موضوع و پیام

در مکتـب تشـیع، امامـت و ولایـت از ارکان اساسـی هدایـت و اسـتمرار مسـیر رسـالت پـس از پیامبـر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) اسـت. امـام، عهـده‌دار رهبـری جامعه و پاسـداری از مسـیر صحیـح دیـن اسـت. در ایـن مکتـب، اطاعـت از امـام عامـل نظم‌یافتگـی

جامعه و امامت، زمینه‌ساز حفظ امت از تفرقه و پراکندگی است. بر همین اساس، مسئله ولایت و امامت پس از رسول اکرم ﷺ، مسئله‌ای اساسی در مسیر هدایت جامعه اسلامی به شمار می‌آمد. طبق نصوص معتبر و گزارش‌های تاریخی پیامبر ﷺ امیرالمؤمنین علیه‌السلام را برای این جایگاه معرفی کرده بود و غدیر از مهم‌ترین شواهد این معرفی است.

حضرت فاطمه زهرا علیهاالسلام بارها این حقیقت را در سخنان و مواضع خود بازتاب داده است. ایشان جایگاه و ضرورت امامت را در سخنان خود تبیین نموده و از نقش آن در حفظ نظم جامعه و جلوگیری از تفرقه امت یاد فرموده است. در کنار این تبیین، حضرت با یادآوری جایگاه امیرالمؤمنین علیه‌السلام نزد پیامبر ﷺ، فضائل، شایستگی‌ها و سابقه او و نیز با استناد به ماجرای غدیر، از حق او برای جایگاه امامت دفاع و بر آن استدلال و احتجاج نموده است.

حضرت فاطمه علیهاالسلام در این مسیر تنها به استدلال و احتجاج اکتفا ننمود، بلکه در برابر تلاش برای کنار گذاشتن امیرالمؤمنین علیه‌السلام نیز سکوت نکرده و در موقعیت‌های مختلف نسبت به نادیده گرفتن حق آن حضرت اعتراض کرد و از او حمایت نمود. این دفاع در شرایطی صورت گرفت که حمایت از ولایت امیرالمؤمنین علیه‌السلام برای خود حضرت نیز هزینه داشت و به شهادت ایشان منجر شد.

مستندات

- سوره مبارکه مائده / ۵۵: إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ
- سوره مبارکه نساء / ۵۹: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ

وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

- سوره مبارکه مائده / ۶۷: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ
- حضرت فاطمه علیهاالسلام: قال رسول الله مَثَلُ الإمامِ مَثَلُ الكَعبَة اِذتُوتی وَ لاتَأتی (بحارالأنوار، ج ۳۹، ص ۳۵۳) رسول خدا ﷺ فرمود: مثل امام، مانند کعبه است که باید مردم به سراغش بروند نه اینکه کعبه به سراغ مردم برود.
- حضرت فاطمه علیهاالسلام: فَجَعَلَ اللّه... إطاعَتَنا نِظاما لِلمِلَّةِ و إمامَتَنا أمانا لِلفُرقَةِ (الاحتجاج، ج ۱، ص ۱۳۴) خدا اطاعت از ما را رشته سامان ملّت، و امامت ما را مایه ایمنی از تفرقه قرار داده است.
- حضرت فاطمه علیهاالسلام: أَبَوَا هٰذِهِ الْأُمَّةِ مُحَمَّدٌ وَعَلِيٌّ، يُقِيمَانِ أَوَدَهُمْ، وَيُنْقِذَانِهِمْ مِنَ الْعَذَابِ الدَّائِمِ إِنْ أَطَاعُوهُمَا، وَيُبِيحَانِهِمُ النَّعِيمَ الدَّائِمَ إِنْ وَافَقُوهُمَا (بحار الأنوار، ج ۳۶، ص ۹) محمد ﷺ و علی علیه‌السلام، پدران این امت‌اند؛ کژی‌های آنان را راست می‌کنند و اگر از آن دو اطاعت کنند، آنان را از عذاب همیشگی نجات می‌دهند و اگر با آن دو همراه و همدل باشند، نعمت جاودان را برایشان فراهم می‌کنند.

منابع مطالاتی برای مخاطب

عابدین‌زاده، سیدمحمد، دفاع زهرا علیهاالسلام از ولایت، تهران: سازمان تحقیقات و مطالعات بسیج، ۱۳۷۶.

توحید در خطبه فدکیه

پیام: فاطمه علیها السلام مدرس توحید

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبان:

- ابعاد و آموزه‌های بنیادی معارف توحیدی در خطبه فدکیه حضرت زهرا علیها السلام کدام است؟

تبیین موضوع و پیام:

موضوع اصلی خطبه، مطالبه یک حق و اعتراض به یک اتفاق سیاسی و اجتماعی است؛ اما حضرت زهرا علیها السلام در آغاز این خطبه، پس از حمد و ستایش خداوند و اشاره به گستردگی و فراوانی نعمت‌های او، به تبیین معارف توحیدی می‌پردازند. این بخش از خطبه فدکیه مجموعه‌ای نسبتاً گسترده از مباحث توحیدی را دربرمی‌گیرد که از یگانگی خداوند آغاز می‌شود و به

اخلاص، تنزیه و شناخت خداوند، خالقیت، قدرت و مشیت الهی، بی‌نیازی خداوند، حکمت و غایت آفرینش و در نهایت عبودیت، اطاعت، ثواب و عقاب می‌رسد.

نخستین محور، یگانگی خداوند و اخلاص در توحید است. حضرت زهرا علیها السلام در ابتدا اصل توحید و نفی هرگونه شریک برای خداوند را بیان می‌کنند. نکته قابل توجه آن است که حضرت بلافاصله پس از شهادت به وحدانیت خداوند سبحان، از «اخلاص» سخن می‌گویند و بدین ترتیب، اخلاص را به‌عنوان تأویل و حقیقت توحید مطرح می‌فرمایند.

محور دوم، شناخت خداوند و تنزیه او از حدود ادراک مخلوقات است. حضرت فاطمه علیها السلام پس از بیان یگانگی خداوند، به محدودیت ابزارهای شناخت انسان در برابر حقیقت الهی توجه می‌دهند و به این نکته اشاره می‌کنند که خداوند در چارچوب محسوسات و تصورات انسانی قرار نمی‌گیرد.

محور سوم، آفرینش و خالقیت خداوند است. حضرت پس از بیان توحید و تنزیه، از نحوه آفرینش موجودات سخن می‌گویند و می‌فرمایند که خداوند اشیا را بدون آنکه پیش از آنها چیزی وجود داشته باشد، پدید آورده و در آفرینش آنها از نمونه و الگویی پیشین پیروی نکرده است. این بخش، بیانگر استقلال خداوند در آفرینش و وابستگی اصل وجود موجودات به قدرت و مشیت اوست. در ادامه نیز با تعبیرهایی مانند «كَوَّنَها بِقُدْرَتِهِ» و «ذَرَأَها بِمَشِيَّتِهِ»، قدرت و مشیت الهی در پیدایش موجودات مورد تأکید قرار می‌گیرد.

محور چهارم، بی‌نیازی خداوند از آفرینش و نفی غرض نیازمندانه است. حضرت در این بخش، بی‌نیازی خداوند را در برابر نیازمندی مخلوقات

برجسته می‌کنند و این نکته را تبیین می‌فرمایند که آفرینش را نمی‌توان ناشی از نیاز یا کمبودی در ذات الهی دانست.

در ادامه، حضرت **حکمت‌ها و غایات آفرینش** را بیان می‌کنند؛ از جمله تثبیت حکمت الهی، آشکار شدن قدرت خداوند، توجه دادن مخلوقات به اطاعت و تحقق بندگی.

آخرین بخش این فراز، **عبادت، اطاعت و پیامد عمل انسان** است. صدیقه طاهره علیها السلام در این بخش به ثواب اطاعت و عقاب معصیت اشاره می‌کنند و بدین ترتیب، بحث توحید را به رابطه میان انسان و خداوند در مقام عمل پیوند می‌زنند.

بر این اساس، می‌توان گفت این فراز از خطبه فدکیه، تصویری منسجم از معارف توحیدی ارائه می‌دهد که در آن، خداوند یگانه و بی‌شریک است؛ شناخت او با تنزیه و توجه به محدودیت ادراک انسان همراه است؛ او خالق مستقل و بی‌نیاز هستی است؛ آفرینش او بر اساس قدرت، مشیت و حکمت صورت گرفته است و انسان در برابر این خالق، به عبودیت و اطاعت فراخوانده شده و نسبت به اعمال خود مسئول است.

مستندات:

محور	فراز خطبه	آیه قرآن
یگانگی خداوند و نفی شریک	وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ	وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ (بقره/۱۶۳)
تنزیه خداوند و ناتوانی انسان از احاطه بر حقیقت او	الْمُمْتَنِعُ عَنِ الْأَبْصَارِ رُؤْيَتُهُ، وَمِنَ الْأَلْسُنِ صِفَتُهُ، وَمِنَ الْأَوْهَامِ كَيْفِيَّتُهُ	لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ (انعام/۱۰۳)
آفرینش بدون سابقه و الگوی پیشین	ابْتَدَعَ الْأَشْيَاءَ لَا مِنْ شَيْءٍ كَانَ قَبْلَهَا، وَأَنْشَأَهَا بِلَا احْتِذَاءِ أَمْثِلَةٍ امْتَثَلَهَا	بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ (بقره/۱۱۷)
بی‌نیازی خداوند از آفرینش	مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ مِنْهُ إِلَى تَكْوِينِهَا	يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (فاطر/۱۵)
حکمت و غایت آفرینش	اِلاَّ تَثْبيتاً لِحِكْمَتِهِ وَ تَنْبيهاً عَلى طاعَتِهِ، وَ اِظْهاراً لِقُدْرَتِهِ وَ تَعَبُّداً لِبَرِيَّتِهِ، وَ اِعْزازاً لِدَعْوَتِهِ	أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ (مومنون/۱۱۵) وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (ذاریات/۵۶) إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (طه/۱۴)

پاداش اطاعت و کیفر معصیت	ثُمَّ جَعَلَ الثَّوَابَ عَلَى طَاعَتِهِ، وَوَضَعَ الْعِقَابَ عَلَى مَعْصِيَتِهِ ذِيادَةً لِعِبادِهِ مِنْ نِقْمَتِهِ وَ حِياشَةً لَهُمْ اِلى جَنَّتِهِ	وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَىٰ (کهف/۸۸) وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ(نساء/۱۳-۱۴)

منابع مطالعاتی برای مخاطب:

میرباقری، سیدمحمدمهدی، شرحی بر خطبه فدکیه: مبانی معرفتی و زمینه های تاریخی، قم: انتشارات تمدن نوین اسلامی، ۱۳۹۶.

بایدها و نبایدهای جامعه اسلامی در خطبه فدکیه

پیام: دوری از قرآن و عترت و سکوت خواص مهمترین عامل انحراف جامعه دینی

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان:

- مهمترین عوامل انحراف جامعه در بیان حضرت زهرا علیها السلام چیست؟
- سکوت خواص چه نقشی در انحراف جامعه دارد؟
- منظور حضرت زهرا علیها السلام از بازگشت به فرهنگ جاهلیت چیست؟

تبیین موضوع و پیام:

خطبه فدکیه حضرت فاطمه علیها السلام که در یکی از حساس‌ترین مقاطع تاریخ اسلام ایراد شد، چه بسا از سوی برخی افراد به عنوان یک دادخواهی شخصی بر سر مالکیت فدک به نظر برسد؛ در حالی که تنها بخش بسیار

کوچکـی از ایـن خطبـه مسـتقیماً بـه مسـئله فـدک اختصـاص دارد. روح کلـی و شـاکله اصلـی ایـن متـن شـریف، در واقـع یـک سـند جامـع سیاسـی، اجتماعـی و عقیدتـی اسـت کـه بخشـی از آن بیانگـر آسیب‌شناسـی جامعـه اسلامـی اسـت.

آن حضـرت در ایـن خطبـه آسـیب‌هایی را عنـوان فرمـوده اسـت کـه امـت را بـه ورطـه انحـراف می‌کشـاند. ایشـان نسـبت بـه ظهـور مجـدد نشـانه‌های فتنـه و نفـاق، بازگشـت فرهنـگ جاهلیـت و فراموشـی ایثارگری‌هـای پیامبـرﷺ هشـدار می‌دهنـد. همچنیـن بی‌تفاوتـی و سـکوت در برابـر انحرافـات از طریـق انتقـاد شـدید از کوتاهـی خـواص و نخبـگان جامعـه، به‌ویـژه انصـار و نیـز عافیت‌طلبـی و سـکوت در برابـر پایمـال شـدن حـق را بـه عنـوان آفتـی مهلکـی کـه مسـیر را بـرای غصـب جایگاه‌هـای الهـی همـوار می‌سـازد، مطـرح فرمـوده اسـت.

همچنیـن حضـرت صدیقـه طاهـره علیهاالسلام در ایـن خطبـه مجموعـه‌ای از بایسـته‌ها و راهبردهـای اساسـی را بـرای اصلاح جامعـه و بازگردانـدن آن بـه مسـیر صـواب ارائـه می‌دهـد. محـور اصلـی ایـن راهکارهـا، بازگشـت بـه آموزه‌هـای نبـوی و احیـای ارزش‌هایـی اسـت کـه پیامبـر اکـرمﷺ بـرای تثبیـت آن‌هـا تلاش کـرده بودنـد. حضـرت فاطمـه علیهاالسلام راهـکار برون‌رفـت از ایـن آسـیب‌ها را تمسـک بـه ثقلیـن، یعنـی لـزوم بازگشـت بـه قـرآن کریـم و اهـل بیـت علیهم‌السلام معرفـی فرمـوده اسـت. آن حضـرت بـر ضـرورت پایبنـدی بـه دسـتورات الهـی، پرهیـز از بدعـت و تقویـت بصیـرت بـرای تشـخیص حـق از باطـل تأکیـد می‌ورزنـد. بـر اسـاس ایـن خطبـه، آحـاد مـردم و نخبـگان وظیفـه دارنـد بـا تکیـه بـر باورهـای توحیـدی بـه عنـوان زیربنـای مسـتحکم جامعـه، از جبهـه حـق دفـاع کننـد.

مستندات:

محور	فراز خطبه	آیه قرآن
فتنه‌پذیری و گرفتار شدن در فتنه	اِبْتِداراً زَعَمْتُمْ خَوْفَ الْفِتْنَةِ، أَلا فِی الْفِتْنَةِ سَقَطُوا	أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ(توبه/۴۹)
بازگشت به فرهنگ جاهلیت	أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ تَبْغُونَ	أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ (مائده/۵۰)
مهجور کردن قرآن و فاصله گرفتن از احکام الهی	فَهَيهاتَ مِنْكُمْ، وَ كَيفَ بِكُمْ، وَ اَنَّى تُؤْفَكُونَ، وَ كِتابُ اللَّـهِ بَينَ اَظْهُرِكُمْ، ...، وَ قَدْ خَلَّفْتُمُوهُ وَراءَ ظُهُورِكُمْ، أَرَغْبَةً عَنْهُ تُرِيدُونَ؟ اَمْ بِغَيرِهِ تَحْكُمُونَ؟	وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ(آل عمران/۸۵) وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا (فرقان/۳۰)
پیروی از شیطان و زمینه‌سازی برای انحراف	وَتَسْتَجِيبُونَ لِهِتَافِ الشَّيْطَانِ الْغَوِيِّ	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ وَمَن يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ (نور/۲۱)

ترک سنت پیامبر(ص)	وَإِهْمَالِ سُنَنِ النَّبِيِّ الصَّفِيِّ	لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ (احزاب/۲۱)
عافیت‌طلبی و گرایش به آسایش	أَلَا وَقَدْ أَرَى أَنْ قَدْ أَخْلَدْتُمْ إِلَى الْخَفْضِ... وَخَلَوْتُمْ بِالدَّعَةِ	أَرَضِيتُم بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الآخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ (توبه/۳۸)
بی‌تفاوتی و سکوت در برابر انحراف و ظلم	مَا هَذِهِ الْغَمِيزَةُ فِي حَقِّي وَالسِّنَةُ عَنْ ظُلَامَتِي؟	وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ (آل‌عمران/۱۰۴)
سستی خواص و نخبگان در انجام مسئولیت اجتماعی	تَأْتِيكُمُ الصَّرْخَةُ فَلَاتُغِيثُونَ، وَ اَنْتُمْ مَوْصُوفُونَ بِالْكِفاحِ، مَعْرُوفُونَ بِالْخَيرِ وَ الصَّلاحِ، وَ النُّخْبَةُ الَّتِى انْتُخِبَتْ، وَ الْخِيرَةُ الَّتِى اخْتيرَتْ لَنا اَهْلَ الْبَيتِ	لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (مائده/۶۳)

منابع مطالعاتی برای مخاطب:

میرباقری، سیدمحمدمهدی، شرحی بر خطبه فدکیه: مبانی معرفتی و زمینه های تاریخی، قم: انتشارات تمدن نوین اسلامی، ۱۳۹۶.

دشمن‌شناسی حضرت زهرا علیها السلام

پیام: نفاق و فاصله گرفتن از امامت معیار دشمن‌شناسی

پرسش‌های و چالش‌های ذهنی مخاطبان

- معیارهای شناخت دشمن و نااهل در خطبه فدکیه چیست؟
- راهبردها و اقدامات حضرت زهرا علیها السلام در مواجهه با دشمنان و ناهلان چه بود؟

تبیین موضوع و پیام

دشمن‌شناسی یکی از الزامات حفظ ایمان و سلامت جامعه اسلامی است؛ زیرا انحراف همیشه با دشمنی آشکار و چهره‌ای شناخته‌شده وارد جامعه نمی‌شود. گاهی دشمن در لباس دوست ظاهر می‌شود، گاهی از

درون جامعه اسلامی سربرمی‌آورد و گاهی با حفظ ظاهر دینی، در مسیر تضعیف اصول و ارزش‌های دینی حرکت می‌کند. ازاین‌رو، به معنای شناخت جریان انحراف، نشانه‌های آن، زمینه‌های نفوذش و شیوه درست مواجهه با آن است.

سیره حضرت فاطمه زهرا علیها السلام در فاصله کوتاه پس از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، نمونه‌ای روشن از چنین دشمن‌شناسی است. آن حضرت در شرایطی قرار گرفت که جامعه اسلامی با انحراف در مسئله رهبری و ولایت می‌توانست مسیر آینده اسلام را تغییر دهد. مسئله اصلی در جریان غصب فدک، فاصله گرفتن جامعه از مسیر هدایت امت بود. به همین دلیل، آن حضرت در خطبه فدکیه به تبیین ریشه‌ها و پیامدهای این انحراف برای جامعه اسلامی پرداخت و تلاش نمود تا نشانه‌های این انحراف را برای مردم آشکار کند: ظهور نفاق، پیروی از شیطان، فاصله گرفتن از قرآن، کنار گذاشتن احکام الهی و بازگشت به منطق جاهلیت. بر این اساس دشمن‌شناسی در منطق و سیره فاطمی علیها السلام، صرفاً شناسایی یک فرد یا گروه نیست؛ بلکه تشخیص جریانی است که با تغییر معیارهای حق، جامعه را از مسیر هدایت دور می‌کند.

نکته دیگر آن است که حضرت زهرا علیها السلام تنها به ارائه ویژگی‌ها و معیارهای شناخت دشمن اکتفا ننمود بلکه نحوه مواجهه با دشمن را نیز روشن فرمود. آن حضرت پس از تشخیص انحراف، در برابر آن سکوت نکرد؛ بلکه با سخن گفتن، روشنگری، گفت‌وگو با افراد و گروه‌های مختلف، اعتراض، گریه و در نهایت وصیت تاریخی خود، موضع خویش را آشکار ساخت. حتی در شرایطی که حفظ وحدت جامعه اسلامی و جلوگیری از فروپاشی آن اهمیت داشت، اجازه نداد این ملاحظه به قیمت فراموش شدن حق و تثبیت انحراف تمام شود.

از این منظر، یکی از مهم‌ترین درس‌های سیره حضرت زهرا علیها السلام آن است که جامعه مؤمنان نباید به دلیل ظاهر دینی افراد یا سابقه آنان، از شناخت انحراف و دشمنی غافل شود. همان‌گونه که حضرت در خطبه خود خطر نفاق و بازگشت ارزش‌های جاهلی را گوشزد کرد، جامعه نیز باید بتواند میان ظاهر و حقیقت، ادعا و عمل، و عنوان دینی و رفتار واقعی تمایز بگذارد. همچنین سکوت در برابر انحراف، بی‌تفاوتی نسبت به ظلم و کنار کشیدن از مسئولیت اجتماعی می‌تواند زمینه تثبیت جریان باطل را فراهم کند.

مستندات

- سوره مبارکه ممتحنه/۱: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ
- سوره مبارکه فاطر/۶: إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ
- سوره مبارکه توبه/۱۰۱: وَ مِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ
- حضرت فاطمه علیها السلام: فَلَمّا اِختارَ اللّهُ لِنَبِيِّهِ‌دار اَنْبِيائِهِ وَ مَأْوى اَصْفِيائِهِ، ظَهَرَ فيكُمْ حَسْكَةُ النِّفاقِ، وَ سَمَلَ جِلْبابُ الدّينِ، وَ

نَطَقَ کاظِمُ الْغاوِینَ، وَ نَبَغَ خامِلُ الْاَقَلّینَ، وَ هَدَرَ فَنیقُ الْمُبْطِلینَ، فَخَطَرَ فی عَرَصاتِکُمْ، وَ اَطْلَعَ الشَّیطانُ رَأْسَهُ مِنْ مَغْرَزِهِ، هاتِفاً بِکُمْ، فَأَلْفاکُمْ لِدَعْوَتِهِ مُسْتَجیبینَ، وَ لِلْغِرَّةِ فیهِ مُلاحِظینَ، ثُمَّ اسْتَنْهَضَکُمْ فَوَجَدَکُمْ خِفافاً، وَ اَحْمَشَکُمْ فَأَلْفاکُمْ غِضاباً، فَوَسَمْتُمْ غَیرَ اِبِلِکُمْ، وَ وَرَدْتُمْ غَیرَ مَشْرَبِکُمْ...(خطبه فدکیه) و آنگاه که خداوند برای پیامبرش خانه انبیاء و آرامگاه اصفیاء را برگزید، علائم نفاق در شما ظاهر گشت، و جامه دین کهنه، و سکوت گمراهان شکسته، و پست رتبه‌گان با قدر و منزلت گردیده، و شتر نازپرورده اهل باطل به صدا درآمد، و در خانه‌های‌تان بیآمد، و شیطان سر خویش را از مخفیگاه خود بیرون آورد، و شما را فراخواند، مشاهده کرد پاسخگوی دعوت او هستید، و برای فریب خوردن آماده‌اید، آنگاه از شما خواست که قیام کنید، و مشاهده کرد که به آسانی این کار را انجام می‌دهید، شما را به غضب واداشت، و دید غضبناک هستید، پس بر شتران دیگران نشان زدید، و بر چیزی که سهم شما نبود وارد شدید ... .

- امیرالمؤمنین(علیه‌السلام): فَإِنَّهُ لاَ سَوَاءَ إِمَامُ الْهُدَی وَ إِمَامُ الرَّدَی وَ وَلِیُّ النَّبِیِّ وَ عَدُوُّ النَّبِیِّ وَ لَقَدْ قَالَ لِی رَسُولُ اللَّهِ (ص) إِنِّی لاَ أَخَافُ عَلَی أُمَّتِی مُؤْمِناً وَ لاَ مُشْرِکاً أَمَّا الْمُؤْمِنُ فَیَمْنَعُهُ اللَّهُ بِإِیمَانِهِ وَ أَمَّا الْمُشْرِکُ فَیَقْمَعُهُ اللَّهُ بِشِرْکِهِ. وَ لَکِنِّی أَخَافُ عَلَیْکُمْ کُلَّ مُنَافِقِ الْجَنَانِ عَالِمِ اللِّسَانِ یَقُولُ مَا تَعْرِفُونَ وَ یَفْعَلُ مَا تُنْکِرُونَ؛ (نهج‌البلاغه، نامه ۲۷) برابر نیستند، پیشوایی که مردم را به هدایت خواند و پیشوایی، که به گمراهی دعوت کند. رسول الله (صلی الله علیه و آله) فرمود که من بر امت خود از مؤمن و مشرك باك ندارم، زیرا مؤمن را خدا به سبب ایمانش باز می

دارد و مشرك را به سبب شرکش سرکوب می سازد، ولی بر شما از آنکه به دل منافق است و به گفتار عالم، می ترسم که چیزهایی می گوید که می پسندید و کارهایی می کند که نمی پسندید.

- امیرالمؤمنین(علیه‌السلام): لَبِئْسَ لَعَمْرُ اللَّهِ سُعْرُ نَارِ الْحَرْبِ أَنْتُمْ، تُکَادُونَ وَ لَا تَکِیدُونَ وَ تُنْتَقَصُ أَطْرَافُکُمْ فَلَا تَمْتَعِضُونَ. لَا یُنَامُ عَنْکُمْ وَ أَنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ سَاهُونَ. (نهج البلاغه، خطبه ۳۴)؛ به خدا سوگند، شما بد وسیله ای برای افروختن آتش جنگ هستید، شما را فریب می دهند امّا فریب دادن نمی دانید، سرزمین شما را پیاپی می گیرند و شما پروا ندارید، چشم دشمن برای حمله شما خواب ندارد ولی شما در غفلت به سر می برید.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

قربانی دامنابی، حسین، مظلومیت حضرت زهرا علیهاالسلام: غصب فدك و هجوم به خانه وحی در اسناد معتبر اهل سنت و پاسخ به چند شبهه فاطمی، تهران: نشر بید، ۱۳۹۸.

فلسفه احکام در خطبه فدکیه

پیام: احکام الهی، زمینه‌ساز تعالی انسان و اصلاح جامعه‌اند.

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطبانان

- اگر هدف اصلی احکام، اطاعت از خداست، چرا باید درباره حکمت آنها بدانیم؟
- عبادت‌هایی مانند نماز و روزه چه تأثیری بر اخلاق و رفتار انسان دارند؟
- چگونه جهاد می‌تواند با عزت اسلام ارتباط داشته باشد؟
- امر به معروف و نهی از منکر چه ربطی به مصلحت عمومی جامعه دارد؟

تبیین موضوع و پیام

در نظـام معرفتـی دیـن، هـر یـک از عبـادات و احـکام شـرعی، جایـگاه و

کارکـرد خـاص خـود را دارنـد و در منظومـه معـارف دینـی، از تربیـت انسـان و نظم‌بخشـی بـه زندگـی او جـدا نیسـتند. اساسـاً شـناخت حکمـت و آثـار عبـادات و تکالیـف شـرعی، در کنـار توجـه بـه اصـل تشـریع و ضـرورت عمـل بـه آنهـا، می‌توانـد بـه فهـم بهتـر جهان‌بینـی و انسان‌شناسـی دینـی کمـک کنـد. هنگامـی کـه انسـان بدانـد هـر عبـادت و تکلیـف شـرعی چـه ارتباطـی بـا نیازهـای فطـری و معنـوی او دارد و چگونـه می‌توانـد در شـکل‌گیری شـخصیت فـردی و تنظیـم روابـط اجتماعـی او اثـر بگـذارد، نـگاه او بـه اوامـر الهـی از انجـام صـرف یـک تکلیـف فراتـر مـی‌رود و جایـگاه و معنـای آنهـا در منظومـه کلـی دیـن بـرای او روشـن‌تر می‌شـود.

بـا ایـن حـال، شـناخت حکمـت احـکام و عبـادات بـه ایـن معنـا نیسـت کـه اعتبـار یـا وجـوب آنهـا بـه فهـم انسـان از فلسـفه آنهـا وابسـته باشـد. در معـارف اسلامـی، تشـریع احـکام الهـی مبتنـی بـر علـم و حکمـت خداونـد اسـت و انسـان موظـف بـه اطاعـت از اوامـر اوسـت؛ حتـی در مـواردی کـه دلیـل و حکمـت یـک حکـم یـا برخـی از جزئیـات آن بـرای انسـان روشـن نباشـد.

حضـرت فاطمـه زهـرا علیها السلام در بخشـی از خطبـه فدکیـه، پـس از بیـان برخـی از معـارف و اصـول اعتقـادی اسلام، بـه مجموعـه‌ای از احـکام و آموزه‌هـای دینـی اشـاره نمـوده و حکمـت و غایـت تشـریع برخـی از آنهـا را بیـان می‌فرماینـد. اهمیـت ایـن بخـش از خطبـه در آن اسـت کـه حضـرت، احـکام الهـی را در ارتبـاط بـا زندگـی انسـان مطـرح کـرده و بـه تبییـن رابطـه میـان تشـریع اوامـر الهـی و تربیـت انسـان، اصلاح رفتـار و اخلاق، تنظیـم روابـط میـان افـراد و قـوام جامعـه می‌پردازنـد.

در بیـان حضـرت زهـرا علیها السلام، میـان حکـم الهـی و آثـاری کـه در زندگـی فـردی و اجتماعـی انسـان بـه دنبـال دارد، ارتباطـی روشـن برقـرار اسـت؛ بـه گونـه‌ای کـه عبـادات، اخلاق، حقـوق و روابـط اجتماعـی در کنـار یکدیگـر و در امتـداد

یـک منظومـه واحـد قـرار می‌گیرنـد.

مستندات

- سـوره مبارکـه مائـده/۶: مَـا يُرِيـدُ اللّـهُ لِيَجْعَـلَ عَلَيْكُـمْ مِـنْ حَـرَجٍ وَلَكِـنْ يُرِيـدُ لِيُطَهِّرَكُـمْ وَلِيُتِـمَّ نِعْمَتَـهُ عَلَيْكُـمْ لَعَلَّكُـمْ تَشْـكُرُونَ
- سـوره مبارکـه غافـر/۶۰: إِنَّ الَّذِيـنَ يَسْـتَكْبِرُونَ عَـنْ عِبَادَتِـي سَـيَدْخُلُونَ جَهَنَّـمَ دَاخِرِيـنَ
- سـوره مبارکـه توبـه/۱۰۳: خُـذْ مِـنْ أَمْوَالِهِـمْ صَدَقَـةً تُطَهِّرُهُـمْ وَتُزَكِّيهِـم بِهَـا
- سـوره مبارکـه آل عمـران/۱۰۴: وَلْتَكُـن مِّنكُـمْ أُمَّـةٌ يَدْعُـونَ إِلَـى الْخَيْـرِ وَيَأْمُـرُونَ بِالْمَعْـرُوفِ وَيَنْهَـوْنَ عَـنِ الْمُنكَـرِ وَأُولَئِـكَ هُـمُ الْمُفْلِحُـونَ
- سـوره مبارکـه نحـل/۹۰: إِنّ اللّـهَ يَأْمُـرُ بِالْعَـدْلِ وَالْإِحْسَـانِ وَإِيتَـاءِ ذِي الْقُرْبَـىٰ
- سـوره مبارکـه بقـره/۲۱۹: يَسْـأَلُونَكَ عَـنِ الْخَمْـرِ وَالْمَيْسِـرِ قُـلْ فِيهِمَـا إِثْـمٌ كَبِيـرٌ وَمَنَافِـعُ لِلنّـاسِ وَإِثْمُهُمَـا أَكْبَـرُ مِـنْ نَفْعِهِمَـا
- حضـرت فاطمـه عليها السلام: فَجَعَـلَ اللّـهُ الْايمـانَ تَطْهيراً لَكُـمْ مِنَ الشِّـرْكِ، وَ الصّـلاةَ تَنْزيهـاً لَكُـمْ عَـنِ الْكِبْـرِ، وَ الـزَّكاةَ تَزْكِيـةً لِلنَّفْـسِ وَ نِمـاءً فِـي الـرِّزْقِ، وَ الصِّيـامَ تَثْبيتـاً لِلْاِخْـلاصِ، وَ الْحَـجَّ تَشْـييداً لِلدّيـنِ، وَ الْعَـدْلَ تَنْسـيقاً لِلْقُلُـوبِ، وَ طاعَتَنـا نِظامـاً لِلْمِلّـةِ، وَ اِمامَتَنـا اَمانـاً لِلْفُرْقَـةِ، وَ الْجِهـادَ عِـزّاً لِلْاِسْـلامِ، وَ الصَّبْـرَ مَعُونَـةً عَلَـى اسْـتيجابِ الْاَجْـرِ وَ الْاَمْـرَ بِالْمَعْـرُوفِ مَصْلِحَـةً لِلْعامّـةِ، وَ بِـرّ الْوالِدَيـنِ وِقايـةً مِـنَ السَّـخَطِ، وَ صِلَـةَ الْاَرْحـامِ مَنْسـاءً فِـي الْعُمْـرِ وَ مَنْمـاةً لِلْعَـدَدِ، وَ الْقِصـاصَ حِقْنـاً لِلدِّمـاءِ، وَ الْوَفـاءَ بِالنَّـذْرِ تَعْريضـاً لِلْمَغْفِـرَةِ، وَ تَوْفِيـةَ الْمَكائيـلِ وَ الْمَوازيـنِ تَغْييـراً لِلْبَخْـسِ وَ النَّهْـيَ عَـنْ شُـرْبِ الْخَمْـرِ تَنْزيهـاً عَـنِ الرِّجْـسِ، وَ اجْتِنـابَ الْقَـذْفِ حِجابـاً عَـنِ اللَّـعْنَةِ، وَ تَـرْكَ

السِّـرْقَةِ ايجابـاً لِلْعِصْمَـةِ، وَ حَـرَّمَ اللّـهُ الشِّـرْكَ اِخْلاصـاً لَـهُ بِالرُّبُوبِيـةِ. (خطبـه فدکیـه) پـس خـدای بـزرگ ایمـان را بـرای پـاک کـردن شـما از شـرک، و نمـاز را بـرای پـاک نمـودن شـما از تکبّـر، و زکات را بـرای تزکیـه نفـس و افزایـش روزی، و روزه را بـرای تثبیـت اخـلاص، و حـج را بـرای اسـتحکام دیـن، و عدالتـورزی را بـرای التیـام قلبهـا، و اطاعـت مـا خانـدان را بـرای نظـم یافتـن ملت‌هـا، و امامتمـان را بـرای رهایـی از تفرقـه، و جهـاد را بـرای عـزت اسـلام، و صبـر را بـرای کمـک در بـه دسـت آوردن پـاداش قـرار داد. و امـر بـه معـروف را بـرای مصلحـت جامعـه، و نیکـی بـه پـدر و مـادر را بـرای رهایـی از غضـب الهـی، و صلـه ارحـام را بـرای طولانـی شـدن عمـر و افزایـش جمعیـت، و قصـاص را وسـیله حفـظ خون‌هـا، و وفـای بـه نـذر را بـرای در معـرض مغفـرت الهـی قـرار گرفتـن، و دقـت در کیـل و وزن را بـرای رفـع کم‌فروشـی مقـرر فرمـود. و نهـی از شـرابخواری را بـرای پاکیزگـی از زشـتی، و حرمـت نسـبت نـاروا دادن را بـرای عـدم دوری از رحمـت الهـی، و تـرک دزدی را بـرای پاکدامنـی قـرار داد، و شـرک را حـرام کـرد تـا در یگانه‌پرسـتی خالـص شـوند.

منابعی برای مطالعه بیشتر مخاطب

۱. جوادی آملی، عبدالله، حکمت عبادات، قم: نشر إسراء، ۱۳۹۸.

۲. حسـینی کوهسـاری، سیداسـحاق، «تبییـن فلسـفه احـکام در خطبـه فدکیـه»، مجلـه پژوهش‌هـای فقهـی، دوره دهـم، تابسـتان ۱۳۹۳ شـماره

فدک هدیه پیامبر ﷺ به حضرت زهرا علیها السلام

پیام: غصب فدک بخاطر حذف امامت بود!

پرسش‌ها و چالش‌های ذهنی مخاطب

• چرا حضرت فاطمه علیها السلام این قدر پیگیر یک زمین بودند؟ چرا گذشت نکردند؟ آیا حضرت دنبال مادیات بودند؟

تبیین موضوع و پیام

فدک در تاریخ اسلام نامی است که با یکی از مهم‌ترین وقایع پس از رحلت پیامبر اکرم ﷺ گره خورده است. این منطقه دارای مزارع، باغ‌ها و

نخلستان‌های فراوان بود و از نظر اقتصادی نیز ارزش قابل توجهی داشت. با این حال، اهمیت فدک در تاریخ اسلام، به چگونگی دستیابی پیامبر ﷺ، بخشیدن آن به حضرت فاطمه زهرا علیها السلام و حوادثی بازمی‌گردد که پس از رحلت پیامبر اکرم ﷺ پیرامون آن اتفاق افتاد.

فدک از جمله سرزمین‌هایی بود که بدون جنگ و لشکرکشی در اختیار پیامبر اکرم ﷺ قرار گرفت. بر اساس حکم قرآن، چنین اموالی در اختیار شخص پیامبر ﷺ بود و آن حضرت می‌توانست درباره آنها تصمیم بگیرد. ایشان در زمان حیات خود فدک را به حضرت فاطمه علیها السلام بخشید. اما پس از رحلت پیامبر اکرم ﷺ، فدک به زور توسط حکومت از اختیار حضرت زهرا علیها السلام غصب شد و ایشان برای بازپس‌گیری آن اقدام کردند.

همین‌جا پرسشی مهم شکل می‌گیرد: چرا حضرت فاطمه علیها السلام مجدانه در برابر از دست رفتن فدک ایستادند؟ آیا مسئله صرفاً مالکیت یک زمین و درآمد حاصل از آن بود؟

استدلال‌ها و احتجاجات حضرت زهرا علیها السلام در مطالبه فدک نشان می‌دهد مساله صرفا غصب یک زمین یا باغ نیست بلکه ماجرا به تحریف دین، فاصله گرفتن از سنت رسول خدا ﷺ و غصب مقام خلافت مربوط است. آن حضرت ابتدا بر این حقیقت تأکید فرمود که این ملک از سوی پیامبر ﷺ به ایشان بخشیده شده است؛ همچنین وقتی که این مطالبه با استناد به حدیث جعلی «میراث نداشتن پیامبران» مواجه شد، حضرت در خطبه فدکیه به استدلال پرداختند و با استناد به قرآن، مسئله را از یک دعوای شخصی فراتر برده و تحریف دین، نادیده گرفتن آیات قرآن در میراث پیامبران و سخنان پیامبر اکرم ﷺ را با استدلال های عقلی و شواهد متعدد قرآنی پاسخ گفت.

فدک در دوران امویان و عباسیان نیز در دست خُلفا بود و فقط در برخی

دوره‌هابـرای مدتـی بـه فرزنـدان فاطمـه بازگشـت.

مستندات

- سـوره مبارکـه حشـر/۷: مَـا أَفَـاءَ اللّـهُ عَلَـى رَسُـولِهِ مِـنْ أَهْـلِ الْقُـرَى فَلِلّـهِ وَلِلرَّسُـولِ وَلِـذِي الْقُرْبَـى وَالْيَتَامَـى وَالْمَسَـاكِينِ وَابْـنِ السَّـبِيلِ كَـيْ لَا يَكُـونَ دُولَـةً بَيْـنَ الْأَغْنِيَـاءِ مِنْكُـمْ وَمَـا آتَاكُـمُ الرَّسُـولُ فَخُـذُوهُ وَمَـا نَهَاكُـمْ عَنْـهُ فَانْتَهُـوا وَاتَّقُـوا اللّـهَ إِنَّ اللّـهَ شَـدِيدُ الْعِقَـابِ
- سوره مبارکه اسرا/۲۶: و آتِ ذَا الْقُربَىٰ حَقَّهُ
- سـوره مبارکـه مریـم/۶: يَرِثُنِـي وَيَـرِثُ مِـنْ آلِ يَعْقُـوبَ وَاجْعَلْـهُ رَبِّ رَضِيًّـا
- سـوره مبارکـه نمـل/۱۶: وَوَرِثَ سُـلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَـالَ يَـا أَيُّهَـا النَّـاسُ عُلِّمْنَـا مَنْطِـقَ الطَّيْـرِ وَأُوتِينَـا مِـنْ كُلِّ شَـيْءٍ إِنَّ هَـذَا لَهُـوَ الْفَضْـلُ الْمُبِيـنُ
- حضـرت فاطمـه علیها السلام: اَيهَـا الْمُسْـلِمُونَ! اَأُغْلَـبُ عَلـى اِرْثـى؟ يابْـنَ اَبى‌قُحافَـةَ! اَفـى كِتـابِ اللّـهِ تَـرِثُ اَبـاكَ وَ لااَرِثُ اَبـى؟ لَقَـدْ جِئْـتَ شَـيئاً فَرِيّـاً، اَفَعَلـى عَمْـدٍ تَرَكْتُـمْ كِتـابَ اللّـهِ وَ نَبَذْتُمُـوهُ وَراءَ ظُهُورِكُـمْ، إِذْ يَقُـولُ (وَوَرِثَ سُـلَيْمَانُ دَاوُدَ) (نمـل/۱۶) وَ قـالَ فيمـا اقْتَـصّ مِـنْ خَبَـرِ زَكَرِيـا اِذْ قـالَ: (فَهَـبْ لِـي مِـنْ لَدُنْـكَ وَلِيًّـا يَرِثُنِـي وَيَـرِثُ مِـنْ آلِ يَعْقُـوبَ) (مریـم/۵-۶) وَ قـالَ: (وَأُولُـو الْأَرْحَـامِ بَعْضُهُـمْ أَوْلَـى بِبَعْـضٍ فِـي كِتَـابِ اللّـهِ) (انفـال/۷۵) وَ قـالَ (يُوصِيكُـمُ اللّـهُ فِـي أَوْلَادِكُـمْ لِلذَّكَـرِ مِثْـلُ حَـظِّ الْأُنْثَيَيْـنِ) (نسـاء/۱۱) وَ قـالَ (إِنْ تَـرَكَ خَيْـرًا الْوَصِيَّـةُ لِلْوَالِدَيْـنِ وَالْأَقْرَبِيـنَ بِالْمَعْـرُوفِ حَقًّـا عَلَـى الْمُتَّقِيـنَ ۱۸۰) (بقـره/۱۸۰) وَ زَعَمْتُـمْ اَنْ لاحَظْـوَةَ لـى، وَ لااَرِثُ مِـنْ اَبـى، وَ لارَحِـمَ بَيْنَنـا، اَفَخَصَّكُـمُ اللّـهُ بِايـةٍ اَخْـرَجَ اَبـى مِنْهـا؟ اَمْ هَـلْ تَقُولُـونَ: اِنّ اَهْلَ مِلَّتَيـنِ لايَتَوارَثـانِ؟ اَوَ لَسْـتُ اَنَـا وَ اَبـى مِـنْ اَهْـلِ مِلَّـةٍ واحِـدَةٍ؟ اَمْ اَنْتُـمْ

اَعْلَـمُ بِخُصُـوصِ الْقُـرْانِ وَ عُمُومِـهِ مِـنْ اَبـى وَابْـنِ عَمّـى؟ فَدُونَكَهـا مَخْطُومَـةً مَرْحُولَـةً تَلْقـاكَ يـوْمَ حَشْـرِكَ. (خطبه فدکیـه) ای مسـلمانان! آیـا سـزاوار اسـت کـه ارث پـدرم را از مـن بگیرنـد، ای پسـر ابی‌قحافه، آیـا در کتـاب خداسـت کـه تـو از پـدرت ارث ببـری و از ارث پـدرم محـروم باشـم امـر تـازه و زشـتی آوردی، آیـا آگاهانـه کتـاب خـدا را تـرک کـرده و پشـت سـر می‌اندازیـد، آیـا قـرآن نمی‌گویـد «سـلیمان از داود ارث بـرد»، و در مـورد خبـر زکریـا آنـگاه کـه گفـت: «پـروردگار مـرا فرزنـدی عنایـت فرمـا تـا از مـن و خانـدان یعقـوب ارث بـرد»، و فرمـود: «و خویشـاوندان رحمـی بـه یکدیگـر سـزاوارتر از دیگرانـند»، و فرمـوده: «خـدای تعالـی بـه شـما دربـارۀ فرزنـدان سـفارش می‌کنـد کـه بهـره پسـر دو برابـر دختـر اسـت»، و می‌فرمایـد: «هنگامـی کـه مـرگ یکـی از شـما فرارسـد بـر شـما نوشـته شـده کـه بـرای پـدران و مـادران و نزدیـکان وصیـت کنیـد، و ایـن حکـم حقّـی اسـت بـرای پرهیـزگاران». و شـما گمـان می‌بریـد کـه مـرا بهـره‌ای نبـوده و سـهمی از ارث پـدرم نـدارم، آیـا خداونـد آیـه‌ای بـه شـما نـازل کـرده کـه پـدرم را از آن خـارج سـاخته؟ یـا می‌گوئیـد: اهـل دو دیـن از یکدیگـر ارث نمی‌برنـد؟ آیـا مـن و پـدرم را از اهـل یـک دیـن نمی‌دانیـد؟ یـا شـما بـه عـام و خـاص قـرآن از پـدر و پسـر عمویـم آگاه‌تریـد؟ اینـک ایـن تـو و ایـن شـتر، شـتری مهـارزده و رحـل نهـاده شـده، برگیـر و ببـر، بـا تـو در روز رسـتاخیز ملاقـات خواهـد کـرد.

منابع مطالعاتی برای مخاطب

مجلسی کوپائی، غلامحسین، فدک از غصب تا تخریب، قم: دلیل ما، ۱۳۸۸.